SLOVENSKÁ REČ

časopis Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied pre výskum slovenského jazyka

HLAVNÝ REDAKTOR
Štefan Peciar
VÝKONNÝ REDAKTOR
František Kočiš
REDAKČNÁ RADA
Ferdinand Buffa, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Mária Ivanová-Šalingová, Eugen Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Jozef Mistrík, Jozef Mlacek, Pavel Ondrus, Štefan Peciar, Jozef Ružička

REDAKCIA
884 16 Bratislava, Nálepkova 26

OBSAH

Š. Peciar, Tridsať rokov rozvoja slovenskej jazykovedy 65
E. Jóna, Jozef Gregor-Tajovský a jeho reč . . 71
E. Bajzíková, O častici *no* pri výstavbe hovorového textu 80
J. Sabol, Dvojtvary feminín a neutier v literatúre 80. a 90. rokov 19. storočia 85
K. Palkovič, Východoslovenská ovocinárska knižka 91

DISKUSIE

Ľ. Dvonč, O derivátoch niektorých cudzích zemepisných názvov 97
V. Mikula, Dve poznámky o názve *Cigeľ* . . 106
S. Ondrejovič, Nohejbal 107

SPRÁVY A POSUDKY

Vedecké sympózium jazykovedcov a literárnych vedcov o Slovenskom národnom povstaní. Š. Peciar 109
Veľmi užitočná knižka o češtine. J. Ružička 110
Beloded, I. K.: Jazyk i ideologičeskaja bor'ba, J. Doruľa 112
Simpozium po problemam karpatskogo jazykoznanija. Š. Ondruš 117
Pokus o teóriu verejného jazykového prejavu. S. Ondrejovič 119
Malý synonymický slovník. G. Horák . . . 121

ROZLIČNOSTI

O prípustkovom súvetí v prekladoch. K. Sekvent 125
Bihár, alebo Bihar? J. Jacko 126
Obyvateľské mená a prídavné mená k názvom *Bangladéš, Grenada* a *Guinea-Bissau*. J. Jacko 127

SLOVENSKÁ
REČ

ROČNÍK 40 — 1975

Štefan Peciar

TRIDSAŤ ROKOV ROZVOJA SLOVENSKEJ JAZYKOVEDY

Medzi najvýznamnejšie udalosti našich novodobých dejín patrí oslobodenie našej vlasti víťaznou Sovietskou armádou a obnovenie Československej republiky na nových základoch, položených za Slovenského národného povstania a v prvých rokoch po oslobodení a definitívne upevnených víťazstvom pracujúceho ľudu vo februári 1948.

V slovenských jazykovedných časopisoch sa vžila tradícia pri výročiach významných udalostí v dejinách československého štátu a našich národov bilancovať výsledky vedeckovýskumnej činnosti jazykovedných pracovísk i jednotlivých jazykovedcov z hľadiska rozvoja jazykovedy a potrieb spoločnosti.

Slovenská reč pravidelne každý rok prináša hodnotenie pracovných výsledkov našej slovakistiky. Zamýšľame sa nad vývinom, problémami a úlohami slovenskej jazykovedy a všímame si aj rozvoj slovenčiny v období budovania socializmu. V roku 1970 sme si pripomenuli rozvoj slovenskej jazykovedy od r. 1945 (*Dvadsaťpäť rokov slovenskej jazykovedy.* Slovenská reč, *35,* 1970, s. 195—199), roku 1971 pri výročí založenia KSČ sme konfrontovali stav a vývoj slovakistiky pred r. 1948 a po tomto medzníku (*KSČ a rozvoj slovakistiky.* Slovenská reč, *36,* 1971, s. 65—71). Päťdesiate výročie vzniku ZSSR r. 1972 bolo príležitosťou zamyslieť sa nad tým, čo získala slovakistika stykom s pokrokovou sovietskou jazykovedou (*Rozvoj slovakistiky a sovietska jazykoveda.* Slovenská reč, *36,* 1972, s. 329—334). Pri dvadsiatom piatom výročí Víťazného februára r. 1973 a pri tridsiatom výročí Slovenského národného povstania r. 1974 sme upriamili pozornosť na to, ako sa revolučné premeny v našom spoločenskom živote prejavili vo všestrannom rozvoji spisovnej slovenčiny i v rozvoji slovenskej jazykovedy (*Pripomíname si 25. výročie Víťazného februára.* Slovenská reč, *38,* 1973, s. 65—68; *Slovenské národné povstanie a vývin slovenčiny.* Slovenská reč, *39,* 1974, s. 256—261). Okrem spomenutých hodnotiacich úvodných článkov každý ročník Slovenskej reči prináša správu o činnosti Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV za uplynulý rok a správu o činnosti jed-

notlivých pracovných komisií a Slovenskej jazykovednej spoločnosti. V prvom čísle tohto ročníka Slovenskej reči sme zhodnotili význam a prínos nášho časopisu pre vedecký výskum slovenského jazyka za štyridsať rokov existencie Slovenskej reči. Pri tridsiatom výročí oslobodenia si chceme popri retrospektíve výsledkov slovakistického výskumu kriticky povšimnúť nielen klady, ale aj niektoré nedostatky slovenskej jazykovedy a naznačiť jej najbližšie úlohy.

Konkrétne údaje, ktoré poskytujú uvedené hodnotiace články a správy, sú svedectvom o rýchlom kvantitatívnom i kvalitatívnom rozvoji slovenskej jazykovedy a výskumu slovenského jazyka, najmä spisovnej slovenčiny za posledných tridsať rokov. V súčasnosti pokrýva slovakistický výskum všetky oblasti a roviny jazyka. V súlade s potrebami a požiadavkami rozvíjajúcej sa socialistickej spoločnosti najviac síl a prostriedkov sa sústreďuje na všestranný výskum súčasnej spisovnej slovenčiny.

Najdetailnejšie je preskúmaná hláskoslovná (i pravopisná) a tvaroslovná rovina spisovnej slovenčiny — s ohľadom na najdlhšiu tradíciu tohto výskumu. Máme staršie i novšie fonetické opisy slovenských hlások (najnovším prínosom v tomto smere je *Atlas slovenských hlások* J. Dvončovej, G. Jenču a Á. Kráľa z r. 1969). Opis hláskoslovia súčasnej spisovnej slovenčiny z fonologického hľadiska podáva vysokoškolská učebnica E. Paulinyho *Fonológia spisovnej slovenčiny* (1. vyd. 1961, 2. vyd. 1968). Významným prínosom pre hlbšie a detailnejšie poznanie i teoretické osvetlenie morfologickej roviny gramatickej stavby súčasnej spisovnej slovenčiny a jej vývinových tendencií je akademická *Morfológia slovenského jazyka* (L. Dvonč, G. Horák, F. Miko, J. Mistrík, J. Oravec, J. Ružička, M. Urbančok, 1966). Ako vysokoškolská učebnica je spracovaná *Morfológia spisovnej slovenčiny* P. Ondrusa (1964). Stručný opis slovenského jazyka vo všetkých rovinách (i základné poučenia o dejinách slovenčiny a o slovenských nárečiach) podáva *Slovenská gramatika* E. Paulinyho, J. Ružičku a J. Štolca (5. vyd. 1968). Z výskumu syntaxe slovenského jazyka vyšli viaceré monografické práce J. Ružičku, J. Oravca, J. Kačalu, F. Kočiša a i., zborníky z konferencií a početné časopisecké štúdie.

Pozoruhodné sú aj výsledky výskumu slovnej zásoby spisovnej slovenčiny, reprezentované najmä viacerými lexikografickými dielami, ako je šesťzväzkový akademický *Slovník slovenského jazyka,* 1959—1968 (red. Š. Peciar), séria terminologických slovníkov, *Malý synonymický slovník* M. Pisárčikovej a Š. Michalusa (1973), viaceré prekladové slovníky, predovšetkým rusko-slovenské a slovensko-ruské (najväčší z nich je akademický *Veľký rusko-slovenský slovník* I—V, 1960—1970).

Paralelne s lexikografickými prácami sa rozvíja aj teoretické štúdium slovnej zásoby. Vyšli mnohé časopisecké štúdie, viaceré monografické prá-

ce i zborníky prác, v ktorých sa osvetľujú rozličné lexikologické, semaziologické, slovotvorné a terminologické problémy (J. Horecký, *Základy slovenskej terminológie,* 1956; *Slovotvorná sústava slovenčiny,* 1959; osobitne treba spomenúť prácu K. Buzássyovej *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív,* 1974). Vyšli dve vysokoškolské učebnice slovenskej lexikológie (J. Horeckého a P. Ondrusa). Sľubne sa rozvíja výskum slovenskej frazeológie (najmä pričinením J. Mlacka a E. Smieškovej).

V oblasti štylistického výskumu slovenského jazyka po E. Paulinym najviac vykonali J. Mistrík (autor systematickej vysokoškolskej učebnice *Štylistika slovenského jazyka,* 1970), M. Ivanová-Šalingová a F. Miko (autori viacerých monografických prác a mnohých časopiseckých štúdií zo štylistiky).

Veľká starostlivosť sa venuje otázkam normy spisovnej slovenčiny a jej kodifikácii. Na začiatku päťdesiatych rokov vypracoval široký kolektív jazykovedcov základnú kodifikačnú príručku spisovnej slovenčiny *Pravidlá slovenského pravopisu* (Š. Peciar a kol., 1. vyd. 1953, 11. vyd. 1971). Touto príručkou sa kodifikujú nielen pravopisné pravidlá súčasnej spisovnej slovenčiny, ale aj základné pravidlá spisovnej výslovnosti a tvorenia tvarov i niektoré syntaktické väzby a vybrané lexikálne prostriedky z hľadiska správnosti a spisovnej normy. Od r. 1953 sa kodifikácia spisovnej slovenčiny menila iba v niektorých jednotlivostiach v nových vydaniach Pravidiel. Výsledky najnovšieho vedeckého výskumu súčasnej spisovnej slovenčiny, spisovného úzu a spisovnej normy s kodifikačným zameraním prináša časopis Slovenská reč. Prevažne popularizačné ciele sleduje časopis Kultúra slova, orientovaný na otázky jazykovej kultúry a na upevňovanie spisovnej normy vo vedomí a praxi širokého okruhu používateľov spisovnej slovenčiny. Obdobné poslanie majú aj jazykové rubriky v dennej tlači, jazyková poradňa Čs. rozhlasu a knižné výbery z tejto relácie (dosiaľ päť zväzkov).

Vonkajší a vnútorný vývin spisovnej slovenčiny od r. 1918 po súčasnosť synteticky osvetľuje monografia J. Ružičku *Spisovná slovenčina v Československu* (1970). Veľa nových poznatkov o staršom období spisovnej slovenčiny od tzv. matičného obdobia do r. 1918 a niektoré spresnenia v periodizácii najnovšieho obdobia prináša kniha V. Blanára, E. Jónu a J. Ružičku *Dejiny spisovnej slovenčiny v Československu II* (1974), nadväzujúca na prácu E. Paulinyho *Dejiny spisovnej slovenčiny I* (1966). Vývin slovotvorných typov a slovotvorných prostriedkov spisovnej slovenčiny od štúrovského obdobia do r. 1918 analyzoval J. Furdík v práci *Zo slovotvorného vývoja slovenčiny* (1971). Pietne boli vydané a monograficky podrobne osvetlené jazykovedné práce A. Bernoláka (*Gramatické dielo A. Bernoláka,* editor J. Pavelek, 1964; K. Habovštiaková, *Bernolákovo jazykovedné dielo,*

1968). Vývin slovnej zásoby slovenského jazyka v 15.—18. stor. lexikograficky spracuje *Slovenský historický slovník* (obsiahly ukážkový zošit vyšiel r. 1973). Viaceré teoretické problémy slovenskej historickej lexikológie rieši V. Blanár v práci *Zo slovenskej historickej lexikológie* (1961).

V posledných troch desaťročiach vyšlo niekoľko závažných prác podstatne prehlbujúcich a rozširujúcich poznanie najstarších dejín slovenčiny z viacerých aspektov. Spomeňme aspoň najvýznamnejšie z nich: dve rozsiahle, na bohatom materiáli založené práce J. Stanislava *Slovenský juh v stredoveku* I—III (1948) a *Dejiny slovenského jazyka I—V* (1956—1973), metodologicky priebojnú monografiu E. Paulinyho *Fonologický vývin slovenčiny* (1963) a syntetickú prácu R. Krajčoviča o praslovanskej genéze slovenčiny *Slovenčina a slovanské jazyky* (1974).

Významné výsledky zaznamenala aj slovenská dialektológia, a to monografickým spracovaním viacerých nárečí a nárečových oblastí (najpodrobnejšie sú monografie J. Štolca *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku,* 1948, a A. Habovštiaka *Oravské nárečia,* 1965) a najmä súborným spracovaním *Atlasu slovenského jazyka* (I. diel r. 1968) a účasťou na prípravách slovanského jazykového atlasu.

Už tieto strohé a veľmi neúplné bibliografické údaje[1] o výsledkoch vedeckého výskumu slovenských jazykovedcov slovakistov za posledné tri desaťročia svedčia o veľkom rozmachu slovenskej jazykovedy a o cieľavedomom úsilí pracovných kolektívov i jednotlivcov vyplniť mnohé medzery vo vedeckom poznaní slovenského národného jazyka v súlade s rozvojom národnej kultúry a so stúpajúcimi spoločenskými potrebami. Dosiahnutými výsledkami si slovenská jazykoveda našla pevné miesto aj v medzinárodnej vedeckej spolupráci. Dôkazom toho je primeraná účasť slovenských jazykovedcov na medzinárodných lingvistických podujatiach a v práci medzinárodných jazykovedných organizácií a pracovných komisií.

Prudký kvantitatívny i kvalitatívny rozvoj slovenskej jazykovedy za pomerne krátke obdobie 30 rokov umožnili mimoriadne priaznivé podmienky rozvoja vedy a techniky, ktoré sa u nás začali utvárať od prvých rokov po oslobodení a najmä po nastolení socialistického spoločenského poriadku. Vybudovaním Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied ako vedúceho jazykovedného pracoviska a katedier slovenčiny na filozofických a pedagogických fakultách dostala jazykovedná slovakistika solídnu organizačnú, kádrovú a materiálovú základňu, ktorá umožňuje kolektívny, teamový spôsob práce pri riešení rozsiahlych, časovo i materiá-

---

[1] Úplnú bibliografiu prác slovenských jazykovedcov za roky 1948—1965 obsahujú štyri zväzky Bibliografie slovenskej jazykovedy od L. Dvonča.

lovo náročných úloh, najmä realizáciu veľkých súborných diel. Optimálne podmienky pre kolektívny spôsob práce sú v akademickom ústave.

Pri riešení teoretických a metodologických problémov nadväzujú slovenskí jazykovedci na domáce tradície pozitivistickej mladogramatickej a štrukturálnej jazykovedy, pričom sa usilujú prekonať jednostrannosť týchto jazykovedných metód aplikáciou novších metodologických postupov, ako je využívanie matematických metód v jazykovede a tzv. generatívna metóda, ale najmä uplatňovaním princípov materialistickej dialektiky a marxistickej filozofie v jazykovednej práci. Treba však priznať, že práve v tomto smere má slovenská a celá československá jazykoveda ešte značné nedostatky a slabiny, vyplývajúce zo skutočnosti, že pri rýchlom kvantitatívnom raste a pri plnení spoločensky naliehavých úloh „neostával čas" venovať systematickú pozornosť teoreticko-filozofickým základom jazykovedy, ako sú napr. otázky marxistickej koncepcie jazyka a jeho funkcií v spoločnosti, hybné sily vývinu jazyka, súvislosť vývinu jazyka so životom a vývinom spoločnosti, vzťah jazyka a myslenia, dialektika všeobecných a špecifických zákonitostí jazykového vývinu, dialektika usťavičného pohybu v jazyku a zachovania jeho kontinuity a pod.

Na riešenie takýchto a podobných filozofických otázok nebola naša jazykoveda náležite pripravená, keďže buržoázna pozitivistická veda, na ktorej sa vyškolila staršia generácia našich jazykovedcov, si tieto otázky nekládla. Prevažnej väčšine jazykovedcov chýbali hlbšie filozofické základy, ktoré by im boli dávali popudy na hľadanie styčných bodov jazykovedy s inými spoločenskými vedami, najmä s filozofiou, sociológiou a psychológiou. Preto mnohí jazykovedci ani nepokladali za potrebné dôkladne sa oboznámiť s princípmi marxizmu-leninizmu a tobôž ich tvorivo uplatňovať vo svojej práci. Až v ostatných rokoch možno konštatovať zintenzívnenie štúdia klasikov marxizmu-leninizmu a marxistickej filozofie najmä v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV formou filozoficko-metodologických seminárov. Do programu činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti a jej pobočiek sa zaraďujú prednášky a diskusie o teoretických otázkach marxistickej koncepcie jazyka a jazykovedy. Organizujú sa celoštátne semináre o aktuálnych filozofických, metodologických a teoretických otázkach marxisticky orientovanej jazykovedy. Prvým úspešným podujatím tohto druhu bol celoštátny seminár jazykovedcov komunistov v máji 1973 v Prahe. Materiály z tohto seminára vyšli r. 1974 v osobitnom zborníku vo vydavateľstve Veda. Na tento seminár nadväzoval spoločný pracovný seminár vedeckých kolégií jazykovedy ČSAV a SAV v októbri 1974 v Bratislave, ktorý bol prípravou na celoštátnu konferenciu o teoretických a metodologických otázkach súčasnej jazykovedy. Pravda, tieto podujatia sú iba prvými krokmi na ceste za novou orientáciou našej jazykovedy. Nevyh-

nutnou etapou na tejto ceste je rozvíjanie ofenzívnej kritiky nemarxistických smerov a koncepcií, ako je pozitivizmus a jeho rozličné odtienky alebo štrukturalizmus, najmä jeho abstrakcionistické a formalistické odnože, ktorých vplyvy k nám začali prenikať zo Západu v šesťdesiatych rokoch.

Významným pozitívnym faktorom vo vývine našej jazykovedy v najnovšom období sú kontakty s pokrokovou sovietskou jazykovedou, pevne stojacou na pozíciách marxizmu-leninizmu a vyzbrojenou dialekticko-materialistickou metodológiou. Intenzívnejšie styky so sovietskou jazykovedou začali naši jazykovedci nadväzovať až na začiatku päťdesiatych rokov. Od tých čias sa tieto styky neprerušili, hoci v šesťdesiatych rokoch niektorí jazykovedci dávali prednosť orientácii na západné jazykovedné smery. Od začiatku sedemdesiatych rokov sa u nás viditeľne zintenzívnilo štúdium prác sovietskych jazykovedcov. Výsledky jazykovedného výskumu v ZSSR sa v hojnej miere využívajú nielen v našej rusistike, ale aj v slovakistike. Naše jazykovedné časopisy pravidelne prinášajú recenzie a správy o sovietskych jazykovedných publikáciách. Pravda, našou ambíciou musí byť nielen čerpať z výsledkov sovietskej jazykovedy, ale tvorivo s ňou spolupracovať na rozvíjaní marxistickej jazykovednej teórie a marxistickej metodológie.

Rozvíjať akúkoľvek teóriu a metodológiu možno iba pri tvorivej vedecko-výskumnej práci a pri plnení konkrétnych vedeckých úloh. Obsahové zameranie vedeckého výskumu v slovakistike spoluurčujú dva základné faktory: kultúrne potreby spoločnosti a súčasný stav našej jazykovedy.

Je pochopiteľné, že vyspelá socialistická spoločnosť má prvoradý záujem na vedeckom poznaní zákonitostí svojho vlastného života, všetkých jeho stránok a foriem prejavu a ich vývinu. Medzi ne patrí aj rozvoj národného jazyka podľa jeho špecifických zákonitostí v podmienkach postupujúcej socialistickej integrácie a intenzívnych medzinárodných stykov. Aktuálnou úlohou slovakistiky v súčasnom období sa preto stáva široko osnovaný všestranný výskum súčasnej spisovnej slovenčiny. V tejto situácii sa žiada vypracovať novú, efektívnu teóriu spisovného jazyka ako reprezentanta kultúry vyspelého socialistického národa, ktorého hospodársky, politický a kultúrny život je v stálom kontakte so životom a vývinom iných socialistických národov. Nová teória spisovného jazyka musí byť osnovaná na princípoch marxizmu-leninizmu a socialistického internacionalizmu a musí byť zbavená všetkých nacionalistických predsudkov. Preto je potrebné, aby sa pri plnení tejto úlohy rozvinula medzinárodná spolupráca a najmä čo najužšia spolupráca slovenských a českých jazykovedcov. Jednou etapou tejto úlohy bude kritika jazykového purizmu a revízia puristických poučiek, ktoré sa dosiaľ tradujú najmä v redaktorskej a korektorskej praxi.

Je prirodzené, že pri týchto staronových aktuálnych úlohách sa bude naďalej rozvíjať vedecký výskum slovenského jazyka vo všetkých dosiaľ u nás pestovaných oblastiach, ako sú napr. dejiny slovenčiny alebo dialektológia, pravda, v takom rozsahu a v takej intenzite, ako to dovolí limitujúci faktor síl a prostriedkov, ktoré máme k dispozícii.

Treba konštatovať, že slovenská jazykoveda ešte nikdy nemala také optimálne možnosti rozvoja, aké má v súčasnosti, pri tridsiatom výročí nášho oslobodenia.

Eugen Jóna

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ A JEHO REČ

Pri významných výročiach — sto rokov od narodenia a tridsaťpäť rokov od smrti — Jozef Gregor-Tajovský (1874—1940) sa nám javí ako klasik, popredný reprezentant kritického realizmu v prozaickej i dramatickej tvorbe a ako zástupca ľudového smeru vo zveľaďovaní a kultivovaní spisovného jazyka.

Slovenské filologické náuky po oslobodení boli k Tajovskému žičlivejšie ako v predošlých obdobiach, ale ostáva ešte mnoho úloh základného výskumu. Splnila sa predovšetkým úloha kritickej a komentovanej edície Tajovského prác.[1] Išlo vlastne o reedíciu Spisov Gregora-Tajovského, ktoré autor vydával od r. 1920. Jednotlivé zväzky mali názvy známe z predvojnových samostatných vydaní.[2] Už v r. 1946—1949 po oslobodení vyšli štyri zväzky prozaických prác Tajovského s novými názvami podľa tematických kritérií, ale bez poznámok[3] (tak sa v Matici slovenskej vydávali aj iní

---

[1] Jozef Gregor-Tajovský, Dielo v šiestich zväzkoch. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1953—1956.

[2] Spisy Gregora-Tajovského. Nákladom vlastným. Tlačou Kníhtlač. úč. spolku v Turčianskom Sv. Martine 1920—1923. I. Do konca a iné rozprávky. II. Besednice. III. Smutné nôty. IV. Zpod kosy. V. Trpky. VI. S bohom. VII. Divadelné hry (Hriech — Matka — Ženský zákon — Tma). VIII. Divadelné hry (V službe — Nový život — Statky-zmätky). IX. Rozprávky z Ruska (1915—1920). X. Rozprávky z Ruska (1915—1920). XI. Smrť Ďurka Langsfelda. Od r. 1928 v druhom vydaní. Vydal a tlačil Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v T. S. Martine predošlé zväzky a ďalej zv. XII. Obrázky nové i staré. XIII. Úhrabky. XIV. Jej prvý román. XV. Blúznivci.

[3] Sobrané spisy I. Mamka Pôstková. II. Do konca, III. Ťažký boj. IV. Žliebky. Pri usporiadaní podľa poznámky od vydavateľa K. H. Rosenbauma rozhodovali umelecký charakter, umelecké znaky a hodnoty.

klasici — Hviezdoslav, Vajanský, Kukučín, Timrava...). Nové usporiadanie sa ukázalo nevýhodným, preto pri kritickom vydaní editor (K. Rosenbaum) sa vrátil k pôvodným názvom súboru rozprávok.[4] V poslednom (šiestom) zväzku sú zozbierané veršované i prozaické práce predtým súborne nevydané. Dielo vyšlo v sérii Naši klasici. Popri textologickom, bibliografickom a literárnohistorickom komentári (od K. Rosenbauma a J. V. Ormisa) sú tu i jazykové poznámky, dôležité najmä pre našu problematiku.

Okrem jeho vlastných prác vyšli aj základné materiály o živote a diele Tajovského, uverejnené sú v rozsiahlom zborníku[5] známej série „v kritike a spomienkach". Niektoré príspevky zborníka naznačujú, že ide o prípravu na monografiu (A. Kostolný, K. Rosenbaum, R. Brtáň, Z. Rampák a i.). Doteraz v knižnej monografii spracoval Tajovského predvojnové dramatické dielo iba P. Palkovič.[6]

O reči a slohu Tajovského sa hovorilo od začiatku jeho činnosti, ale vyslovene z lingvistického hľadiska sa analyzovali iba niektoré stránky jeho prác. Tajovského osobný rečový úzus (idiolekt) je výsledkom životných skúseností: na domácom nárečovom základe formoval si umeleckú reč, ktorá sa síce celkom nekryje s normou spisovného jazyka jednotlivých vývinových etáp, najmä pred prvou svetovou vojnou a po prevrate, ale ktorá sama bola zdrojom na upevnenie a obohatenie ľudového základu spisovnej slovenčiny. Takto si vysvetlíme rozpory napr. medzi Vajanským a Škultétym na jednej strane a Tajovským na druhej strane aj v otázkach jazyka a slohu. Vajanský a jeho stúpenci budovali spisovný jazyk z hľadiska buržoáznej, mestskej spoločnosti, Tajovský po Kukučínovi utváral si

---

[4] Jozef Gregor-Tajovský. Dielo v šiestich zväzkoch. I. zväzok Diela (1953) obsahuje tri pôvodné zbierky (Do konca — Besednice — Smutné nôty), úvodnú štúdiu K. Rosenbauma Literárne dielo Jozefa Gregora-Tajovského (s. 7—34), bibliografické poznámky a vysvetlivky (K. Rosenbaum a J. V. Ormis) a poznámky k textovej úprave (vydavateľa K. Rosenbauma). Dielo II. (1953) zahŕňa zas tri pôvodné zbierky: Zpod kosy — Trpky — Sbohom. Dielo III. (1954) obsahuje Tajovského predvojnové divadelné hry Ženský zákon, Nový život, Matka, Statky-zmätky, V službe, Hriech a Tma. Dielo IV. (1955) zahŕňa povojnové dramatické práce Smrť Ďurka Langsfelda, Jej prvý román, Blúznivci, Hrdina. — Dielo V. (1956) zapĺňajú rozprávky z Ruska, Obrázky (I. Obrázky nové, II. Obrázky staré, III. Sova). Úhrabky (I. Rozprávky, II. Spomienky, III. Cesty, IV. Z farského archívu). — Dielo VI (1958) obsahuje v časti I. (1893—1915) staršie práce: 1. Verše mladosti (Ľúbostné. Žartovné a satirické. Vlastenecko-reflexívne), 2. Prvé prózy (Rozprávky pre ľud, Doplnky), 3. Dramatické pokusy. 4 Z článkov (Národopisné, Kultúrne a politické, Marmarošský proces), v časti II. (1916—1940) novšie práce: 1. Umelecká próza (Portréty a spomienky, Pozdná próza), 2. Dráma, 3. Novinárske a časopisecké práce, 4. Reči a prejavy. V dvojzväzkovom výbere vyšlo Tajovského dielo aj v edícii Zlatý fond slovenskej literatúry.

[5] Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. 1956.

[6] PALKOVIČ, P.: Jozef Gregor-Tajovský — realistický dramatik slovenskej predprevratovej dediny. Martin, Osveta 1972.

reč z hľadiska dedinských ľudí, roľníkov a robotníkov. Tajovského literárne dielo i jeho reč je verným obrazom jeho vlastného života i života slovenského ľudu koncom 19. storočia a v prvej polovici 20. storočia.

Jozef Gregor sa narodil v Tajove pri Banskej Bystrici (odtiaľ spisovateľské meno Tajovský) z početnej rodiny dedinského remeselníka, vyučeného čižmára. Vychovali ho matkini rodičia, ktorých potom v autobiografických poviedkach často spomínal (Do konca, Prvé hodinky, Žliebky, Do kúpeľa a i.). Z rodičov matku opísal (Moja matka) ako dcéru hutníckeho robotníka Štefana Grešku. Vedela iba po slovensky. Otec držal „s pánmi", býval i richtárom, vedel i po maďarsky a rád sa zabával. Obidvaja mali „hmlisté slovenské vedomie". Po smrti svojich rodičov matka zdedila pekný majetok. „Starí rodičia matky mojej stali sa mi bližšími po srdci ako vlastní", spomínal Jozef Gregor. U nich vyrástol, od nich išiel do školy, osvojil si dokonale všetky vedomosti potrebné v gazdovstve, ľudové zvyky a obyčaje i ľudovú reč — spoznal svet slovenskej dediny. Už ako osemročného chlapca dali ho do maďarskej školy v Banskej Bystrici a tam sa prvý raz stretol s maďarským šovinizmom. „V borbe s maďarizmom celá rodina moja cítila sa veľmi slabou, a pre ten chlebík prosila ma i moja matka i stará mať, aby som v srdci nosil, v hlave myslel, čo chcem, ale nerobil si nepriateľov..." — spomínal po rokoch Tajovský. V štúdiu pokračoval na preparandii (učiteľskom ústave) v Kláštore pod Znievom blízko Martina. Tu sledoval činnosť martinského Spevokolu, do Národných novín posielal básne, a keď ich tam neprijali, posielal ich do uhorských vládnych novín Vlasť a svet, kde ich uverejnili. Už vtedy cez prázdniny chodil do Bystrice k slovenským národovcom — k advokátovi Andrejovi Hanzlíkovi, I. Žiakovi-Somolickému a iným, ktorí mu dávali čítať slovenské knihy a časopisy. V Bystrici r. 1893 začal učiť na katolíckej škole, a to v prvej triede slovenské deti aj po slovensky, maďarské po maďarsky. To sa však nepáčilo správe školy a cirkevnej vrchnosti. Z Bystrice musel odísť na iné miesto, dostal sa na Hornú Lehotu, kde nadväzoval na prácu Sama Chalupku — zbieral ľudové porekadlá, príslovia, všímal si ľudové zvyky. Zo Zvolenskej stolice prešiel za cirkevného učiteľa a kantora r. 1895 do obce Dohnaň (teraz Dohňany pri Priekope) v Trenčianskej stolici. Tam sa zoznámil s Ferkom Urbánkom a spolu s ním sa púšťal do písania divadelných hier. Ale r. 1897 sa vrátil do Zvolenskej stolice na školu v Podlaviciach, kde pre slovenské presvedčenie a slovenčinu zas mal spory s vrchnosťou, a preto sa vzdal učiteľského miesta. Na augustových slávnostiach v Martine sa zišiel s pražskými vysokoškolákmi (medzi nimi aj s P. Blahom) a oni mu odporúčali študovať na Československej obchodnej akadémii v Prahe. Dvojročný pobyt v Prahe, diskusie a kritiky v akademickom spolku Detvan, návštevy divadla atď. mali rozhodujúci význam pre utváranie Tajovského názorov na dobrú

prácu medzi ľudom, na vzťahy Čechov a Slovákov, na realistickú literatúru, najmä ruskú (Gogoľ, Tolstoj, Čechov, Gorkij). Ideovo stál blízko smeru, ktorý reprezentoval časopis Hlas.

Po skončení štúdia v Prahe sa J. Gregor stal bankovým úradníkom najprv v Trnave a od r. 1901 v Martine. V týchto rokoch venoval sa viac literárnej a kultúrnej činnosti než úradníckej práci. Pre Muzeálnu slovenskú spoločnosť s Andrejom Halašom zbieral etnografický materiál a folklór (chodili „za pesničkami") po celom Slovensku a tak sa rozširovalo a prehlbovalo i jeho poznanie Slovákov a ich reči. Tajovský už prv bol uverejnil niekoľko príspevkov v časopisoch o poverách a zvykoch z rodiska a z obcí, ktoré bližšie poznal. Nové zážitky spracoval literárne v mnohých črtách a poviedkach, najmä keď sa dostal v časoch obnovenej politickej aktivity do predvolebnej práce a zblízka poznal rozličné charaktery svojich vlastných ľudí aj ľudí z nepriateľského tábora. Za pobytu v Martine sa horlivo venoval literárnej činnosti a práce uverejňoval v časopisoch a publikáciách vychodiacich i mimo Martina. Pokladali ho za reprezentanta skupiny hlasistov, programove pestujúcich kritiku. V tom čase sa v Martine zoznámil i s Hanou Lilgovou, s ktorou sa potom oženil.

Vo svojej umeleckej práci Tajovský sa postupne dostával od ľúbostnej poézie cez folklórne obrázky a vyrozprávané „skutočné udalosti" ku kritickému realizmu, k poviedkam a drámam zo života slovenského ľudu, žijúceho pod dvojitým útlakom — sociálnym a národnostným. Zobrazoval ľudí utláčaných, trpiacich, vykorisťovaných (*Maco Mlieč, Mamka Pôstková* a i.), ľudí pracovitých *(Do konca),* bojujúcich niekedy o holú existenciu *(Na chlieb, Horký chlieb).* Popri dobrých vlastnostiach ľudu, jeho triednom uvedomení, pravdivo zobrazil aj jeho tienisté stránky, najmä alkoholizmus *(Čo ho zabilo, V službe),* túžbu po majetku (dramatické dielo *Ženský zákon,* r. 1900, *Matka,* r. 1905, *Hriech,* r. 1911, *Statky-zmätky,* r. 1911 a i.). V týchto prácach využil skúsenosti, uplatnil zážitky z oblasti stredného a západného Slovenska, ale i z pobytu na Dolnej zemi (v Nadlaku — teraz v Rumunsku) a na východnom Slovensku (v Prešove), takže ony majú hodnotu dokumentov o živote Slovákov a ich reči pred prvou svetovou vojnou. V tom čase sa Tajovský zas vrátil do Martina ako tajomník Slovenskej národnej strany. Za vojny bol i redaktorom Národného hlásnika v Martine, ale už v druhom roku vojny musel narukovať. Prešiel na ruskú stranu a pracoval ako novinár medzi zajatcami (redaktor časopisu Slovenské hlasy). Zážitky z vojny a zo zajatia spracoval i beletristicky vo sviežich kresbách a poviedkach, zaujímavých i z jazykovej stránky (*Rozprávky z Ruska,* r. 1915—1920). (Niekedy cituje celé ruské vety, inokedy len slová v úvodzovkách, ale často jednotlivé výrazy, bežné v ruskom prostredí u slovenských zajatcov a dobrovoľníkov ap.)

V dedinskej poviedke Tajovský nadväzoval tematicky aj štylisticky na Kukučína, najmä pokiaľ ide o jazykovú stránku, o výber slov a stavbu viet, ale kompozične išiel svojou cestou.

Tajovského umelecký vývin bol pomalý: od jednoduchých ľúbostných piesní a veršov prešiel k zápisom ľudových obyčají (Recepty lásky na Slovensku), povier (z Pohorelej, z Tajova — *Aký je ten druhý svet,* z Dohnane), hier *(Hra na myšku),* povestí (*Hľadali poklady.* Povesť tajovská. Rozprával Štefan Greško), rozpomienok dedinských ľudí *(Starého otcove rozpomienky),* príhod a udalostí (s charakteristickými podtitulmi: Čarodejné drevce. Skutočná udalosť. Pre lakomosť. Pohorelská „prepovádka"; Brindzovô semä. Dľa počutia; Na mýlnych cestách. Zo života) až k vlastným poviedkam, besedniciam a črtám, kde vystupuje často autor ako rozprávač z príčin kompozičných a štylistických (ako vysvetľuje Tajovského kompozičné postupy M. Ivanová-Šalingová)[7] alebo na vyjadrenie tendencie, na zdôraznenie pravdivosti ap. (ako vykladá E. Pauliny).[8]

Prvé vlastné práce Tajovský uverejňoval od r. 1893 v časopisoch a v novinách, ale čoskoro ich zhrnul do knižiek s názvom *Omrvinky, Z dediny* (r. 1897), *Rozprávky* (r. 1900) a označoval ich v podtitule ako drobné poviedky, besednice, rozprávky. V týchto rokoch uverejňoval i dramatické pokusy (*Jej budúci, Sľuby,* r. 1898). Tajovského práce zhrnuté neskoršie do knižky (*Rozprávky pre ľud* r. 1904) prijímala kritika (v Detvane i v časopisoch a v korešpondencii) kladne (prostý a plynný sloh, ľudová „mluva", humor, jednoduchosť kompozície, plastickosť a objektívnosť). Prvé dramatické práce Tajovského mali spočiatku menší ohlas, hoci aj medzi nimi čoskoro sa ukázal úspešný Ženský zákon („Tovaryšstvo" III, 1900).

Už od začiatku sa Tajovského práce vyznačujú ľudovou rečou. Je to stredoslovenská hovorová reč, ktorá sa v hlavných črtách zhoduje s hovorovým štýlom spisovnej slovenčiny (porov. napr. v rozprávke Maco Mlieč: *povrávali ľudia, háby, na dohán si vše vyprosil, oddurif . . .;* prirovnanie: *oči ako myš, nos ani gombička, vlasy ako jež . . .).* Popri vrstve ľudových výrazových prostriedkov Tajovský voľne upotrebúva výrazy neľudové. Napr.:

Bolo to v lete.
Do zvolenskej stanice vbehol rýchlik. Medzi čakajúcimi nastal pohyb. Každý

---

[7] IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: Rozprávač ako faktor štýlu v Tajovského próze. In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologica. 3. Red. V. Betáková et al. Bratislava, SPN 1973, s. 179—185.

[8] PAULINY, E.: Vyjadrenie tendencie u Tajovského. In: J. Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 1014—1023.

bral svoje zavazadlá, a že boli dvercia z peronu otvorené a žiaden železničiar sa tomu nespieral, sadali ľudia do vozňov osobného vlaku bez pokynu k tomu. A ostatne zbytočné je to volanie na Slovákov — po maďarsky. Keď mu to nemajú zrozumiteľne povedať, nuž už sa to každý vopred dopýta súkromne, ktorý vlak kam ide. A mnohí to i vedia. Teda sadali. Mňa to nemýlilo. Písal som na zábradlí svojim kartu, že som už vo Zvolene. Napísal a hneď aj poslal. Zatiaľ prešlo tých pár minút, a volali že sadať. (Pani Trnková. Črta z cesty)

Výrazy *stanica, perón, vlak, rýchlik, zavazadlá* sú nesporne jazykové prostriedky z kultúrnej vrstvy spisovného jazyka zväčša zhodné s českými (niektoré z nich sa dnes pokladajú za bohemizmy, ako je napr. „zavazadlo" = batožina).

Texty Tajovského prác sa menili z rozličných príčin (autor, redaktor, korektor . . .), takže ich najnovší editori mali s nimi ťažkosti. Napr. rozprávka *Žliebky* (*Trpky*. Ružomberok 1911, s. 21) sa začína takto žartovne:

Bol som už, no — šarvancom som už bol. Koľko som mal rokov? Nuž vravievali mi, že keď ma tetka od Krivých do krhly na jarku chytila, že naša Rysuľa mala tri týždne. A čo vám rozpoviem, to sa stalo, keď Rysuli už jedenásta obrúčka zakladala sa na rohách (po každom teľati jedna).

Vo vydaní z r. 1953 (SVKL Bratislava, Dielo v šiestich zväzkoch, zv. 1, s. 117) je začiatok iný:

Roku tisíc osemsto osemdesiat — aj — aj — aj, ja vám to, čo bych sám chcel, nezradím, koľkého to naisto bolo . . . (Viete to ma mätie, že len pred týždňom bol ešte starý rok a dnes už je nový.) Ale poviem vám to inak, aby sme sa dohodli.

Bol som teda chlapcom; nie síce už takým malým fafrnkom, ale ako ich u nás volajú, no šarvancom som už bol. Koľkože mi bolo rokov? . . .

V staršom vydaní Spisov Jozefa Gregora-Tajovského I (Martin 1920, s. 135) tento úvod je veľmi krátky: *Keď mi bolo 11 rokov, polámal nám sneh žliebky pod strechou . . .*

Nemecké výrazy *Bite, ist gefelig, majn Got, liber her* . . . alebo maďarské výrazy *tešík, igen, kérem, bizoň, cipöďár* sa vyskytujú obyčajne v priamych rečiach ľudí, ktorí sa chcú spoločensky povyšovať nad iných (pani Trnková, fabrický robotník z Pešti). Tajovský osobitne charakterizuje rečou napr. hrdinu rozprávky *Ondrej* (*Smutné nôty*. V Pešťbudíne 1907, s. 93—102). Cigánsku výslovnosť slovenčiny „áreštanta" Ondra autor naznačil nadmerným používaním hlások *š, ž* („Ten nešpášuje" . . . „ž toho šveta" . . . „ja vežmem na šeba" . . .). Zriedka Tajovský charakterizuje reč svojho hrdinu v autorskej reči: Hovorí v dlhších vetách a užíva často slová „ačkoľvek" a „poneváč", zavádzajúc reč o posledných číslach našich novín (poviedka *Za tristo* vo vydaní *Trpok*, Martin 1921, 45).

Predvojnové ťažké pomery, najmä národnostný útlak v starom Uhorsku pocítil Gregor-Tajovský sám na sebe, preto sa staval proti nemu rovnako ako proti sociálnemu utláčaniu. V zbierke rozprávok *Smutné nôty* (r. 1907), v prvej časti nazvanej *Volebné,* dokumentárne zachytil kortešačky dvoch strán, charaktery a slabosti ľudí. Boj za národnostné práva sa spájal s bojom za materinskú reč i za sociálne práva („viacej chleba v tejto krajine"). Vlastné rozprávky uvádza „predmluvou", ktorá sa podobne ako vlastné rozprávky vyznačuje hovorovosťou, jasnosťou štýlu, náznakom humoru a satiry, ale i vážnym podtónom, ba až „smutnou nôtou":

Nemal som dosiaľ hlasu, nevidel som iba jedny voľby, a preto málo mám o voľbách zkúseností. Ale môž byť, že skromné moje rozprávky o nich predsa niekoho zabavia, snáď i poučia, povzbudia.

Počkal by som na ďalšie a lepšie zkúsenosti, ale redaktor si trôfa i s dosavádnymi na svetlo božie, a noviny tuho píšu o všeobecnom volebnom práve, o nových voličoch i voľbách. Nuž — pre pamiatku starých volieb — chcem zachovať i ja niekoľko bľadých fotografií starodávnych voličov.

V našom okrese vystupovaly dve strany: maďarská (nepochopiteľné medzi číročírymi Slovákmi!) a slovenská strana.

Tej kandidátom bol boháč, na hodvábe narodený zemský pán, ktorý o biede a potrebách slovenského ľudu toľko vie, koľko hluchý o hudbe; naša strana kandidovala syna ľudu, starého, neohroženého bojovníka za práva slovenského národa, Slováka, ktorý čo má, nadobudol si vlastným rozumom a svedomitou, dlhoročnou prácou.

Počas kortešačiek i ja som bol na jednej-druhej dedine a tešil som sa, keď som videl, že národ stojí ako múr, a žalostil, keď som zkúsil, že tá lebo oná dedina ešte neporozumela volaniu slovenskej strany; „Slováci, ak milujete svoju materinskú reč a chcete mať viacej práva, viacej chleba v tejto krajine, staňte si všetci za mňa!"

Ako korteš slovenskej strany prešiel som sa vše na blízku dedinu k našim voličom, či — ich — reku — neobchodia panskí vlci v ovčom rúchu, či sú všetci stáli a či odolajú svádzaniam a klepcom, kým odbije dvanásta.

Tajovský vo svojom literárnom diele smeroval k odhaleniu reality života do dôsledkov, bez ohľadu na konvencie, a to nielen literárne, umelecké, ale i svetonázorové a sociálne, ba i jazykové a slohové; F. Miko o tom píše:

„Tajovský odhadzuje aj kukučínovské konvencie, vyjadruje sa priamo, bezprostredne, ostro, až drasticky. Siahol po bezprostrednej hovorovosti ľudovej reči, ako sa ona odráža predovšetkým v syntaxi. Charakteristické preňho je lámanie syntaktickej perspektívy, ako je známe z hovorovej skladby."[9]

---

[9] MIKO, F.: Základné tendencie v štýle prózy na prelome storočia. In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologica. 3. Red. V. Betáková et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 148.

Tieto vlastnosti Tajovského reči vybadala už kritika v Slovenských pohľadoch (XXI, s. 95, J. Škultéty): „I reč Gregorova bola by rýdza, slovenská výrazmi i tónom, ale robí ju temnou tá prílišná elipsovitosť: nedopovie, zamlčí, preskočí a spojuje i nespojiteľné. Interpunkciu má tiež takú, že obťažuje sa zrozumiteľnosť. Často nie je akurátny pri volení výrazu."

Nepochopenie Tajovského zámerov sa ukázalo najmä vtedy, keď v Národných novinách (*Chabé unižovanie,* r. 1904) Vajanský ostro kritizoval jeho realistické zobrazenie pomerov na Kysuciach *(Z Čadce do mesta).* Martinská kritika vyčítala Tajovskému naturalizmus napr. v rozprávke *Čo ho zabilo?* („Zo života preniesť na papier každú surovosť nemôžeme . . .")

Pravdivo, realisticky verne a kriticky zobrazil Tajovský slovenského dedinského človeka, jeho život aj v dramatických prácach. Nastavil mu zrkadlo, ale ukázal v ňom celý spoločenský systém ako nesprávny a neudržateľný. V drámach je hovorovosť jeho reči výraznejšia ako v rozprávkach. Už skutočnosť, že po istých úpravách udržiavajú sa na javiskách podnes, svedčí o nosnosti Tajovského dialógov. Začiatok hry *Statky-zmätky* je inštruktívny v tomto smere:

Žofa (živá, jazyčná žena). Ja by som ti, syn môj, len tú rada, čo by aj dáku obnôšku mala, nie Evku. Veď je ono pekné, ale pri ženbe aj rozumu sa načim poradiť, nie len čo oči vidia.

Ľavko (starý furták). A veď ti je Evka už aspoň piata frajerka, ako si z vojny doma. Nuž ľahko pristaneš aj na druhú.

Žofa (tajnostne). A tam zase vydatej žene pokoj. V cudzej kapuste chytia ťa, meno moje.

Ďurko (driečny ľahtikár). A ktože vám to?

Žofa. Vieme; my počujeme aj vidíme.

Ľavko. Ty sa poriadne ožeň. Taký život sa ti zunuje.

Žofa. Je hodná, pekná, ale stará kobza, meno moje.

Ľavko. Ani ťa je nie hodná vyžívať.

Ďurko. Veď ja som len tak zašiel k nej voľaktorý raz, ako k susede a — už to viete.

Ľavko. Viem. Práve preto: maj rozum.

Žofa. Ty si, chvala Pánu Bohu, hodný, pekný urástol, na rozume ti z vrstovníkov nikto nechytí, nuž si môžeš aj trošku preberať, meno moje.

Ľavko. Hádam môj syn! Ja som ho vychoval, vyučil. Už ako školák býval predníkom, pri vojsku kaprálom. Môjho rozumu sa chytaj aj teraz.

Žofa. Tak, meno moje. Ja sa vše poobzerám po tých našich dievčencoch, ale nič sa mi to nezdá. Medzi želiarskymi tebe rovnej niet! Ty si nie mládenec hocijaký. Mohla by si prsty oblízať aj Marka Suchých, Anča Vrtiake, aj — Ale veď počula som, že sa ty točíš aj okolo Judky Bielych. Ej, či to tak? Materi nič nezjaviť, meno moje.

Ďurko. Načo som vás mal baláchať? Ktože vie, či by šla, či by ju dali.

Ľavko. To je poriadna a majetná. Lepšej by ti nevedel ani vlastný otec poradiť. Ej, to by bola — gazdovská! Nemusel by si sa plahočiť v zime po furmankách, zárobkoch, ako tvoj otec.

Ďurko. Aj ja by takú chcel, len či by šla voľaktorá.

Žofa. Už by ti ju bola prekonala, meno moje. Ale ako by ti ja ani materou nebola, že si mi to už nezvestoval.

Ľavko. Dobre máš! Nevrav. Len choď za ňou a doveď sa poriadku.

Žofa. Iď, meno moje, a probuj. Rodinu naviesť, to je už moja starosť.

Ľavko. Aleže sa drž pri nej, chlapče! Poriadnymi rečmi ju zabávaj a nahováraj. Však dievčence mnoho dadia na lichotivé reči. (Statky-zmätky. Obraz zo života dolnozemských Slovákov v 5. dejstvách. Napísal: Jozef Gregor-Tajovský. SP XXIX, 1909, s. 513—514)

Otec Ľavko, jeho žena Žofia a ich syn Ďurko, vyslúžený vojak („ako školák býval predníkom, pri vojsku kaprálom") nie sú v tejto dráme kladní hrdinovia. Starí sa chcú priživiť pri synovi, dobre mu radia pri ženbe, ale vidieť na nich túžbu po majetku a na Ďurkovi túžbu po ľahkom živote a po pôžitkoch. Otec oslovuje Ďurka „chlapče", je hrdý na neho („Hádam môj syn!"). Matka oslovuje syna každú chvíľu „meno moje", chváli ho do očí („Ty si, chvala Bohu hodný, pekný narástol, na rozume ti z vrstovníkov nikto nechytí, nuž si môžeš aj trošku preberať, meno moje"). Reč úryvku aj celej drámy je pre Tajovského typická, iba málo zafarbená nárečove, resp. archaicky (dadia = dajú, obnôška = dar, veno).

Rozbor dialógu v Statkoch-zmätkoch ukázal, ako Tajovský majstrovsky narábal s jazykom na dosiahnutie svojich umeleckých zámerov.[10]

Celý repertoár jazykových a slohových prostriedkov, ktoré Tajovský používal na charakteristiku osôb v hre Ženský zákon, predstavil J. Oravec v osobitnej štúdii.[11]

Pravda, aby sme mohli úplne a objektívne zvážiť Tajovského prínos k rozvoju spisovnej slovenčiny, bude treba skúmať i jeho vojnové a povojnové práce. Už z doterajších výskumov je zrejmé, že Tajovský všade, kde žil, pozoroval ľudí, spoločnosť, verne zachytával aj ich reč. Mal pre svoju reč dobrý ľudový základ, bol však prístupný aj súvekým názorom na jazyk a jazykovému úzu spoločnosti, s ktorou žil. Spomedzi slovenských spisovateľov, ktorí dosiahli vrchol slovenskej literatúry s námetmi z dedinského prostredia a svojou rečou sa priblížili hovorovej strednej slovenčine — Kukučín, Timrava, Tajovský — najmladší bol Tajovský a podľa svojho pôvodu reprezentoval vlastný stred Slovenska, kým Kukučín jeho sever a Timrava juh. Tajovský vedel slovenskou rečou vyjadriť s jemným humo-

---

[10] ZURIAŇOVÁ, Ž.: Ľudový dialóg v činohre Statky-zmätky. In: Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 1048—1128.

[11] ORAVEC, J.: Jazyková charakteristika osôb v Tajovského hre Ženský zákon. In: Jazykovedné štúdie. 8. Red. F. Miko. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965, s. 129—146.

rom slabosti nášho človeka, plasticky zobraziť celý jeho život, ale aj prísne karhať základné chyby spoločnosti. V tejto spoločenskej kritike sa priblížil najviac cieľom našej doby.

Eugénia Bajzíková

O ČASTICI **NO** PRI VÝSTAVBE HOVOROVÉHO TEXTU

O funkcii častíc pri výstavbe textu sme už písali (E. Bajzíková, 1973, s. 154—162). Na základe spôsobu, akým nadväzujú na predchádzajúcu (alebo vzdialenejšiu) textovú jednotku alebo aj na celý predchádzajúci text, zaradili sme častice k jazykovým konektorom.

Vo svojom príspevku si všimneme fungovanie častice *no* v hovorovom texte (HT) pri jeho výstavbe. Táto častica spolu s časticou *tak* patria k najfrekventovanejším časticiam v HT.

Slovo *no* má z hľadiska slovnodruhovej platnosti trojaké zaradenie. Podľa Slovníka slovenského jazyka (II, 1960) vystupuje vo funkcii: 1. spojky, 2. častice, 3. citoslovca.

Ako spojku hodnotí slovo *no* SSJ aj v tom prípade, ak „uvádza samostatnú vetu, ktorá má odporovací význam vzhľadom k predchádzajúcej výpovedi: *„Postavil sa chlapček najprv na štyri a chcel vstať. N o pristúpil ten dlhý vigan a bac!“* Slovo *no* na začiatku druhej vety nezaraďujeme medzi spojky, ale medzi uvádzacie častice, pretože je prostriedkom nadväzovania medzi dvoma textovými jednotkami. Má teda funkciu jazykového konektora.

Významy slovka *no* v úlohe častice hodnotí SSJ ako nadväzovanie na predchádzajúcu súvislosť v reči, napr.: *„Bude ako v raji. N o, čo ešte chcete?“* Túto funkciu slova *no* pri výstavbe HT sledujeme. Významy slova *no* v úlohe citoslovca si tu nevšímame.

Pri odlíšení slova *no* vo funkcii spojky od toho istého slova vo funkcii častice vychádzame z vymedzenia spojok v Morfológii slovenského jazyka (1966): „Spojky sú gramatické slová, ktorými sa vyjadrujú syntagmatické vzťahy medzi jazykovými jednotkami (vetnými členmi alebo vetami) samostatne“. Pri spojkách ide o spájanie vnútri viet, pri časticiach, ktoré pripájajú dve textové jednotky, ide o spájanie s nadvetnou (textovou) platnosťou.

Morfológia slovenského jazyka (1966, s. 785) si pri častici *no* všíma len sémantickú stránku častice v rámci jednej výpovede, nezaoberá sa jej

úlohou v nadvetnej rovine, hoci pri definovaní častíc sa na prvom mieste zvýrazňuje nadväzovanie na kontext alebo na situáciu (Morfológia, 1966, s. 746).

Slovenská gramatika E. Paulinyho, J. Ružičku, J. Štolca (1968) síce o časticiach hovorí, že uvádzajú samostatné vety, ale o nadväzovacej funkcii sa nezmieňuje, zdôrazňuje skôr modálnu stránku častíc a ich citové zafarbenie.

Na nadvetnú funkciu častíc upozornili viacerí autori, napr. V. Mathesius, F. Miko, V. Hladiš (pozri E. Bajzíková, 1973, s. 160). Podrobnejšie sa úlohou častíc vo funkcii spájacích prvkov stojacich na čele vety zaoberá J. Mistrík (1968). Častice zaraďuje medzi konektorové slová, ktoré majú najvyšší stupeň sily spájania pri glutinácii viet do kontextu.

A. Knop — F. Krušina (1967—1968) pokladajú častice na začiatku vetných celkov za nadbytočné a hodnotia ich ako nulové východisko výpovede. Neuvádzajú nadvetnú úlohu častíc.

Z iných autorov spomenieme N. J. Švedovovú (1960), ktorá častice použité v dialógoch umeleckej literatúry hodnotí ako slová s aktívnou konštruktívnou úlohou pri vytváraní replík dialógu. O nadväzovaní časticami pri rozprávaní píše A. B. Šapiro (1953). Konštatuje, že častice nadväzujú na predchádzajúcu tému alebo vetu.

Z uvedeného krátkeho prehľadu vidieť, že častice sa skúmajú aj z hľadiska nadvetnej roviny. Z tohto hľadiska si všimneme uvádzaciu časticu *no* v hovorovom texte. Častica *no* je jazykový prostriedok zaradený v morfológii do roviny gramatických výrazov, v syntaxi patrí k syntagmatickým slovám, ale v nadvetnej (textovej) rovine sú častice dôležitým prostriedkom pri výstavbe textu, preto ich skúmame z tohto aspektu.

Častica *no* sa pri výstavbe textu realizuje dvojako:

a) ako jednoduchý konektor — ak sa používa samostatne, napr.:

Tak obľubujem všetky jedlá, aj rastlinné aj mäsité. *No* teraz v lete človek potrebuje viacej zeleniny, tak aj ja žiadam viacej zeleninových jedál. — Okrem futbalu rád chodím do kina... *No* okrem futbalu, ako som už spomínal, v zime rád hrám hokej.

b) ako časť zloženého konektora — ak sa spája s inými časticami alebo časticovými výrazmi. Takto vznikajú kombinácie rôznych spojení, napr.:

Ráno, keď som vstávala, ani ruky, nohy som si necítila. *No veru* tak bolo voľakedy, chudobné deti, nie ako teraz sú páni všetci. — My sme zobrali kone z okresu Michalovce, každému boli pridelené dva kone, a že pôjdeme do Dukly. *No žiaľ* kone boli bosé, podkovať nám ich nemal kto.

V zloženom konektore je druhá časť nositeľom špecifickejších významových odtienkov než častica *no*.

Podľa dĺžky zvukového predelu (pauzy) medzi časticou *no* a ďalším slovom textovej jednotky má táto častica z hľadiska intonácie dve podoby:

1. Častica *no* zo zvukovej stránky splýva s nasledujúcim slovom, vtedy sa intonačne neoddeľuje. V tomto prípade má podávateľ (expedient) premyslenú perspektívu vety. Napr.:

No žiaľ, v minulosti bola situácia taká. *No* dnes naše socialistické zriadenie skutočne venuje tú najväčšiu pozornosť otázke bytovej výstavby, či už štátnej výstavbe alebo stavbe družstevných bytov. — Ale stane sa, že nejaký ten opozdilec, nejaký ten kaprík, alebo tá šťučka predsa len zaberie. *No a* z toho mám obyčajne väčšiu radosť, ako keby som nachytal čo ja viem ako moc rýb.

2. Častica *no* je intonačne oddelená od nasledujúcim slov. Pri takomto použití častice *no* hovoriaci má viac času na premyslenie odpovede alebo na pokračovanie v rozprávaní. Napr.:

Aký máte zárobok? *No*, ako je to so zárobkom. — ... navzájom sa takto jeden s druhým podporujeme a ozaj žijeme pekne. *No*, veľa ráz spomíname, aký bol vtedy život ťažký, aj s obrábaním pôdy..., nemali sme dobrého záprahu, pracovali sme na kravičkách.

Častica *no* sa intonačne oddeľuje alebo neoddeľuje od nasledujúcich slov vety bez ohľadu na to, čo sa používa ako jednoduchý konektor *(no)* alebo ako zložený konektor (*no a, no ale* a pod.).

Z významového hľadiska má častica *no* rôzne odtienky. Dá sa substituovať inými časticami, napr. *a, i, ale, nuž,* pretože má veľmi všeobecný význam. Tento význam sa mení v závislosti od textovej jednotky, ktorú častica *no* uvádza, a vyplýva aj z významového vzťahu k predchádzajúcej textovej jednotke.

Významy častice *no* v hovorovom texte:

a) Častica *no* sa najčastejšie vyskytuje v odporovacom význame, a to:

aa) pri výraznom vyjadrení odporu, zosilnenom slovesom v zápornom tvare, napr.:

Vychádzať z vlastných skúseností? *No, nemám* ich čím podoprieť. — Ako som spomínal, bývame zatiaľ v jednej izbe a zatiaľ nám to stačí. *No* dlho *by* nám to *nestačilo,* pretože každá tá rodina potrebuje ten svoj kút...

bb) s významom odporu, pričom slovesný tvar nie je v zápornej podobe a častica má len odtienok odporu, napr.:

Pracujem na dve smeny, od šiestej do dvoch a od dvoch do desiatej. *No ale*

zas je lepšia raňajšia smena preto, že keď prídem domov, už dievčatá mi trošku pomôžu... — Človek má si preštudovať k tomu všetku literatúru, ktorá o tom hovorí. *No,* budete prekvapená, a ja som sama bola veľmi prekvapená, že zo všetkých tých literatúr, ktoré som prezrela, ani jedinká kniha sa týmto problémom nezaoberala.

b) Častica *no* so zlučovacím významom, napr.:

Sme sa rozprávali so súdružkou učiteľkou za asistencie detí tak, kto by asi čím chcel byť. *No a* vtedy taký malý chlapčisko vyletí z prvej lavice a povedal, že chce byť lekárom. — Veľmi ťažko bolo zohnať vtedy cement... *No a* nie menšie starosti som mal pri zadovážení alebo obstarávaní inštalačného materiálu na vodovod.

c) Častica *no* vo význame prisviedčania, napr.:

Máte tu veľa dievčat? *No* dievčat je tu, slobodný som, hej, dievčat je tu hodne... — Koho sa len opýta, prečo nechodia do divadla, do kina, že každý odôvodní tým, že majú televízor. *No áno,* je to pravda.

d) Častica *no* má často vysvetľovací význam, napr.:

Čo k celému takému dojmu dodať? *No,* je to mesto kontrastov. — ... v našom mestečku je to oveľa úhľadnejšie a krajšie ako v mestách so staršou tradíciou. *No azda* je to tým, že je tam veľký priemysel a to dymenie spôsobuje... a tak ďalej a tú čerň po meste.

e) Častica *no* v zaraďovacom význame má za cieľ zaradiť daný jav do textu, napr.:

No a teraz by som prešla trošku na otázku nášho mestečka. — *No ešte* k tomu poslednému.

f) Častica *no* v príčinnom vzťahu, napr.:

Čo sa týka bytu u nás, máme dvojizbový byt, ale prakticky je to len jednoizbový... *No pretože* sme teraz s manželom len dvaja, deti sú už odrastené, dcéra je už vydatá... nám ten byt stačí. — A nakoniec som pochodil tak, že som musel tento materiál zohnať v maloobchodnej cene. *No a* samozrejme že potom táto práca bola oveľa drahšia.

g) Častica *no* s pobádacím významom, napr.:

No boli sme ako vojaci, mali sme dvadsaťpäť ostrých, mali sme pušky u seba. *No* teraz, hovorím, otváram dvere, dívam sa, tu stoja dvaja nemeckí vojaci proti mne s automatmi nabitými.

Častica *no* sa používa v uvádzacej funkcii aj bez nejakého osobitného významového odtienku. Vtedy má charakter kontaktového slova v hovorovom texte, napr.:

Ako sa voláte, kde pracujete? — *No tak* Vanková, pochádzam z Veľkých Uheriec a pracujem v oddelení technicko-organizačného rozvoja. — Na kultúrny život veľmi nemám času, jedine sme odkázaní hodne na televízor, občas ideme zato do kina, niekedy aj do divadla. *No,* čo by som ešte povedala.

Časticu *no* možno zaradiť k typickým jazykovým konektorom v hovorovom texte. Na výstavbe textu sa zúčastňuje tým, že spája textové jednotky na základe významových súvislostí. Keďže častica *no* vo funkcii jazykového konektora najčastejšie nadväzuje na textové jednotky nasledujúce po sebe, nezúčastňuje sa na výstavbe celého textu, preto jej konektívna sila je pri vytváraní textu ako istého celku obmedzená.

Výskum častice *no* v hovorovom texte potvrdil tie konštatovania, ktoré napríklad uvádza Morfológia slovenského jazyka (1966, s. 783) o používaní tejto častice v umeleckom texte. Kým v umeleckom texte ide o štylistické využitie častice *no,* v hovorovom texte je častica *no* typickým výstavbovým prostriedkom, čo vyplýva z charakteru tohto typu textu (nepripravenosť, bezprostrednosť, situačnosť a pod.).

Časticu *no* pri výstavbe hovorového textu charakterizuje. 1. realizácia v dvoch podobách: ako jednoduchý konektor a ako zložený konektor, 2. intonačná oddelenosť alebo neoddelenosť od nasledujúcich slov v textovej jednotke, 3. rôznosť významových odtienkov, špecifikujúcich sa bližšie najmä v zloženom konektore druhou časťou konektora.

Literatúra

BAJZÍKOVÁ, E.: O daktorých konektoroch v hovorových textoch. Slovenská reč, *38,* 1973, s. 154—162.

KNOP, A. — KRUŠINA, F.: Poznámka k výzkumu mluvené řeči ostravské mládeže. Český jazyk a literatura, *18,* 1967/1968, s. 85—90.

MISTRÍK, J.: Kompozícia jazykového prejavu. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 21.

Morfológia slovenského jazyka Red. J. Ružička. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 676.

PAULINY, E. — RUŽIČKA, J. — ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 325.

Slovník slovenského jazyka. Zv. 2. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968, s. 384—385.

ŠAPIRO, A. B.: Očerki po sintaksisu russkich narodnych govorov. Moskva, Izdateľstvo AN SSSR 1953, s. 238—280.

ŠVEDOVA, N. J.: Očerki po sintaksisu russkoj razgovornej reči. Moskva, Izdateľstvo AN SSSR 1960, s. 235.

Ján Sabol

DVOJTVARY FEMININ A NEUTIER V LITERATÚRE 80. A 90. ROKOV 19. STOROČIA

1.0. Tento príspevok priamo nadväzuje na štúdiu o dvojtvaroch podstatných mien mužského rodu v literatúre 80. a 90. rokov 19. storočia.[1] Vzťahujú sa naň v plnom znení metodické poznámky o postupe pri analýze skúmaného materiálu,[2] ktoré sme vyslovili v citovanej štúdii.

1.1. Pri interpretácii dvojtvarov feminín a neutier si nebudeme všímať varianty podmienené rozličným výberom tzv. vkladnej samohlásky v gen. pl.

2.0. V porovnaní s maskulínami sa feminína z hľadiska dvojtvarov ukazujú ako homogénnejšia skupina slov.

Varianty v pádových príponách sú najmä v dat. a lok. pl. (okrem typu *žena*), v inštr. pl. (okrem typu *žena*), sporadicky aj pri iných pádoch (gen. sg., vok. sg., gen. pl.).

2.1. V gen. sg. sme sa pri type ***ulica*** okrajovo stretli aj s pádovou príponou *-i:*

čarodejnici (III, 186), *Revúci* (IX, 176), ***Anči*** (XX, 111), ***Troji*** (XX, 56) — ***Tróje*** (XX, 98), *Soni* (XXI, 417).

Ľ. Štúr, M. Hattala a S. Czambel[3] tu uvádzajú len *-e*.

Väčšia pestrosť je pri substantívach zakončených v nom. sg. na spoluhlásku:

jari (XVII, 323), *obci* (XVII, 258), *oceli* (XIV, 131), *materi* (XXIII, 595) — *matere* (XXI, 169), *veci* (XIX, 580), *mládeži* (XX, 14), *zemi* — *zeme* (XXI, 434), *trati* (XX, 326), *lieni* (XII, 102), *rozkoše* (XII, 698), *chuti* (V, 257), *niti* (VII, 239), *diali* (XVII, 268) — *diale* (XV, 276), *siete* (VII, 239), *pomoci* (IV, 399) — *pomoce* (VI, 167), *hrudi* (XXI, 93), *soli* (XI, 427), *obruče* (XXI, 372), *žrdi* (XXI, 421), *mede* (XII, 561), *nemoce* (I, 300), *tvári* (XXI, 411) — *tváre* (XXI, 414), *mysli* (XI, 94) — *mysle* (XX, 244), *praxi* (XXIII, 293), *odpovede* (XI, 11).

---

[1] SABOL, J.: Dvojtvary v skloňovaní maskulín v literatúre 80. a 90. rokov 19. storočia. Slovenská reč, *40*, 1975, s. 10—20.

[2] Ide znovu o excerpcie Slovenských pohľadov, roč. I—XXIII (1881—1903). V dokladoch uvádzame ročník a stranu.

[3] ŠTÚR, Ľ.: Nauka reči slovenskej (ďalej Nauka). V Prešporku 1846, s. 142; HATTALA, M.: Mluvnica jazyka slovenského (ďalej Mluvnica). Pešť 1864, s. 72; CZAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. 1. vyd. (ďalej Rukoväť I). Turčiansky Sv. Martin 1902, s. 50; 2. vyd. (ďalej Rukoväť II). Turčiansky Sv. Martin 1915, s. 53; 3. vyd. (ďalej Rukoväť III). Turčiansky Sv. Martin 1919, s. 46.

Ľ. Štúr[4] uvádza dvojtvary napr. pri slovách *reťaz, meď, spoveď, čeľaď, háveď, mokraď, inovať, žlč, mater, tvár.* M. Hattala a S. Czambel varianty v tomto páde nekodifikujú.

Slová typu *cirkev* podľa našich excerpcií majú v gen. sg. skoro dôsledne tvar s *-e*. Pri slovách *krv* a *cirkev* sme našli ojedinele variant *krvi* (XXI, 14—15) a *cirkvi* (VI, 218), ktorý kodifikuje S. Czambel.[5]

2.2. Osobitné tvary pre vok. sg. sa používajú veľmi zriedka a — rovnako ako pri maskulínach — len ako poetizmy:

Prijdi, čierna *žnico*, podtni srdce. (XXI, 601) — A, nechaj ju, *ženo!* (XII, 281) — Kdeže ste, ó, *lásko*, moc, *oslavo* i *chválo!?* (XXI, 537)

2.3. V lok. sg. sme pri niektorých slovách, ktorých základ sa končí na *-r, -l, -s, -z,* zaznamenali koncovku *-i*. Opakuje sa tu v určitom zmysle situácia, akú sme konštatovali pri maskulínach. Príklady:

v ekstázi (IV, 143), *v kapituli* (X, 114), *po krisi* (IX, 169), *po rozopri* (XXIII, 629).

2.4. V nom./ak. pl. si zasluhuje pozornosť niekoľko slov, ktoré majú po *-r, -l* koncovku *-e: dve kapitole* (XIX, 736), *bariere* (XXI, 372).

Pri slovách zakončených v nom. sg. na spoluhlásku sú tvary nom./ak. pl. vyrovnanejšie ako gen. sg. Spomenieme len zaujímavejšie tvary: *časte* (XIII, 192), *niti* (XI, 108), *haluzi* (XIII, 486).

Ľ. Štúr varianty v týchto pádoch pri tom istom slove nepripúšťa, S. Czambel konštatuje, že niektoré slová tu majú dvojtvary podľa typu *kosť* a *dlaň*.[6]

2.5. V gen. pl. si budeme všímať, ako sme uviedli v 1.1, iba dvojtvary rôznych gramatických morfém. V tomto páde pôjde o variant *-Ø/-í:*

vrstiev (XX, 103) — *vrství* (XIX, 274), *kozí* (IV, 268), varianty *vetví* (VII, 209) — *vetiev* (III, 5) mohli súvisieť aj s rozdielom vo východiskovom páde: *vetva/vetev*[7], *gulí* (XVII, 588), *ľaľíj*[8] (XXI, 689), *žemlí* (XX, 472), *veží* (XX, 380), *čerešieň* (X, 52), *vôň* (XV, 160), *kopíj* (XII, 415), *košieľ* (XII, 164), *tiapš* (XXI, 485), *tvár* (II, 364), *piec* (VII, 195), *postieľ* (XX, 364).

---

[4] Nauka, s. 145.

[5] Slová typu rakev uvádza pri vzore *kosť*, ale s poznámkou, že častejšie sa používajú novšie tvary typu *rakva*. Rukoväť I, s. 53; Rukoväť II, s. 56, Rukoväť III, s. 48.

[6] Nauka, s. 145; Rukoväť I, s. 53—54; Rukoväť II, s. 57; Rukoväť III, s. 49.

[7] Porov. v Czambelovom slovníku, Rukoväť I, s. 362; Rukoväť II, s. 362; Rukoväť III, s. 316.

[8] Na nesprávnosť tohto tvaru výslovne upozorňuje S. Czambel, Rukoväť I, s. 57; Rukoväť II, s. 60; Rukoväť III, s. 52.

Ľ. Štúr uvádza dvojtvary v gen. pl. pri vzore *ulica*.[9] S. Czambel má pri vzore ryba *-í* v slovách *tma* a *pastva*. Pri substantívach typu *ulica* rozmnožuje počet dvojtvarov: „Pri vzore ‚ulica', vynímajúc slová, ktoré majú pred -a spoluhlásku c, všetky slová javia sa popri ... bezpríponových formách i s príponou -í."[10]

2.6. Pohyb v používaní pádových prípon bol dosť silný v dat. a lok. pl. pri substantívach skloňovacieho typu *ulica* a pri substantívach zakončených spoluhláskou v nom. sg. Používali sa tu tri pádové prípony: *-iam, -am* (vylučujeme tu, pravda, prípady, keď táto prípona bola v neutralizačnej pozícii — po dlhej slabike)[11], *-ám;* v lok. pl. *-iach, -ach* (obdobne ako pri *-am), -ách.* Najbežnejšie boli prípony *-iam, -iach,* ktoré Ľ. Štúr uvádza len v zátvorke[12] — ako sekundárne. M. Hattala[13] má pri vzore *duša* prípony *-iam, -iach,* avšak pri vzoroch *kosť* a *dlaň -am, -ach.* S. Czambel[14] kodifikuje už len tvary *-iam, -iach.*

Uvedieme príklady:

v slovenských *mluvniciach* (XXI, 504), *po kuchyniach* (XIX, 214), *v Mošovciach* (XXI, 465), v takých *okolnostiach* (XVIII, 288), *v rečiach* (XXI, 492), v istých *veciach* (XXI, 511), *popri lodiach* (XXI, 487), *o ťažkostiach* (XIII, 521), *ružiam* (XXI, 707), *po laviciach* (XXI, 710), *po nemocniciach* (XXI, 571), *v náušniciach* (XXI, 579), *roliam* (XXI, 607), *na pltiach* (XXI, 611).

Pomerne vysokú frekvenciu majú prípony *-am, -ach.* Je otázka, či písaný úzus tu nemohla do istej miery ovplyvniť i kodifikácia. Príklady:

po jedľach (XIII, 153), *na hoľach* (XIX, 384), *na saňach* (I, 215), *po úvraťach* (XIII, 537), *po kosťach* (XIV, 385), *náruživosťam* (XIX, 521), *vo dlaňach* (XI, 412), *ku žiadosťam* (XIX, 585), *v maličkosťach* (XVI, 692), *na ružach* (II, 217), *bohyňam* (II, 508), *po medzach* (IX, 2), *v baňach* (XIII, 625), *o kuchyňach* (XVII, 148), *v mysľach* (VII, 5), *po vecach* (X, 65), *v rečach* (III, 174), *obcam* (X, 438), *neresťam* (X, 342).

---

[9] „Daktorje a menovito dvojsilabičnje, zrjedka trojsilabičnje, majú v genitíve í na pr. veža veží, medza medzí, sadza sadzí, koža koží, kuša kuší, duša duší, rohoža rohoží a konopa konopí, medzi tím aj tjeto už zhusta mávajú genitív bez príveski na pr. sjadz, kúš, dúš, rohuož, konuop." (Nauka, s. 143)

[10] Rukoväť I, s. 56; Rukoväť II, s. 60; Rukoväť III, s. 52.

[11] Pri vzore *žena* boli v tvare dat. a lok. pl. len fonetické varianty: *-ám, -ách/-am, -ach (-am, -ach* po dlhej slabike); úzus tu bol teda podobný, ako je dnes, preto sa osobitne týmto skloňovacím typom nezaoberáme.

[12] Nauka, s. 142, 144.

[13] Mluvnica, s. 72, 74.

[14] Rukoväť I, s. 50—51; Rukoväť II, s. 53—54, 61; Rukoväť III, s. 46—47, 52—53.

Pádové prípony *-ám, -ách* sa pri týchto substantívach objavujú len veľmi vzácne; v spisovnej slovenčine boli totiž pri „mäkkých vzoroch neústrojné“:

na širokých *stepách* (XVI, 447), v tých *medzách* (II, 403), *haluzám* (II, 552), *fazoľám* (VI, 35).

2.7. V inštr. pl. sa pri skloňovacom type *žena* vyskytujú dvojtvary len osihotene. Pravidelne je tu prípona *-ami.*

Príklady na iné prípony: *bohyňkama* (IV, 461), *zástavama* (IV, 461); *klobásmi* (IX, 182); prípona *-mi* je pri slovách zakončených v nom. sg. na spoluhlásku.

Pôvodné duálové tvary (popri novších na *-ami*) sa dosť pravidelne vyskytujú pri substantívach *noha* a *ruka:*

Darmo som sa *rukama* — *nohama* bránil... (XVIII, 72) — Ide so zloženými *rukama,* zamyslený. (XV, 340)

Pri vzoroch *ulica, dlaň* a *kosť* je popri prípone *-ami* frekventovaná i koncovka *-iami:*

ružiami (XIX, 161), *kopaniciami* (XV, 424), *uliciami* (XVI, 547), *daromniciami* (XIV, 154), *veciami* (XVI, 83), *zbraniami* (XV, 360), *dlaniami* (IX, 182).

Pri slovách typu *kosť* a *dlaň* sa inštr. pl. tvorí aj príponou *-mi* (pri substantívach typu *ulica* je to veľmi zriedkavá prípona):

rečmi (XV, 450), *povesťmi* (XV, 29), *päsťmi* (IX, 9), *vecmi* (XVI, 713), *Vianocmi* (XXI, 131).

Duálové koncovky sú pri slovách z týchto skloňovacích typov veľmi vzácne: *peruťama* (XI, 2), *dlaňama* (XIV, 148).

Ľ. Štúr[15] v inštr. pl. fem. kodifikuje koncovku *-amí (-ami),* pri substantívach zakončených na spoluhlásku pripúšťa i variant *-mí (-mi).* M. Hattala[16] má *-ami,* pri vzore kosť *-mi,* pri vzore dlaň *-mi, -ami.* S. Czambel[17] má príponu *-ami,* ale pri vzore *dlaň* a *kosť* pripúšťa i variant *-mi.* Naša excerpcia potvrdzuje, že v písaných prejavoch boli v tomto páde dublety veľmi živé.

2.8. Z jednotlivostí pri feminínach možno spomenúť slovo *dvere,* ktoré má tvarové varianty v gen. a inštr.: *do dvier, u dverí* (XXI, 521), *tými dvermi* (III, 247), *pred dverami* (I, 266).

---

[15] Nauka, s. 141—142, 144—145.
[16] Mluvnica, s. 71—72, 74.
[17] Rukoväť I, s. 50—51, 57; Rukoväť II, s. 53—54, 61; Rukoväť III, s. 46—47, 53.

Pri slove *pani* sme zaznamenali dubletné tvary v ak. sg. *(paňu/paniu):* na svoju *paňu* (IX, 363), *paniu* (XIII, 106).

Ľ. Štúr a M. Hattala uvádzajú tvar *paňu,* S. Czambel má formu *paniu.*[18]

3.0. Neutrá vzhľadom na dvojtvary reprezentujú dosť ustálenú skupinu. Väčší pohyb v dvojtvaroch sme zaznamenali len pri tvare inštr. pl., v ostatných pádoch sa varianty vyskytujú nesystematicky. Možno konštatovať, že dvojtvary pri neutrách sú v skúmanom období skôr výsledkom doznievania starého kmeňového skloňovania než odrazom synchronických vývinových tendencií.

3.1. V nom./ak. sg. pri type znamenie sa všeobecne používa prípona *-ie:* ... *Kata priniesla n á d o b i e do podlubníka.* (III, 6)

Štúrove tvary[19] sme našli len ojedinele: *I p r ú ť a by žralo.* (XI. 421) — *Staré l í s ť a spřchlo.* (X, 485)

3.2. Gen. sg. (okrem typu znamenie) má všeobecne príponu *-a,* iba pri niektorých cudzích slovách sa v tomto páde dáva prednosť príp. *-u.* Núka sa tu teda porovnanie s maskulínami:

z perigeumu (XXI, 433), dľa ustáleného *percenta* (XIX, 705), obranca *evanjeliuma* (VII, 68), žiaci prešovského *kollegiumu* (VII, 68), kvapka *morphiumu* (X, 172), *od perigea* (XXI, 433).[20]

3.3. V lok. sg. s pravidelnými príponami *-e* (pri type mesto, po „hrdelných" spoluhláskach je tu variant *-u*), *-i* (pri type srdce) a *-í* (pri type znamenie) sa tento systém narúša iba sporadicky: *po právu* (VI, 213), *po žobraniu* (X, 156).

Pri cudzích slovách na *-eum, -ium, -uum* v tomto páde S. Czambel[21] uvádza príponu *-u* (po vynechaní koncového *-um*). V úze však tieto slová často ostávali bez zmeny (s koncovým *-um*) vo všetkých pádoch. V takom prípade dostávali v lok. sg. príponu *-e: v perigeume, v apogeume* (XXI, 430), *v peštianskom museume* (VII, 44), *na gymnaziume* (II, 427).

3.4. V gen. pl. si opäť nebudeme všímať dvojtvary pri vkladných samohláskach (porov. 1.1).

Ľ. Štúr pri niektorých slovách na *-stvo* uvádza dvojtvar *Ø-/-ou,* M. Hattala dáva pri variantoch *-Ø/-í* prednosť *-í,* S. Czambel odporúča len tvar

---

[18] Nauka, s. 145; Mluvnica, s. 73; Rukoväť II, s. 332; Rukoväť II, s. 336; Rukoväť III, s. 293.

[19] Nauka, s. 148. Príponu *-je* Štúr uvádza v zátvorke.

[20] S. Czambel pri cudzích slovách na *-eum, -ium, -uum* kodifikuje v gen. sg. koncovku *-a,* pričom koncové *-um* v nepriamych pádoch odpadá. (Rukoväť I, s. 69; Rukoväť II, s. 73—74; Rukoväť III, s. 63—64)

[21] Tamže.

s *-í*.[22] Naše doklady potvrdzujú, že M. Hattala a S. Czambel vystihli jazykovú prax:

tajomství (XX, 111), *božství* (XX, 102), *gazdovství* (XX, 290), *svedectví* (XIX, 39), *nebezpečenství* (XII, 168), *spoločenství* (XX, 103), *bratství* (XXIII, 123), *hospodárství* (XXIII, 196), *panství* (IV, 313), *víťazství* (VI, 70), *dejství* (XI, 305), *kniežactví* (XII, 152), *náboženství* (XIV, 143), *manželství* (XXII, 396).

3.5. Najpozoruhodnejší a najpestrejší pád z hľadiska dvojtvarov je pri neutrách inštr. pl. O kodifikácii prípon tohto pádu platí v podstate to, čo sme uviedli pri maskulínach.

Dosť frekventovaná je prípona *-ami:* s tými *slovami* (II, 204), *ústami* (XXI, 179), *plecami* (XII, 288).

Po mäkkých spoluhláskach sa niekedy používa prípona *-iami* (porov. i 2.7): *pleciami* (I, 74), *srdciami* (XII, 169), *vreciami* (XV, 7), *poliami* (XIX, 648).

Pri type *znamenie* je táto prípona systémová.

Iné prípony v inštr. pl. neutier: *-mi* — *plecmi* (X, 469), *vrátmi* (IX, 182), *slovmi* (XIX, 581); *-y (-i)* — *plnými ú s t y* (XXI, 482), *s bezhlavými t e l y* (XIX, 707), *krýdly* (XIX, 383), *slovy* (V, 322).

Duálové prípony sa vyskytujú len veľmi zriedka: *Krčí r a m e n a m a.* (IX, 340) — *No vy len p l e c m a ste stisli.* (XII, 259)

Pri možnosti výberu tvarov viaceré slová mali aj niekoľko variantov *(slovami/slovmi/slovy).*

3.6. Pri dvojtvaroch typu *dievčatá/dievčence* nemožno robiť uzávery najmä pre malú frekvenciu týchto tvarov v excerpovanej literatúre.

3.7. Z jednotlivých slov boli pri neutrách časté dublety v slovách *oko* a *ucho:*

gen. pl. *očí* (XXI, 9) — *očú* (XXIII, 388), *uší* (XII, 346) — *ušú* (XII, 135); dat. pl. *očam* (X, 178) — *očiam* (XIX, 27); lok. pl. *v očach* (IV, 71) — *na očiach* (VII, 121); inštr. pl. *očima* (XXIII, 584), *ušima* (XIV, 35) — *očami* (XI, 23) — *očiami* (XV, 154), *ušiami* (XV, 734).

Dvojtvary pri týchto slovách uvádza Ľ. Štúr (gen. pl. *očú, ušú/očí, uší*), M. Hattala (gen. pl. *očí, uší/očú, ušú*) i S. Czambel (inštr. pl. *očami, ušami/očima, ušima;* gen. pl. *uší/ušú,* dvojtvar *očí/očú* zaznamenáva len v 1. vyd. Rukoväti).[23]

---

[22] Nauka, s. 147; Mluvnica, s. 80; Rukoväť I, s. 64; Rukoväť II, s. 68—69; Rukoväť III, s. 59.

[23] Nauka, s. 147; Mluvnica, s. 82; Rukoväť I, s. 329, 361; Rukoväť II, s. 333, 360; Rukoväť III, s. 290, 315.

4.0. Rozbor dvojtvarov podstatných mien v literatúre 80. a 90. rokov 19. storočia potvrdzuje, že vnútorné jazykové zákonitosti pôsobiace pri ďalšom fixovaní deklinačných typov sa v tomto období vývinu spisovnej slovenčiny odrážali v pestrej palete jednotlivých tvaroslovných dubliet ako vývinovej črty paradigmatickej sústavy slovenského jazyka. Jazyková prax tohto obdobia bola vhodným pozadím na porovnávanie Štúrovej a Hattalovej kodifikácie v oblasti morfológie. Zachytenie a opis slovenského tvaroslovia spresňuje začiatkom nášho storočia S. Czambel vo svojej Rukoväti spisovnej reči slovenskej.

Do budúcnosti sa núka úloha sústavnejšie sledovať vzťah normy a kodifikácie spisovnej slovenčiny v skúmanom období a zisťovať vývin deklinačnej sústavy v nasledujúcich rokoch.

Konštantín Palkovič

VÝCHODOSLOVENSKÁ OVOCINÁRSKA KNIŽKA

V r. 1803 dokončil Samuel Fábry v Sabinove rukopis ovocinárskej knižky, ktorú potom v Prešove[1] vydal pod názvom Frant. Xaveriusa Geiger *Zprawa Vžitečné Zahradné Stromy na neylechčegssj způsob wywodiť a obchodit.* Už z názvu vidieť,[2] že ide o preklad. Ten tvorí podstatnú časť knihy (s. 11—113). Píše sa tu o význame, sadení, ošetrovaní a štepení jednotlivých druhov ovocných stromov. Ide o preklad Geigerovej knihy Unterricht in der Baumgärtnerey . . ., ktorej tretie, opravené vydanie vyšlo v r. 1795 v Augsburgu. Fábryho preklad sa doslovne nezhoduje s týmto tretím vydaním, má totiž niektoré partie kratšie, iné zasa odlišne zoskupené. Okrem toho sú v knihe dva dodatky, jeden o prácach v ovocnej záhrade v jednotlivých mesiacoch (s. 114—120), druhý o chorobách a škodcoch ovocných stromov (s. 121—132). Dodatky autor spracoval podľa Bogssa a Christa, pričom použil rukopis chmeľovského kazateľa Michala Staníka.[3] Hovorí sa o tom v úvode (s. V—X), v ktorom sa spomína aj poslanie knihy.

---

[1] Rok dokončenia sa uvádza na konci Fábryho úvodu. Na titulnom liste rok nie je vytlačený.

[2] Titul knihy pokračuje takto: na slowenský gazyk přeložená, tu y tam podokladaná, a dwema ku koncy Přjdawkami zaopatřená od Samuele Fabry při Cyrkwi Ewangelické Sábinowské Nácyi slowenské Sskoly — Včitele. W Pressowe Wytisstěna v Jana Michala Rädlitz.

Jej cieľom je spopularizovať ovocinárstvo najmä u školskej mládeže. Je určená pre školy. Autor knihu venuje magistrátu mesta Sabinova.

S. Fábry a jeho knižka boli u nás známe, ale donedávna sme nemali úplné základné údaje o živote a diele tohto autora. Znalosť životopisných údajov je potrebná na pochopenie jazykového charakteru Fábryho diela. Samuel Fábry sa narodil r. 1769 v Rimavskom Brezove, študoval v Kokave, Ožďanoch a Kežmarku. Od r. 1787 až do svojej smrti (r. 1826) pôsobil na východnom Slovensku, a to ako učiteľ vo Švábovciach (Spiš), v Hanušovciach (Zemplín) a v Sabinove (Šariš) a ako ev. farár v Kladzanoch (Zemplín). Okrem spomínanej ovocinárskej knižky vydal popularizačné dielo s názvom *Zpráva, podle níž skrze zahlazení uhoroch a obecného pastviska, pole ponapravené... být může* (1803) a jednu rozsiahlejšiu príležitostnú báseň *Cesta Adonisova z Voli do Hanisky,..* (1804). V rukopise ostalo jeho popularizačné dielko pre ľud *Kratičká zpráva ku kuchynskému zahradnictví...*, zatiaľ je nezvestná jeho latinská báseň *Poemation ad D. Daniel. Molerum...* a i.[4]

Nás tu zaujíma predovšetkým jazyková stránka ovocinárskej knihy. Sám autor uvádza (v úvode i na titulnej strane), že kniha je „na slowenský gazyk přeložená". Slovenským jazykom sa v predspisovnom období (predbernolákovskom a predštúrovskom) často nazývala slovakizovaná čeština. No vo Fábryho knižke je toľko hláskoslovných, gramatických a lexikálnych slovakizmov, že toto dielko možno pokladať za slovenskú jazykovú pamiatku.

Zachoval sa nám aj rukopis tejto knižky,[5] a tak môžeme porovnať, či slovakizmy treba pripísať autorovi alebo tlačiarovi, resp. korektorovi. Porovnaním sme zistili, že sú isté rozdiely medzi rukopisom a tlačeným textom a že slovakizmy pochádzajú od zostavovateľa knižky Samuela Fábryho. Napr. na titulnej strane sme zistili tieto odchýlky od rukopisu (prvé údaje sú z rukopisu): *zpráwa — zprawa, záhradné — zahradné, preložená — pře-*

---

[3] Ide o Johanna Bogscha (1745—1821), ev. učiteľa v Bratislave, pôvodom z Popradu, a o jeho knihu Kurze und auf Erfahrung gegründete Anleitung nützliche Obstbäume... zu erziehen, ktorá vyšla vo Viedni v r. 1793, 1794 a v ďalších rokoch. Čerpal (nie prekladal, ako to bolo pri Geigerovi) z I. kapitoly s názvom Monatliche Anleitung zur Erziehung nützlicher Obstbäume (s. 1—56).

Nemecký pomológ Johann Ludwig Christ Fábrymu poslúžil svojím dielom Handbuch über die Obstbaumzucht und Obstlehre (3. rozšírené a opravené vydanie vyšlo vo Frankfurte nad Mohanom v r. 1802), a to 8. kapitolou s názvom Von den Krankheiten der Bäume und ihrer Kur (s. 181—221).

Meno Michal Staník a jeho dielo sa nám nepodarilo identifikovať.

[4] LAZAR, E.: Samuel Fabry — osvietenský veršovec. Slovenská literatúra, 4, 1957, č. 1, s. 262—264; RIZNER, Ľ. V.: Bibliografia..., zv. 1., s. 373; zv. 2., s. 17; MIŠIANIK, J.: Bibliografia slovenského písomníctva do konca XIX. stor. Bratislava, Vydavateľstvo SAVU 1946, s. 72; SZINNYEI, J.: Magyar írok, III, 55.

[5] Rukopis sa nachádza v archíve Slovenského národného múzea v Martine.

ložena, prjdawkámi — přjdawkami, Fábry — Fabry[6] a i. Na 205. strane rukopisu sú rozdiely aj iného druhu. Napr.: *rozhádzať — rozházeť; ponewádž ony — ponewáč oni; pod gegj sskorupinů — pod gegj sskoruponau; s takowů žlučowů wodů pokropit — s takowau žlučowau wodau pokropiť.* Vidieť, že tlačený text sa viac priblížil k češtine a zotreli sa niektoré výrazné stredoslovenské prvky (najmä v kvantite). Rozdiely sú aj zásadného charakteru, a preto možno predpokladať, že odlišnosti v tlačenom texte pochádzajú od korektora.

Kniha je písaná švabachom a v podstate zachováva bratský pravopis. Odlišnosti od vtedajšieho českého úzu vyplývajú jednak zo zrejmej slovakizačnej tendencie, jednak z nedostatočnej znalosti češtiny. Najlepšie to vidieť v nedôslednosti pri zapisovaní hláskoslovných javov typických pre češtinou a zo zrejmých slovakizmov. Uvedieme niektoré názorné príklady.

Písmenom *ě* sa okrem bežných prípadov typu *chtěl, měla* naznačuje aj stredoslovenská mäkká výslovnosť slabík *de, te, ne, le: kdě, děset, wysaděná, náděnnjk, těplí, rostě, odpadně, wyhyně, plemeně, dokonálě.* Často sa však píše iba *e: w chalupe, w zyme, wec, mesta, howezý.*

Graféma *ř* sa píše aj tam, kde sa v češtine vyslovuje *r*, resp. píše sa v slovách, ktoré sú typicky slovenské: *se střomami, přeč, předal, přeto, konáře,* alebo v zhode so slovenskou výslovnosťou sa píše *r: remesla, treba, wlaské orechy, farar.*

Nedôslednosti sú najmä pri písaní *ů*. Píše sa jednak tam, kde nepatrí, t. j. kde sa vyslovuje krátke *u: zawazůgme, pokračůgme, pečůgte, mlůwit, probůgte,* alebo kde je v slovenčine dlhé *ú* a v češtine dvojhláska *ou: průtek, lůka, můkau* alebo *u: tůto prácy,* jednak v slovenských slovách: *drůk, ssůch* (popri *ssauch*). Niekedy sa namiesto *ů* píše *u: mužeme, zpusobem,* alebo sa príslušné slová zapisujú tak, ako sa vyslovujú v slovenčine: *pol, hnog.*

Dvojhláska *ou* sa bežne zapisuje v podobe *au: gsau, saucý,* ale aj v zhode so slovenským znením ako *u (ú): husenky.*

Vplyv stredoslovenskej kvantity je zrejmý pri písaní slov a tvarov typu *slama, blata, mrazu, pera* (gen. od *pero*), *záhradka, žádneho, wyťáhnuť.* Niekedy sa dĺžky označujú nenáležite: *dostál, tolár, zůstáť.*

Podľa slovenskej výslovnosti sa zapisujú niektoré skupiny spoluhlások, pri ktorých sa prejavuje spodobovanie: *zřezať, zložte to, na znjženem gruntě, knjh k tomu zmerugjcých, zežrané, zepsané.*

Slovenský vplyv je zrejmý pri označovaní mäkkosti spoluhlások. Napr.

---

[6] Správne by sa malo písať *Fábry,* ako si autor sám písal, a nie *Fabry,* ako mu meno chybne vytlačili v knihe. S krátkym *a* uvádza Fábryho meno aj E. Lazar a J. Mišianik.

peť, kořeň, trně, po ssest týdněch. Slovesá v neurčitku sa píšu s mäkkým *-ť: hrať, byť, lámať, pleť.*

Z hláskoslovných javov je slovakizačná tendencia najzreteľnejšia pri písaní dvojhlásky *ia.* Píše sa zriedka v koreni slov: *sgať, při sgatj,* ale veľmi často v koncovke 3. os. pl. slovies: *posadga, radga, wyhorga, sskodga, robga, se odlomga.*

Slabičné *l* sa vyskytuje iba zriedka: *žlté;* ináč sa pravidelne píše *lu,* napr. *hluboko, slunko* a pod.

Iné hláskoslovné slovakizmy sú ojedinelé a súvisia s používaním slovenských lexikálnych prvkov. Napr. *moch, zagace, farba, črwotoč, zrelé.*

Výrazné sú aj morfologické slovakizmy. Okrem uvedených slovesných tvarov s koncovkou *-ia* sú to dlhé koncovky nom./akuz. plur. v strednom rode: *gadrá, plemená, wagjčká, strassidlá, rapčadlá,* ojedinele aj v gen. plur.: *gadér.* Slovenské tvary inštr. sg. s koncovkou *-ou* sú pri prevzatých slovách: *hystoryau* a *s geograffiau.*

V inštr. pl. je koncovka *-ámi: gadrámi, prawdámi, se stromámi,* prípadne koncovka *-ami* alebo *-mi: zagjcami, prstami, rokami, s penězmi, mužmi.*

Vplyv stredoslovenských nárečí je zrejmý v koncovke *-i (-y)* v gen. sg. ženského rodu pri mäkkých vzoroch: *do geseni, do gabloni, od sklenicy, do pascy lapať, na mnohých místech Ssárisské stolicy* a v lok. sg. slov na *k: w této knižečky.*

V lok. plur. je oproti českým sufixom *-ech/-ích* jednak koncovka *-och: w dwůch zářezoch, w kořeňoch, w klássteroch, w sadoch,* jednak koncovka *-ech: na wyssněch, na mladých gabloněch, (w) konářech, po dwůch mesýcech.*

Sufix *-och* sa často používa v pluráli ako jednotná koncovka bez ohľadu na rod. Napr. v gen. pri maskulínach: *od několko rokoch, od kořeňoch, z průtkoch, do kráčkoch, ze stromoch;* pri feminínach: *z čeressnoch, wyssnoch, sliwkoch, aprikozňoch* a *breskyňoch; do bižalmoch sstěpiť;* pri neutrách: *v techto hnjzdoch.* Vyskytuje sa ojedinele aj v akuzatíve: *nassel sem . . . pánoch messťanoch.* Tu sa uplatnil vplyv miestneho šarišského dialektu.

Slovenskou morfológiou sú ovplyvnené aj tvary substantív *(proti myssám, se samým přirozeným zahradnjctwom),* slovies *(chcem, vezmime),* zámen *(té, této dwa štěpy, mezy tým, tým lépe)* a číslovieк *(na obydwoch stranách, obydwoge . . . obchoděnj).*

Východoslovenský vplyv sa uplatnil pri tvare číslovky *dva, obidva,* ktorý je jednotný pre všetky tri rody: *dwa wěcy, obydwa Ratolesti, dwa oká, obydwa křjdlá, obydwa průtky.*

Nárečové sú niektoré slovesné tvary s kmeňotvornou príponou *-nú/nu: zarostnul, dosáhnul, rostnauť.*

Aj podoby niektorých neohybných slov sú slovenské. Napr.: *kedy, kolko, tolko, -kolvek, teraz, wsse, preto, zdnuka, skoreg, temer, takmer, nech;* predložky: *okolo, okrem, popod, wysse.*

Syntax knihy je ovplyvnená nemeckým originálom. Zriedkavý je prípad použitia slovenskej spojky *keť* v podmienkovej vete. Prípustkové vety sú uvedené spojkami *ačkolwek, hoc.* V úvode, v ktorom prekladateľ Fábry uplatnil vlastný spôsob štylizácie, sa vyskytuje polovetná konštrukcia s prechodníkom na *-a: P ř e g d a do Sabinova, nassel sem tu podle libosti znamenité . . . sstěpné sady, a Pánoch Messťanoch okolo nich welmi vsylowných.*

V slovotvornej rovine je zrejmý slovenský vplyv pri slovách s príponou *-ík: konářjk, penálik, prautjk* a s príponou *-ček: stromček, strženček.* Časté sú abstraktá s príponou *-ost: horaučost, gakowost,* a to aj v prípadoch, v ktorých máme dnes príponu *-ka (hrubost, hlubokost, wysokost), -oba (starost), -ota (těplost, mokrost).* Táto prípona bola v minulosti u nás oveľa častejšia, ako je dnes.[7]

Výrazne sa uplatňujú lexikálne slovakizmy. Týkajú sa všeobecnej slovnej zásoby a sú domáceho pôvodu: *gar, geseň, robota, robiť, mesár, dědinčan, se hotuge, pozerať, končite, chytregssj* („rýchlejší"), *hrubé* (č. tlusté) alebo prevzaté: *chaseň, frusstik, cwerny, garbárské, gazda.* Alebo sú to špeciálne termíny, napr. poľnohospodárske: *garec* (jačmeň), *konský hnog, rohatý statek, chwostjk,* ale najmä ovocinárske. Ide o názvy druhov ovocia: *sliwky, čeressně, breskyně,* rozličných sort: *bosmánky, cwečky, pargamutky, bystrické, kozyčky, gabloňové cwergle* (zákrpky), časti ovocných drevín: *faťúchy, konář, ratolest, mládnjk:* chorôb a škodcov: *chorlawost, chrobáky;* iné: *hrátky, (štep) se prigal* a pod.

Za východoslovenské lexikálne prvky možno pokladať názvy *grule, bandurky* (uvádzané iba v zátvorke, lebo inak sa tu zemiaky nazývajú *krumple, krompele),* ďalej slová *burgan* „burina", *pňák, chorost, wytrjmať* „vydržať", *odhrebeme* „odhrnieme", *kwět . . . gako snech vypatrá . . .,* príslovku *bars: bars wyschnau* a i.

Východoslovenská ovocinárska knižka, ako sme Fábryho preklad podľa miesta jeho vzniku a podľa zámerných jazykových znakov nazvali, poskytuje veľmi zaujímavý jazykový obraz. Uplatnili sa tu tri jazykové systémy, český, stredoslovenský a východoslovenský, ktoré sú prejavom troch rozličných činiteľov. Čeština je tu prejavom vplyvu kultúrnej tradície, ktorá mala u nás pomerne silnú pozíciu, stredná slovenčina zasa svedčí o rastú-

---

[7] Porov. HORECKÝ, J.: Slovenská lexikológia. Zv. 1. Tvorenie slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 150—151.

com vplyve centrálnej slovenskej jazykovej oblasti (v knihe sa prejavil vplyv južnej, ale nadnárečovej strednej slovenčiny), kým uplatnenie východnej slovenčiny (najmä v morfológii) je motivované sociálnymi činiteľmi, popularizačnou tendenciou knihy, jej určením pre školskú mládež autorovho (prekladateľovho) pôsobiska, resp. vplyvom sociálneho prostredia, v ktorom Fábry strávil väčšinu svojho života. Pritom je pozoruhodné, že napriek silnému tlaku spisovnej češtiny, posilňovanému tradíciou, a tlaku východnej slovenčiny, podporovanému sociálnymi činiteľmi, uplatnenie strednej slovenčiny vo Fábryho knihe (motivované aj autorovým pôvodom) je veľmi výrazné. Svedčí to o rastúcej sile a expanzivite strednej slovenčiny. A tak aj jazyk východoslovenskej ovocinárskej knižky nám pomáha osvetliť, prečo v silnej konkurencii s češtinou a slovenčinou západného typu napokon zvíťazila Štúrova spisovná slovenčina. Rozhodujúce tu boli nielen sociálne činitele (istá expanzivita strednej slovenčiny, podmienená rozsahom, spoločenským postavením, kultúrnou úrovňou, a tým aj vplyvom jej nositeľov a i.), ale aj činitele, ktoré vyplývali z istých vlastností strednej slovenčiny, z jej štruktúry.

DISKUSIE

Ladislav Dvonč

O DERIVÁTOCH NIEKTORÝCH CUDZÍCH ZEMEPISNÝCH NÁZVOV

1. V slovenskej jazykovede sa v ostatných rokoch venuje zvýšená pozornosť štúdiu obyvateľských mien a prídavných mien utvorených od domácich i cudzích zemepisných názvov. V tejto oblasti je ešte aj dnes mnoho otvorených problémov. V tomto príspevku chceme venovať pozornosť tvoreniu obyvateľských mien, ako aj prídavných mien od cudzích zemepisných názvov, ktorých tvarotvorný základ (spoločná časť pádových foriem) sa končí v písme aj vo výslovnosti na samohlásku, napr. *Bilbao, Kórea, Brazília, Goa, Nicaragua.* Vylučujeme prípady, v ktorých sa síce píše samohlásková litera, ale sa vyslovuje spoluhláska, napr. *Euboia* (vysl. *eubója*), *Mamaia* (vysl. *mamája*), *Brescia* (vysl. *breša*), *Gdynia* (vysl. *gdiňa*), *Bochnia* (vysl. *bochňa*), *Ajaccio* (vysl. *ažaksjo*) a pod.

2. Z autorov, ktorí sa doteraz zaoberali tvorením obyvateľských mien a príd. mien od geografických názvov, najväčšiu pozornosť derivátom tohto typu venoval Š. Koperdan.[1] Vo svojej štúdii sa zaoberá derivátmi cudzích zemepisných názvov zakončených na skupinu samohlások *-ia, -io (-ion), -ios, -iu (-ium), -ea (-eos), -ao (-aos), -oo, -ua,* napr. *Ázia, Antiochia, Olympia, Sofia, Ohio, Tokio, Nauplion, Chios, Diu, Sibiu, Caudium, Kórea, Judea, Guinea, Oradea, Moneo, Borneo, Montevideo, Keos, Bilbao, Mindanao, Nikolaos, Povoo, Samoa, Capua, Mantua, Nicaragua.* Autor k nim uvádza tieto deriváty: Ázia — *Ázijec, ázijský;* Olympia — *Olympijčan, olympijský;* Ohio — *Ohijčan, ohijský;* Diu — *Dijčan, dijský;* Kórea — *Kórejec/Kórejčan, kórejský;* Borneo — *Bornejec, bornejský*; Goa — *Gojčan, gojský.* Tu tvoríme, uzatvára Š. Koperdan, obyvateľské mená a adjektíva pomocou *-j-*. Podobne podľa neho tvoríme deriváty aj od názvov na *-os, -us, -on, -um* s predchádzajúcou samohláskou: Nikolaus — *Nikolajčan, nikolajský,* Brundisium — *Brundisijčan, brundisijský:* Tvorenie s rozšírením kmeňa o *j* by sa malo podľa Š. Koperdana rezervovať iba pre názvy zakončené na samohláskovú skupinu.

---

[1] KOPERDAN, Š.: K tvoreniu substantív a adjektív z miestopisných názvov. In: Jazykovedné štúdie. 3. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, s. 100—101.

J. Horecký[2] z názvov tohto typu spomína iba názov *Judea*. K nemu uvádza prídavné meno *judský*.

Ja som si povšimol deriváty názvu *Goa*:[3] hovorím o obyvateľskom mene *Goan*, žen. podobe *Goanka* a príd. mene *goanský*.

K mnohým názvom tohto typu uvádza deriváty Slovník slovenského jazyka.[4] O tvorení obyvateľských mien a prídavných mien od cudzích zemepisných názvov sa tu všeobecne konštatuje, že takéto slová sa tvoria obdobne ako obyvateľské mená a prídavné mená od domácich zemepisných názvov.[5]

V cit. prácach sa uvádzajú deriváty niektorých cudzích zemepisných názvov nerovnako. Napr. k názvu *Bilbao* sú podľa Š. Koperdana deriváty *Bilbajčan/Bilbajec, bilbajský*, ale podľa SSJ sú tu deriváty *Bilbaočan, Bilbaočanka, bilbaoský*, v ktorých sa slovotvorné prípony pridávajú k celému menu aj s koncovou samohláskou v nom. sg. K názvu *Goa* sú podľa Š. Koperdana deriváty *Gojčan, Gojčanka* a *gojský*, ale podľa nášho názoru sú to podoby *Goan, Goanka, goanský*. K názvu *Chios* by sme podľa Š. Koperdana používali deriváty *Chijčan, Chijčanka, chijský*, ale SSJ uvádza podoby *Chiosan, Chiosanka, chioský*. K názvu *Judea* by podľa Š. Koperdana bolo príd. meno *judejský* (a obyv. mená *Judejec* alebo *Judejčan, Judejka* alebo *Judejčanka*), ale J. Horecký tu uvádza formu *judský*. Tieto rozdiely v uvádzaní derivátov od tých istých názvov ukazujú na potrebu analyzovať všetky deriváty názvov tohto typu. Okrem toho v praxi sa nie vždy uplatňuje tvorenie, o ktorom sa hovorí v literatúre. Napr. od názvov na *-ia (-io, -ion, -ios, -iu, -ius* atď.) sa tvoria deriváty so spoluhláskou *j*. Koperdan sa nezmieňuje o derivátoch, ktoré sa bežne tvoria bez *j*, napr. *Brazília — Brazílčan, Brazílčanka, brazílsky* (ale napr. *Zambia — Zambijčan, Zambijčanka, zambijský*). Nepreberá ani niektoré osobitné prípady tvorenia, napr. *Florencia — Florenťan, Florenťanka, florentský*.

Vo svojom rozbore budem postupovať tak, že preberiem postupne tvorenie obyvateľských mien a príd. mien od názvov tohto typu podľa zakončenia tvarotvorného základu (so samohláskami *a, e, i, o, u* v tomto poradí). Opieram sa pritom o doterajšiu literatúru, predovšetkým však o materiál v SSJ.

---

[2] HORECKÝ, J.: Slovotvorná sústava slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959, s. 153. — Tenže Slovenská lexikológia. I. Tvorenie slov. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 176.

[3] DVONČ, L.: O prídavných menách *šahanský* a *goanský*. In: Jazyková poradňa. 4. Red. G. Horák — J. Ružička. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966, s. 239. — Tenže: Goan — goanský. In: 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny. Red. G. Horák. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 284.

[4] Slovník slovenského jazyka. Zv. 6. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 255—305.

[5] Op. cit., s. 309.

3.1. Z názvov, ktorých tvarotvorný základ sa končí na samohlásku *a*, SSJ zaznamenáva názvy *Bilbao* a *Curaçao*. Muž. obyv. mená sú utvorené príponou *-čan*, žen. forma má prechyľovaciu príponu *-ka*, príd. meno príponu *-ský*, slovotvorným základom je v obidvoch prípadoch celý názov. Podľa nášho názoru takéto tvary nie sú v spisovnej slovenčine organické. Pri tvorení slov sa v slovenčine neberie za základ celé slovo aj s koncovou samohláskou. Preto ani pri názvoch *Bilbao, Curaçao* a pod. sa koncové *-o* nemôže stať súčasťou slovotvorného základu. Obdobne k názvom *Engaño* a *Miño/Minho* nie sú správne deriváty *engañoský* a *miñoský/minhoský*, uvádzané v SSJ, ale *enganský, minský* (s alternáciou *ň/n*, ako je napr. *baňa — banský, Viedeň — viedenský* a pod.).[6] V tejto súvislosti možno upozorniť aj na tvorenie derivátov napr. od miestneho názvu *Nicaragua*, v ktorom podobne ako pri názve *Bilbao* je samohláska na konci tvarotvorného základu. SSJ uvádza pri tomto názve obyv. mená *Nicaragujčan, Nicaragujčanka* a príd. meno *nicaragujský*, čo ukauzje, že koncové *-a* nevstupuje do slovotvorného základu; súčasťou slovotvorného základu sa stáva tvarotvorný základ rozšírený o spoluhlásku *j: Nicaraguj- (nicaraguj-)*. Podľa Š. Koperdana pri názve *Bilbao* majú byť deriváty s *j*. Pri mužských obyvateľských menách Koperdan uvádza v niektorých podobných prípadoch deriváty s príponou *-čan*, napr. *Olympia — Olympijčan*, inokedy deriváty s príponou *-ec*, napr. *Ázia — Ázijec*, niekedy však pri tom istom názve tvar s príponou *-čan* aj tvar s príponou *-ec*, napr. *Kórea — Kórejec/Kórejčan*. Podľa toho by sme mohli utvoriť deriváty *Bilbajčan* alebo *Bilbajec*. *Š. Koperdanovi* treba dať za pravdu v tom, že sa príslušné deriváty majú tvoriť so spoluhláskou *j* na konci slovotvorného základu. Čo sa týka voľby slovotvornej prípony pri tvorení mužských obyvateľských mien, tu vychádzame z nášho staršieho zistenia, že najmä pri cudzích zemepisných názvoch sa mužské obyvateľské mená tvoria dnes produktívnou slovotvornou príponou *-čan*.[7] Prídavné mená sa tvoria príponou *-ský*. Celkove teda dospievame k týmto derivátom názvov *Bilbao* a *Curaçao: Bilbajčan (Bilbajčanka), bilbajský, Curaçajčan (Curaçajčanka), curaçajský*. Podobne odporúčame tvoriť deriváty od názvov *Mindanao — Mindanajčan (Mindanajčanka), mindanajský; Macao (Makao) — Macajčan (Macajčanka), macajský* (resp. *Makajčan, Makajčanka, makajský), Davao — Davajčan (Davajčanka), davajský; Surigao — Surigajčan (Surigajčanka), surigajský; Choquecorao* (pomenovanie vrchu) — *choquecorajský* atď.

3.2. Ďalej si všimnime tvorenie derivátov od zemepisných názvov, kto-

---

[6] DVONČ, L.: Deriváty od názvov *Engaño* a *Miño/Minho*. Slovenská reč, *37*, 1972, s. 191—192.

[7] DVONČ, L.: Odvodzovanie obyvateľských mien od cudzích zemepisných názvov v slovenčine. Jazykovedný časopis, *17*, 1966, s. 170—177.

rých tvarotvorný základ sa končí na samohlásku *e*. Š. Koperdan spomína názvy *Kórea, Guinea, Oradea, Moneo, Borneo, Montevideo, Keos* a deriváty *Kórejec/Kórejčan, kórejský* a *Bornejec, bornejský*. Slovotvorný základ tu vzniká rozšírením tvarotvorného základu o spoluhlásku *j*. Pri muž. obyv. mene od názvu *Kórea* Koperdan na prvé miesto kladie derivát *Kórejec*. Pri názve *Borneo* má iba derivát s príponou *-ec Bornejec*). SSJ zaznamenáva tieto názvy a ich deriváty: *Borneo — Bornejčan, bornejský; Guinea — Guinejčan/Guinejec, guinejský; Kórea — Kórejec/Kórejčan, kórejský; Montevideo — Montevidejčan, montevidejský*. SSJ uprednostňuje deriváty na *-čan*, hoci pri názve *Kórea* rovnako ako u Š. Koperdana je tvar *Kórejec* na prvom mieste. Možno konštatovať, že ešte nedávno sa prevažne používal derivát *Kórejec (Kórejci)*, dnes začína ustupovať derivátu *Kórejčan*. K názvu *Judea*, ako sme už uviedli. J. Horecký pripája derivát *judský*. V praxi sa tu používa derivát *judejský*, napr. *Máte j u d e j s k é* víno (H. Fast, Spartakus, prel. A. Bednár, Bratislava 1954, s. 101). Podľa toho môžeme predpokladať aj obyv. meno s *-j-: Judejčan (Judejec)*. Tvorenie s *-j-* je aj pri názvoch *Eritrea, Galilea: Eritrejčan, eritrejský, Galilejčan, galilejský*. Pri muž. obyv. menách predpokladáme príponu *-čan*.

Problematické je Koperdanovo odvodzovanie od názvu *Keos*. Š. Koperdan tu predpokladá tvorenie s *-j-* po odtrhnutí koncového *-os: Kejčan (Kejec?), kejský*. Názov *Keos* treba skloňovať s ponechávaním koncového *-os* (gen. sg. *Keosu*, lok. sg. *v Keose* atď.) a rovnako aj odvodené slová sa budú tvoriť od celého názvu: *Keosan, keoský*. Je to rovnaký prípad ako napr. *Chios — Chiosu, Chiosan, chioský* (pozri ďalej v 3.3).

3.3. Ďalšou skupinou sú názvy, ktorých tvarotvorný základ sa končí na samohlásku *i* (v písme *i* alebo *y*), napr. *Ázia, Líbya*. Š. Koperdan tu hovorí o názvoch zakončených na *-ia, -io, -ion, -ios, -iu, -ium* a uvádza názvy *Ázia, Antiochia, Olympia, Sofia, Ohio, Tokio, Nauplion, Chios, Diu, Sibiu, Caudium, Brundisium*. Zaznamenáva tu deriváty *Ázijec, ázijský; Olympijčan, olympijský; Ohijčan, ohijský; Dijčan, dijský; Brundisijčan, brundisijský*. Slovotvorný základ tu vzniká rozšírením tvarotvorného základu o spoluhlásku *j*. Treba konštatovať, že odvodené mužské obyvateľské mená a príd. mená vznikajú tu nielen týmto postupom, ale aj inak, takže v tomto prípade je situácia komplikovanejšia. Pripomeňme ešte, že môže ísť aj o inak zakončené názvy, napr. *-ius (Maurítius)*, a že názov *Ohio* tu z hľadiska nášho vymedzenia nepatrí, lebo výslovnosť je *ohájo;* deriváty pri ňom sa však tvoria rovnako ako pri iných názvoch so samohláskou *i* na konci tvarotvorného základu (vychádza sa z pravopisnej podoby názvu).

Na prvom mieste je pri týchto názvoch tvorenie derivátov s rozšírením tvarotvorného základu o spoluhlásku *j*. V SSJ sa z tejto skupiny uvádzajú tieto deriváty:

Alexandria — Alexandrijec/Alexandrijčan, alexandrijský; Almeria — Almerijčan, almerijský; Ázia — Ázijčan/Ázijec, ázijský; Bolívia — Bolívijčan/Bolívijec, bolívijský; Campania — Campanijčan, campanijský; Columbia — Columbijčan, columbijský; Gambia — Gambijec/Gambijčan, gambijský; Georgia — Georgijčan, georgijský; Istria — Istrijec, istrijský; Libéria — Libérijčan, libérijský; Líbya — Líbyjčan, líbyjský; Malajzia — Malajzijčan, malajzijský; Monrovia — Monrovijčan/Monrovčan, monrovijský/monrovský; Nikózia — Nikózijčan, nikózijský; Nigéria — Nigérijčan/Nigérijec, nigérijský; Oceánia — Oceánijčan, oceánijský; Ohio (štát) — Ohijčan, ohijský; Ohio (rieka) — ohijský; Olympia — Olympijčan, olympijský; Ontario — Ontarijec/Ontarijčan, ontarijský; Pretoria — Pretorijec/Pretorijčan, pretorijský; Sofia — Sofijčan, sofijský; Tanzánia — Tanzánijec/Tanzánijčan/Tanzánčan, tanzánijský/tanzánsky; Tokio — Tokijčan, tokijský; Umbria — Umbrijčan, umbrijský; Valencia — Valencijčan, valencijský; Victoria — Victorijčan, victorijský; Zambia — Zambijčan, zambijský.

V niektorých prípadoch však slovotvorný základ nevzniká rozšírením tvarotvorného základu o spoluhlásku *j*, ale skrátením tvarotvorného základu, a to vynechaním koncového *i*. SSJ uvádza tieto prípady:

Abesínia — Abesínec/Abesínčan (nie „Abesínijec/Abesínijčan"), abesínsky (nie „abesínijský"); Andalúzia — Andalúzan, andalúzsky; Astúria — Astúrčan, astúrsky; Austrália — Austrálčan, austrálsky; Brazília — Brazílčan, brazílsky; Etiópia — Etiópčan, etiópsky; Kalifornia — Kalifornčan, kalifornský; Kastília — Kastílčan/Kastílec, kastílsky; Ligúria — Ligúrčan, ligúrsky; Mauretánia — Mauretánec, mauretánsky; Melanézia — Melanézan, melanézsky; Mezopotámia — Mezopotámec/Mezopotámčan, mezopotámsky; Mikronézia — Mikronézan, mikronézsky; Normandia — Normanďan (s alternáciou *d/ď*), normandský; Nová Kaledónia — Novokaledónčan/Novokaledónec, novokaledónsky; Philadelphia — Philadelphčan, philadelphský; Polynézia — Polynézan, polynézsky; Rodézia — Rodézan, rodézsky; Sardínia — Sardínčan/Sardínec, sardínsky; Sicília — Sicílčan, sicílsky; Tesália — Tesálčan, tesálsky; Transylvánia — Transylvánčan, transylvánsky; Virgínia — Virgínčan, virgínsky; Západná Virgínia — Západovirgínčan, západovirgínsky.

Sem vlastne patria aj deriváty *Dalmácia — Dalmatínec, dalmatínsky/dalmátsky* a *Florencia — Florenťan, florentský*, len je tu mimoriadna alternácia *c/ť*, resp. *c/t* (*Dalmácia — dalmatský*).

Možno konštatovať, že trojslabičné názvy mávajú slovotvorný základ s *-j-*, napr. *Ázia — Ázijčan/Ázijec, ázijský; Istria — Istrijec, istrijský; Líbya — Líbyjčan, líbyjský; Sofia — Sofijčan, sofijský; Tokio — Tokijčan, tokijský; Umbria — Umbrijčan, umbrijský; Zambia — Zambijčan, zambijský.*[8] Pri

[8] Spojenia *ia, io, ium* a pod. pokladáme v týchto a podobných prípadoch za dvojslabičné. K tomu porov. PECIAR, Š.: O fonologickom hodnotení samohláskových skupín v cudzích slovách. Slovenská reč, *13*, 1947/48, s. 72—86; BLANÁR, V.: Samohláskové skupiny v cudzích slovách. Slovo a tvar, *1*, 1947, s. 115—118; PECIAR, Š.: Ešte o samohláskových skupinách v cudzích slovách. Slovo a tvar, *2*, 1948, s. 38—41;

viacslabičných názvoch býva dvojaké tvorenie, pričom sa nedá presne určiť, v ktorých prípadoch vzniká slovotvorný základ rozšírením tvarotvorného základu o *-j-* a v ktorých prípadoch vynechaním koncového *-i-* z tvarotvorného základu. Porov. štvorslabičné názvy *Nigéria — Nigérijčan, nigérijský* a *Astúria — Astúrčan, astúrsky,* päťslabičné *Alexandria — Alexandrijčan, alexandrijský* a *Kalifornia — Kalifornčan, kalifornský.* Ojedinelý je šesťslabičný názov *Mezopotámia* s derivátmi *Mezopotámec/Mezopotámčan, mezopotámsky.* Ak berieme do úvahy iba rozdiel medzi derivátmi trojslabičných názvov a viacslabičných názvov, potom možno hovoriť, že je tu dôležitý počet slabík príslušného zemepisného, najčastejšie miestneho názvu. Situácia je tu teda podobná ako pri tvorení derivátov od cudzích nesklonných zemepisných názvov.[9] Poznamenávame, že nie je tu dôležité spojenie spoluhlások pred *-ia, -io* a pod., lebo k názvu *Alexandria* by sme mohli mať aj deriváty „Alexandran, alexandriansky" (porov. čes. *Alexandřan)* a k názvu *Kalifornia* zas deriváty „Kalifornijčan", „kalifornijský".

Pri názvoch *Monrovia* a *Tanzánia* pripúšťa SSJ dvojaké tvorenie derivátov: *Monrovijčan/Monrovčan, monrovijský/monrovský; Tanzánia — Tanzánijec/Tanzánijčan, Tanzánčan, tanzánijský/tanzánsky.* Prednosť dávame tvarom *Monrovijčan, monrovijský* a *Tanzánijčan, tanzánijský* ako výstižnejším.

Pri slovotvorných základoch zakončených na *-j-* býva prípona *-čan* alebo *-ec,* pričom v niektorých prípadoch SSJ pripúšťa dvojtvary, napr. *Ázia — Ázijčan/Ázijec, Bolívia — Bolívijčan/Bolívijec, Nigéria — Nigérijčan/Nigérijec, Gambia — Gambijec/Gambijčan.* Tvary na *-čan* sú na prvom mieste, iba pri názve *Gambia* je na prvom mieste tvar s príponou *-ec.* Pri názve *Zambia,* ktorý sa od názvu *Gambia* odlišuje iba prvou spoluhláskou, uvádza sa obyv. meno *Zambijčan.* Tvar s príponou *-ec* je podľa nášho pozorovania živý ešte pri názve *Ázia (Ázijec),* inde sa už bežne používajú deriváty s príponou *-čan.* Podobne aj pri názve *Istria* by sme namiesto derivátu *Istrijec* (v SSJ len tento derivát) uprednostnili podobu *Istrijčan.*

Pri názvoch so skráteným základom sa uplatňujú tri slovotvorné prípony: *-čan* (napr. *Etiópia — Etiópčan*), *-an* (napr. *Melanézia — Melanézan*) a *-ec* (napr. *Mauretánia — Mauretánec*), pričom aj tu nachádzame dvojtvary: *Kastília — Kastílčan/Kastílec, Sardínia — Sardínčan/Sardínec, Abesínia —*

DVONČ, L.: K otázke samohláskových skupín v cudzích slovách. Slovo a tvar, *3,* 1949, s. 24—25; PAULINY, E. — RUŽIČKA, J. — ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 76; KRÁĽ, Á.: Výslovnosť samohláskových skupín. Kultúra slova, *8,* 1974, s. 245—250. Tenže, Samohláskové skupiny, dvojhlásky a tzv. nepravé dvojhlásky. Kultúra slova, *8,* 1974, 257—263.

[9] RIPKA, I.: Cudzie zemepisné názvy v Slovníku slovenského jazyka. Slovenská reč, *35,* 1970, s. 118—123.

Abesínec/Abesínčan. Veľmi problematický je napr. dvojtvar pri názve *Sardínia* (najmä v porovnaní s názvom *Sicília,* ku ktorému je iba obyv. meno *Sicílčan*). Ústup slovotvornej prípony *-ec* ukazuje napr. veľmi dobre stav pri názvoch *Austrália, Brazília* a pod. Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 tu uvádzali iba deriváty *Austrálec, Brazílec,* kým dnes sa bežne používajú iba formy *Austrálčan, Brazílčan,* zaznamenané aj v SSJ. Š. Koperdan uvádzal ešte v cit. štúdii derivát *Sicílec* (s otáznikom), ale už vtedy sa používala podoba *Sicílčan.*[10] To dostatočne dokumentuje ústup, ba až zánik slovotvornej prípony *-ec* pri tvorení obyv. mien v tejto skupine zemepisných názvov.

Aj v iných prípadoch, ktoré sa nezaznamenávajú v SSJ, býva tvorenie, ktoré sme vyššie vymedzili. Napr.:

Prišiel z *núbijských* baní (H. Fast, Spartakus, prel. A. Bednár, Bratislava 1954, s. 119). — Potom o dve pokolenia neskôr veľká vzbura otrokov v *laurijských* baniach (Fast, 120). — Stačí zvrátený rozmar Gréka-*Lýdijčana* (Th. Gautier, Múmia, Kleopatra, Kráľ Kandaules, prel. S. Hollá, Bratislava 1971, s. 242). — *Maurítijské* dievčatá ich vítajú (Expres 5, 1973, č. 1, s. 14).

Stretávame sa aj s kolísaním v slovotvornom základe: *Taktiež L ý d č a n i a poznali bohyňu Artimu* (V. Zamarovský, Za siedmimi divmi sveta, Bratislava 1964, s. 187).

Zdá sa, že prípona *-ec* sa častejšie používa pri historických názvoch, porov. napr.: *Na druhej strane stolov vynikal obrovský L í b y j e c* (G. Flaubert, Salambo, prel. J. Felix, Bratislava 1963, s. 17) — *Bol to H i s p á n e c* (Fast, s. 9). — *Tráci, Núbijci* (Fast, s. 146). Výrazne sa táto črta prejavuje najmä pri deriváte názvu *Hispánia,* ktorý sa dnes už nepoužíva na označenie krajiny (pri názve *Líbya* sa dnes používa derivát *Líbyjčan;* derivát *Líbyjec* sa môže použiť pri označení príslušníka tejto krajiny v minulosti). To by ukazovalo na istú štylistickú diferenciáciu prípon *-čan* a *-an* na jednej strane a *-ec* na druhej strane, ba ešte presnejšie prípon *-čan* a *-ec,* lebo niekedy aj derivát s príponou *-an* je na rovnakej úrovni ako derivát na *-ec,* porov. dnešné *Sýria — Sýrčan,* ale *Sýran: Nato S ý r a n obdaroval Helenu a Claudiu jantárovým náhrdelníkom* (Fast, s. 22).[11]

K názvu *Chios* predpokladá Š. Koperdan slovotvorný základ končiaci sa na *-j-: Chij-, chij-* (deriváty *Chijčan* alebo *Chijec* a *chijský*). Ale SSJ tu má podoby *Chios — Chiosan, chioský,* čo znamená, že koncové *-os* z názvu *Chios* je súčasťou slovotvorného základu (rovnako aj tvarotvorného zá-

---

[10] Pozri v mojom príspevku, citovanom v pozn. č. 7.

[11] Podrobnejšie pozri v mojom príspevku *Tvorenie obyvateľských mien v súčasnej spisovnej slovenčine.* Slavica Slovaca, *10,* 1975 (v tlači).

kladu: *Chiosu, v Chiose* atď.). Tento názov nepatrí teda medzi názvy toho typu, ktorý tu rozoberáme. Ďalej Š. Koperdan spomína názov *Sibiu,* ku ktorému tiež predpokladá slovotvorný základ na *-j-: Sibij-,* resp. *sibij-* (*Sibijčan* alebo *Sibijec,* alebo azda obidve podoby a príd. meno *sibijský*). K názvu *Sibiu* sa však v spisovnej slovenčine príslušné deriváty netvoria. Pokiaľ sa v spisovnej slovenčine tvoria formy obyv. mien a príd. mien, tvoria sa od zdomácnených, ak takáto forma existuje popri pôvodnej, úradnej a či oficiálnej podobe, napr. *Paríž — Parížan, parížsky, Londýn — Londýnčan, londýnsky, Rím — Ríman, rímsky* a pod. (nie od podôb *Paris, London, Roma*). Názov *Sibiu* predstavuje pôvodný názov. Ako zdomácnená sa používa forma *Sibín.*[12] Príslušné deriváty budú *Sibínčan, sibínsky.*

K názvu *Dalmácia,* ako sme už uviedli, sú deriváty *Dalmatínec* a *dalmatínsky/dalmátsky.* Sú tu prípony *-ec* a *-ský* (skrátená na *-sky*), ktoré sa pripájajú k cudzím slovotvorným základom (z latinčiny). Podobné sú napr. aj deriváty *Kubánec, kubánsky* alebo *Peruánec, peruánsky* (základy *Kubán-, Peruán-,* resp. *kubán-, peruán-* a prípony *-ec* a *-ský*).[13]

3.4. Ďalšiu skupinu tvoria názvy, v ktorých sa tvarotvorný základ končí na samohlásku *-o-,* napr. *Goa, Samoa* atď. K názvu *Goa* Š. Koperdan uvádza deriváty *Gojčan, gojský.* My sme uvádzali deriváty *Goan* (resp. *Goanec,* porov. *Detvan* a ďalej *Detvanec*) a *goanský,* v ktorých sú slovotvorné prípony *-an* a *-anský.* Ak prihliadneme na ostatné deriváty názvov, ktoré tu rozoberáme, mali by sme dať prednosť derivátom, ktoré uvádza Š. Koperdan. Na druhej strane je však známe, že od krátkych názvov sa pomerne často tvoria prídavné mená príponou *-iansky* alebo *-anský,* napr. *Rača — račiansky, Šahy — šahanský, Čaba — čabiansky, Hont — hontiansky.* To by zas uprednostňovalo derivát *goanský* a analogicky podľa neho aj obyv. meno *Goan,* resp. *Goanec.* Tvary *Goan/Goanec* a *goanský* sú podľa našej mienky zreteľnejšie. K názvu *Samoa* zaznamenáva SSJ deriváty *Samoánec* a *samoánsky.* Je tu však možné aj pravidelné, systémové tvorenie *Samojčan, samojský,* ktoré je aj doložené: *Vybudované v slohu s a m o j s k ý c h obydlí* (Pyramída 1973, č. 24, 4. s. obálky). Takéto tvorenie predpokladáme napr. aj pri názve *Mururoa, Krakatoa* a i.

3.4. Do poslednej skupiny patria názvy, ktorých tvaroslovný základ sa končí na samohlásku *-u.* Š. Koperdan spomína názvy *Capua, Mantua, Nicaragua.* Predpokladá aj tu rozšírenie tvarotvorného základu o *-j-.* SSJ má názvy: *Aconcagua — aconcagujský; Managua — Managujčan, managujský; Nicaragua — Nicaragujec/Nicaragujčan, nicaragujský; Papua —*

---

[12] DVONČ, L.: Zdomácnené a nezdomácnené cudzie miestne názvy v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, *39,* 1974, s. 12.

[13] KOPERDAN, Š.: op. cit., s. 106. — DVONČ, L.: Peruán? Slovenská reč, *24,* 1959, s. 124—125.

Papuánec, papuánsky. Pri tvorení *Papua — Papuánec, papuánsky* ide o pridávanie prípony *-ec* a *-ský* (so skrátením na *-sky*) k slovotvornému základu *Papuán-/papuán-*. Takéto tvorenie je bežné aj pri niektorých iných cudzích zemepisných názvoch na *-ua:*

To ten *mantuánsky* pes mu podával správy (K. Schultz, Kameň a bolesť, prel. Ľ. Zúbek, 2. vyd., Bratislava 1962, s. 174). — Vojvodkyňa *paduánska* náročky pricestovala do Ríma (Schultz, s. 178). — Neboli tu len *Paduánčania*, ale sláva univerzity a *paduánska* spoločnosť (L. Schönebeck, Galileo Galilei, prel. E. Bottová — O. Silnická, Bratislava 1962, s. 46). — Niektoré *capuánske* ženy hodili sa do studne (C. Fusero, Cesare Borgia, prel. J. Prohácka, Bratislava 1971, s. 142). — *Paduáncov* poznáš na prvý pohľad (R. Graves, Ja, Claudius, prel. E. Klinger, Bratislava 1964, s. 108). — Obaja išli na *kapuánsky* trh (H. Fast, s. 131).

Sú tu slovotvorné prípony *-čan* a *-ský,* ale častejšie sa používa prípona *-ec.* Za nesprávne treba označiť tvorenie obyvateľského názvu od celého názvu aj s koncovkou a ešte s rozšírením o *-j-: Tragédia desaťtisícov N i c a r a g u a j č a n o v* (Pravda, 28. 12. 1972, s. 7). — *Na Nicaraguajčanov* (Pravda, 41, 1960, č. 322, s. 3).

Záver: Od cudzích zemepisných názvov, ktorých tvarotvorný základ sa končí na samohlásku *(Bilba-o, Kóre-a, Ázi-a, Go-a, Managu-a),* sa obyv. mená a príd. mená pravidelne tvoria od tvarotvorného základu rozšíreného o spoluhlásku *j: Bilbaj- (bilbaj-), Kórej- (kórej-), Ázij- (ázij-), Samoj- (samoj-), Managuj- (managuj-).* Pri štvorslabičných a päťslabičných názvoch na *-ia, -io, -iu, -ium, -ion, -ius* a pod. býva dvojaké tvorenie: slovotvorný základ sa končí na *-j-* alebo vzniká vynechaním koncového *-i-* z tvaroslovného základu: *Kolumbia — Kolumbijčan; Astúria — Astúrčan.* Pri tvorení mužských obyv. mien sa v súčasnej spisovnej slovenčine najčastejšie používa slovotvorná prípona *-čan,* zriedkavejšie je prípona *-ec,* ktorá je štylisticky príznaková. Niekedy sa deriváty tvoria od cudzích základov, napr. *Papua — Papuánec (Papuán-).* Vcelku sú to však iba jednotlivé, izolované ale inak dosť ustálené prípady *(Kuba — Kubánec, kubánsky, Peru — Peruánec, peruánsky).* Zdá sa, že pri derivátoch tohto typu bude vhodné obmedziť v normatívnych príručkách niektoré dvojtvary.

Viliam Mikula

DVE POZNÁMKY O NÁZVE CIGEĽ

1. Na základe článku Jozefa Vavru *Cigeľ, Cigľan, Ciglianka, cigliansky* (Slovenská reč, *32*, 1967, č. 1, s. 37—39) a v súlade so Slovníkom slovenského jazyka VI (s. 161) sa v okresnom týždenníku Prieboj ustálilo písanie názvu obce *Cigeľ* a podľa nej i názov blízkej bane s krátkym *i: Cigeľ, Baňa Cigeľ*. I názov podnikovej prílohy týždenníka Prieboj *(Cígeľský Prieboj)* sa upravil na *Cigliansky Prieboj*. Pravda, v dennej tlači sa dosiaľ píše zväčša názov obce i podniku s dlhým *í*, teda *Cígeľ*, hoci už v poslednom čase badať, že niektorí redaktori, najmä Pravdy a Smeru, si zvykajú na kodifikovaný tvar *Cigeľ* (s krátkym *i*). (Pozri napr. Pravdu z 24. sept. 1974.)

Ako však vidieť z príspevku J. Jacku *Obyvateľské mená a adjektívne deriváty od niektorých miestnych mien* (Slovenská reč, *39*, 1974, č. 5, s. 304—308), aj medzi jazykovedcami sú pochybnosti v otázke písania názvu uvedenej obce pod Vtáčnikom, resp. nemajú tu všetci zhodný názor. J. Jacko v citovanom článku nesúhlasí s náhľadom J. Vavru, ktorý na základe starších i novších máp, lexikonov a zoznamov slovenských obcí za spisovnú pokladá podobu *Cigeľ* s krátkym *i*.

Podľa J. Jacku nie je tu potrebné skúmať súčasný spisovný jazyk cez rozličné etymologické a historické súvislosti v každej situácii, ale rozhodujúci je synchrónny aspekt. To by bolo v poriadku. Lenže J. Jacko túto svoju správnu požiadavku v tomto konkrétnom prípade dostatočne nedokladá. Skutočnosť je totiž iná a zo synchrónneho aspektu má pravdu J. Vavro. Rodený Cigľan (alebo podľa J. Jacku Cígeľčan) vyslovuje názov svojej obce s krátkym *i*, teda *Cigeľ*.

Nazdávame sa, že otázka písania názvu obce *Cigeľ* je vyriešená. Treba rešpektovať podobu *Cigeľ* (s krátkym *i*), kodifikovanú SSJ VI.

Proti navrhovanému tvoreniu obyvateľského mena od miestneho mena *Cigeľ* príponou *-čan (Cigeľčan, Cigeľčanka)* a proti tvoreniu prídavného mena príponou *-ský* od nezmeneného základu *(cigeľský)* nič nenamietame a pokladáme odôvodnenie J. Jacku za presvedčivé.

2. Kým okresné noviny Prieboj, ako i ďalšie podnikové časopisy v Prievidzskom okrese píšu názov podniku *Baňa Cigeľ* s veľkým *B*, v dennej tlači prevláda písanie s malým *b: baňa Cigeľ*. Takto (s malým *b*) uvádzajú názov tohto podniku i obidvaja citovaní autori, podľa čoho je zrejmé, že za názov podniku pokladajú iba názov *Cigeľ*. Vo vedomí baníkov i ostatných obyvateľov Prievidzského okresu je však zafixovaný názov podniku ako dvojslovné pomenovanie: *Baňa Cigeľ*.

Slovenské normatívne príručky zaraďujú názvy banských podnikov typu *Baňa Cigeľ* do jedného radu s názvami typu *obchodný dom Prior,* a nie s názvami typu *Závod SNP* a pod. Nazdávame sa, že takéto ponímanie názvov banských podnikov nie je odôvodnené.

Túto otázku neriešia ani Pravidlá slovenského pravopisu, lebo príklad *baňa Obrancov mieru* uvádzajú v kap. B ods. 5 (názvy ľudských sídel, ulíc, námestí), a nie v kap. G (názvy podnikov). Azda ide iba o nedopatrenie, ale fakt je, že uvedeným príkladom predbežne nemožno argumentovať.

Na záver ešte poznamenávame, že Pravidlá českého pravopisu uvádzajú napr. názov *Důl Hlubina* s obidvoma veľkými začiatočnými písmenami.

Slavo Ondrejovič

NOHEJBAL

Pred istým časom I. Masár v pravidelnej jazykovej rubrike Večerníka Slovenčina na každý deň vyzval čitateľov, aby sa vyslovili k výrazu *nohejbal,* prípadne aby navrhli nejaký iný názov. Pomenovať túto kolektívnu loptovú hru vhodným spisovným termínom je zo dňa na deň potrebnejšie. Táto hra, spočívajúca v prekopávaní lopty ponad nízko upevnenú sieť podľa prispôsobených pravidiel volejbalu, je čoraz obľúbenejšia. Získava čoraz viac priaznivcov, a to nielen medzi aktívnymi športovcami, ale aj medzi tými, čo pre slabšiu trénovanosť kondíciou a rýchlosťou už nestačia na moderný futbal. Je to zároveň šport, ktorý je už dávno rozšírený v niektorých krajinách Európy (usporadúvajú sa aj majstrovstvá krajín) a je bežne známy aj u nás pod názvom *nohejbal.*

Pri tomto pomenovaní sa však poukazuje na jeho slangový pôvod a slangový charakter. O jeho slangovom pôvode nemôže byť sporu, o slangovom charaktere tohto názvu v súčasnosti už možno diskutovať. V tejto rovine ho totiž zastupuje výraz *nohiš* (podobne ako je pri volejbale *voliš,* pri rukejbale *rukiš* atď.).

Na prvý pohľad je zrejmé, že formálne (morfematické) zloženie tohto slova je nezvyčajné. Je to hybridná zloženina domáceho a cudzieho základu, ktorá vznikla mechanickým napodobnením slova *volejbal.* Je pravda, že ide o slovotvorný model, ktorý pre slovenčinu nie je typický, predsa sa však vyskytuje: *čechofil, čechofób, maďarofil, maďarofób* a i. (sem zrejme patria aj slová *ultrazvuk, ultražiarenie* atď.).

Inkriminovaná je najmä časť *-ej-*. Azda iba pre toto miesto v slove *nohejbal* sa hľadajú iné pomenovania pre túto hru. V Čechách sa navrhovali podľa zahraničného vzoru výrazy *fotbal-tenis* alebo *kopaný tenis,* na Slovensku *malý futbal* a *minifutbal* (I. Masár v spomínanej rubrike). Ani jedno z týchto umelo utvorených pomenovaní sa však neujalo. Je všeobecne známe, že nohejbal má omnoho bližšie k volejbalu než k tenisu alebo futbalu. Hovoria o tom aj výrazy, ktoré sa používajú pri volejbale a nohejbale: blok, smeč, prihrávka na druhú, smečiar, vybité bloky atď. (Porov. článok F. Hladisa, Naše řeč, *54,* 1971, 66.) Nohejbal je vlastne spojenie futbalu a volejbalu a to sa zračí aj v názve (*noh-bal* pripomína *futbal, -ej-* zasa *volejbal*). Slovo *nohejbal* je síce z hľadiska tvorenia slov v slovenčine izolované slovo, má však svoje neodškriepiteľné prednosti: je významovo priezračné.

Na Slovensku okrem pomenovania *nohejbal* jestvuje ešte iné pomenovanie tejto hry, ktoré síce o niečo lepšie vyhovuje slovotvorným zákonitostiam spisovnej slovenčiny, ale nie je také rozšírené a nie je také výhodné, keďže nepoukazuje na súvis s volejbalom. Je to výraz *nohbal.*

Podľa nášho názoru formálna nezvyčajnosť nie je prekážkou, aby slovo *nohejbal* nemohlo byť prijaté do spisovnej slovnej zásoby, najmä keď ide o pomenovanie, ktoré je všeobecne rozšírené a tým vlastne nositeľmi jazyka prijaté. Zatiaľ však ani výraz *nohbal* nemožno odmietnuť.

SPRÁVY A POSUDKY

Vedecké sympózium jazykovedcov a literárnych vedcov o Slovenskom národnom povstaní

Katedry českej a slovenskej literatúry filozofických fakúlt Karlovej univerzity v Prahe a Komenského univerzity v Bratislave za spoluúčasti iných pracovísk a inštitúcií usporiadali v dňoch 1. a 2. októbra 1974 v Prahe v areáli Karolina vedecké sympózium *Slovenské národné povstanie — zdroj nových vzťahov českej a slovenskej kultúry.* Sympózium sa konalo pod záštitou rektora Karlovej univerzity ako súčasť podujatí pri 30. výročí SNP a zúčastnili sa na ňom pracovníci bohemistických a slovakistických katedier z filozofických a pedagogických fakúlt českých a slovenských vysokých škôl, akademických literárnovedných ústavov a zástupcovia iných pracovísk.

Po slávnostnom prejave rektora Karlovej univerzity prof. MUDr. B. Švestku si účastníci vypočuli v plenárnom zasadaní päť referátov osvetľujúcich z viacerých aspektov utváranie nových socialistických vzťahov medzi českým a slovenským národom. Doc. V. Rzounek z FF UK predniesol referát o utváraní socialistického kontaktu našich národných literatúr. Prof. J. Ševček z FF UKo hovoril o slovenskom prínose k česko-slovenskému literárnemu kontextu. Prof. E. Pauliny z FF UKo v referáte *Rozvoj jazykovedy v Československu po oslobodení a spisovná slovenčina* upriamil pozornosť najmä na rozvíjanie spolupráce slovenských a českých jazykovedcov a na pozitívny vplyv sovietskej jazykovedy na rozvoj jazykovedného výskumu na Slovensku. Prof. V. Křístek z FF UK hovoril na tému *Jazykové pozadie česko-slovenského kultúrneho kontextu.* Veľkú pozornosť vzbudil referát doc. V. Krála z FF UK *SNP a jeho miesto vo formovaní spoločenského vedomia v ČSSR,* dokumentovaný pramenným materiálom.

Po plenárnom zasadaní pokračovalo rokovanie sympózia v dvoch sekciách: literárnovednej a jazykovednej. V jazykovednej sekcii odzneli 1. 10. 1974 popoludní tri základné referáty a 2. 10. 1974 predpoludním dva základné referáty: Prof. A. Jedlička z FF UK hovoril o vzťahoch súčasnej spis. češtiny a slovenčiny a o teoretických i praktických problémoch týchto vzťahov. Dr. Š. Peciar z JÚĽŠ SAV predniesol referát o spoločných črtách vo vývine češtiny a slovenčiny v najnovšom období. Dr. V. Budovičová z FF UK podrobne analyzovala dnešnú jazykovú situáciu v ČSSR. Doc. M. Grepl z FF UJEP v Brne uvažoval o konfrontačnom štúdiu spis. češtiny a slovenčiny. Prof. J. Horecký z JÚĽŠ SAV hovoril o problémoch preberania cudzích slov do slovenčiny a češtiny.

Po prednesených referátoch sa rozvinula vecná a plodná diskusia a odzneli viaceré pripravené diskusné príspevky.

V závere sympózia účastníci v plenárnom zasadaní zhodnotili prínos tohto podujatia pre hlbšie poznanie významu SNP ako závažného historického medzníka novodobých dejín slovenského a českého národa a ideového základu

nášho socialistického umenia, kultúry a vedy. Zdôraznila sa potreba prehĺbiť spoluprácu českých a slovenských univerzitných a akademických pracovísk na vzájomnom vedeckom poznávaní našich národných kultúr a jazykov, revolučných tradícií našich národov. Za závažné úlohy bohemistiky i slovakistiky v oblasti jazykovedy treba pokladať konfrontačné štúdium súčasnej spisovnej češtiny a slovenčiny, štúdium otázok jazykovej kultúry a jazykovej výchovy, prekladania umeleckej literatúry. Účastníci sympózia odporúčali, aby sa jeho výsledky prenášali do vedeckovýskumnej, pedagogickej a publikačnej činnosti a stali sa súčasťou každodennej práce.

Keďže celý materiál zo sympózia vyjde v krátkom čase v zborníku Slavica Pragensia, upúšťame od podrobnejšieho komentára k jednotlivým referátom. K hodnoteniu prínosu tohto sympózia sa vrátime po vyjdení zborníka.

Š. Peciar

Veľmi užitočná knižka o češtine

Kolektív bohemistov najmä z Ústavu pro jazyk český ČSAV a Filozofickej fakulty Karlovej univerzity za hlavnej redakcie prof. dr. K. Hausenblasa a dr. J. Kuchaňa zostavil z rozhlasových polhodinových relácií praktickú knižku *Čeština za školou* (Praha, Orbis 1974, 486), určenú pre všetkých, ktorí v bežnom živote narábajú so spisovným jazykom, ale nemajú dosť času dôkladnejšie sa zaoberať jeho problémami. Tieto problémy sa preberajú systematicky podľa jazykovedných disciplín a podávajú sa tak, aby vyvolali záujem o kultúru hovoreného i písaného prejavu. Podľa našej mienky najväčší úžitok bude mať z tejto podarenej praktickej knižky mládež, ktorá už vyšla zo školských lavíc, ale je ešte prístupná poučeniam o materinskom jazyku.

V recenzovanej knižke sa nerozoberajú jednotlivé prípady, chyby z konkrétnych textov (ako je to napr. v podobnej slovenskej knižke *1000 poučení zo spisovnej slovenčiny*), ale sa hovorí o všeobecnejších problémoch, na pozadí ktorých sa charakterizuje súčasná spisovná čeština z hľadiska potrieb socialistickej spoločnosti. Tento aspekt je najdôležitejší. Preniká pri výklade pojmov národného jazyka, spisovného jazyka, každodennej češtiny, jazykového štýlu, pravopisu, slovnej zásoby, skladby atď. Veľmi poučná je aj z uvedeného hľadiska kapitola 48 o pomere ľudí k jazykovému vyjadrovaniu čiže o poverách o jazyku; tu sa rozoberajú nesprávne, nevedecké názory na súčasný spisovný jazyk, ako je napr. názor, že jazyk možno ľubovoľne meniť, že v jazyku možno nariaďovať, zakazovať, dekretovať. V tejto súvislosti sa správne formuluje hlavná úloha jazykovedcov: poznávať jazyk, študovať jeho stavbu, opísať a vyložiť ju čo najvernejšie a najpresnejšie; treba však posudzovať aj jazykovú prax, upozorňovať na to, keď sa jazyková prax bezdôvodne odchyľuje od ustálených zákonitostí spisovného jazyka.

Systematickosť posudzovanej knižky si vyžiadala postupovať od všeobecných pojmov k jednotlivým útvarom národného jazyka a potom k jednotlivým rovinám spisovného jazyka. Tu možno upozorniť na to, že sa zaraďuje aj kapitola o spisovnej slovenčine a o jej pomere k češtine; na str. 21 až 32 sa podáva veľa poučného pre obidve strany, hoci hlavným cieľom je vystihnúť rozdielne

vlastnosti slovenčiny. Poukazuje sa však aj na slovakizmy v češtine, ako *namyšlený, výdobytek,* resp. na slovakizmy v jazyku niektorých starších autorov (B. Němcová, A. Jirásek, K. Capek). Bolo by zaujímavé presnejšie zistiť, či sa povedzme v prekladoch súčasnej slovenskej literatúry neobjavujú slovakizmy, ako je to napr. v prekladoch Hečkovej Drevenej dediny. V prvých vydaniach Dřevěné dědiny z päťdesiatych rokov sa napr. spojenie *brodniansky most* (od základu *Brodno*) prekladá ako *brodňanský most,* ale v neskorších vydaniach zo šesťdesiatych rokov sa používa už iba znenie *brodenský most* (prekladateľ dr. J. Dvořák). Ináč prekvapuje, že sa do spisovnej češtiny dostalo za ostatných päťdesiat rokov tak málo prvkov zo slovenčiny, že sa tejto problematike nevenuje ani v tejto praktickej knižke osobitná pozornosť.

Veľmi poučné sú kapitolky venované celkovej jazykovej situácii v Čechách a na Morave. Hovorí sa tu o spisovnom jazyku aj o nespisovných útvaroch, dobre sa hodnotí jazyk mládeže, poukazuje sa na význam slangov atď. Osobitne treba vyzdvihnúť, že tieto všeobecnejšie výklady sa opierajú o dostačujúce množstvo dokladového materiálu, takže sú názorné a prístupné pre každého. Na iných miestach sa však táto konkrétnosť a názornosť zmenšuje práve preto, lebo sa neuvádza dosť vhodných príkladov (napr. v kapitolke 18, kde sa hovorí o jazykovej správnosti, resp. o tom, že „není chyba jako chyba").

Za najväčší klad posudzovanej knižky pokladáme to, že sa v nej venuje veľká pozornosť hovorenej podobe spisovnej češtiny a okrem toho štylistickej diferenciácii prostriedkov súčasnej spisovnej češtiny. Vychádza sa pritom zo správneho poznatku, že hovorené slovo je čoraz dôležitejšie v súčasnej spoločnosti, hoci sa dnes pomerne veľa číta; je to dôsledok civilizačného a technického rozvoja súčasnej spoločnosti. Preto sa aj vyžaduje, aby sa hovorenej podobe spisovného jazyka venovalo v škole aj mimo školy viac pozornosti. V tejto súvislosti možno upozorniť na to, že sa rozlišujú tri stupne výslovnosti: neutrálny čiže základný, bežný čiže hovorový a nadnesený čiže patetický, pričom ide vždy o oblasť spisovnej češtiny (hovorový štýl sa vôbec hodnotí ako spisovný, čo súvisí s pomerne zložitou jazykovou situáciou v češtine, resp. s existenciou tzv. obecnej češtiny). Nadnesený štýlový typ je pritom veľmi blízko písanej podobe jazyka, bližšie ako neutrálny a najmä bežný štýlový typ hovoreného jazyka.

Z výkladov o pravopise treba zaznačiť konštatáciu, že sa dnešná česká pravopisná sústava formulovala r. 1902 v Gebauerovej knižke Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví a že sa od tých čias uskutočnili jednotlivé úpravy v rokoch 1913, 1924, 1941 a 1957; za najvážnejší dôvod týchto úprav sa pokladá sám vývin jazyka. Ale ani dnešný pravopis sa nehodnotí ako ideálny, takže nie div, že sa objavuje dosť námietok proti nemu najmä zo školského prostredia. Hoci sa odmieta akýkoľvek návrh na reformu, odporúča sa zjednodušenie, čím by sa ešte viac vyhovelo obidvom funkciám pravopisu — totiž zaznamenávacej aj vybavovacej funkcii — a súčasne by sa zmenšili ťažšie zložky sústavy. Poukazuje sa aj na výhodu, keby sa istými úpravami český pravopis priblížil slovenskému: ide o väčšiu zhodu medzi hovorenou a písanou podobou spisovného jazyka (napr. písanie predpôn podľa výslovnosti). Najviac chýb sa robí v interpunkcii, no tu by nepomohla nijaká reforma súčasného pravopisu; nápravu treba hľadať v efektívnejších postupoch pri vyučovaní syntaxe.

Veľmi poučné sú kapitolky o slovnej zásobe; podáva sa v nich celkový obraz o dynamike súčasného stavu. Hovorí sa o synonymách, napr. že ani v češtine nie

je veľa takých slov, ktoré majú celkom ten istý význam (pravda, ak sa odhliadne od dvojíc typu *skladba — syntax*, ktoré sú celkom bežné v odborných terminológiách): uplatňuje sa tendencia, aby sa také slová nejako rozlišovali. Z jednotlivostí možno upozorniť na konštatovanie, že v súčasnej češtine pribúdajú synonymá slova *práce*, ktorými sa označuje zlá práca, ťažká práca, ďalej neoprávnená práca (*hudlařina, břidilství, fušerství, packařina, rasovina, fuška, melouch* atď.).

Úroveň knižky sa zvyšuje aj tým, že sa na konci niektorých kapitoliek uvádza najprístupnejšia odborná literatúra. Ak sa totiž za hlavný cieľ publikácie pokladá prebudenie záujmu o jazykové problémy, treba ukázať aj cestu, ako dosiahnuť ešte lepšie výsledky. Škoda, že sa takto nepostupuje sústavne. Tento nedostatok sa však ľahko môže odstrániť v budúcich vydaniach. Z uvedeného aspektu hodnotíme ako kladnú stránku knižky, že sa v kapitolke 28 výstižne hovorí o lexikografickej práci, najmä o doterajších slovníkoch spisovnej češtiny. Treba súhlasiť s tým, že sa pre prax zdôrazňuje význam jednozväzkového slovníka, ktorý by obsiahol a vyložil živú slovnú zásobu súčasného spisovného jazyka v užšom zmysle slova. Taká je situácia aj na Slovensku.

Napokon chceme uviesť ešte stanovisko autorov príručky *Čeština za školou*, že vlastne nie sú vtipné a nevtipné jazyky; naráža sa na známu knižku F. Jílka *Čeština je jazyk vtipný*. Sú vtipní a nevtipní ľudia, ktorí príslušný jazyk používajú; a podľa toho, do akej miery svoj jazyk ovládajú, môžu využívať aj slovné hry, ba môžu ich aj utvárať. Je to v súlade so základnou požiadavkou, že za úroveň jazykovej praxe a jej kultúrnosti zodpovedá nielen škola, lež aj celá spoločnosť — teda my všetci.

Knižka *Čeština za školou* je podarená práca odborná a veľmi užitočný kultúrnopolitický čin.

J. Ružička

BELODED, I. K.: Jazyk i ideologičeskaja bor'ba. 1. vyd. Kyjev, Naukova dumka 1974. 86 s.

Knižka má tri kapitoly: 1. Jazyk a ideologický boj (s. 3—47), 2. Spisovný jazyk a štandardnosť (s. 48—72), 3. Tradícia a súčasnosť (ukrajinčina vo výskumoch akademika V. V. Vinogradova) (s. 73—86).

V prvej kapitole autor poukazuje na to, že jazyk bol v triednej spoločnosti vždy prostriedkom i objektom ideologického boja. Prejavom tohto boja bolo napr. hnutie za zavedenie ľudového jazyka do písomností a tak za sprístupnenie spisovného jazyka ľudovým masám. Je známe, že nahradenie latinčiny, resp. v časti slovanského sveta cirkevnej slovančiny živými domácimi jazykmi bolo výsledkom dlhotrvajúceho procesu a zápasu pokrokových síl. Reakčné sily boli proti sprístupneniu spisovného jazyka ľudu, usilovali sa zachovať si výlučné postavenie a znemožniť utláčaným ľudovým vrstvám prístup k spisovnému jazyku ako významnému prostriedku boja proti nevzdelanosti, tmárstvu a za sociálny pokrok a vyššiu kultúru. Ale ani po vzniku buržoáznych národov a konštituovaní tzv. nových spisovných jazykov neprestáva boj za jazyk ako nástroj

pokroku, za jeho prirodzený rozvoj na základe ľudovej reči, proti byrokratizácii spisovného jazyka, jeho archaizácii, zaťažovaniu zbytočne veľkým množstvom cudzích slov a za taký jeho rozvoj, aby spisovný jazyk mohol všestranne plniť všetky aktuálne spoločenské potreby. Pre ukrajinské pomery autor osobitne vyzdvihuje úlohu T. Ševčenka a jeho pokrokovú koncepciu spisovného jazyka. Veľkú pozornosť venuje postojom V. I. Lenina k jazyku ako nástroju ideologického a politického boja. Lenin často demaskoval úsilie rozličných ideológov a politikov zakrývať pomocou jazyka reakčnú podstatu svojich názorov, klamať ľudové masy. Lenin rozhodne bojoval za jasnosť, presnosť a zrozumiteľnosť jazyka. Autor ďalej pripomína boj A. M. Gorkého za kultúru ruského jazyka, jeho rozhodný odpor proti narúšaniu normy spisovného jazyka a proti jeho znečisťovaniu nepotrebnými vulgarizmami, dialektizmami, umelými výtvormi v dielach niektorých spisovateľov.

Pripomína sa tu Gorkého názor, že hoci je sovietska krajina mnohojazyčná, ideologicky musí byť jednotná. Autor v tejto súvislosti pripomína, že jazykoveda musí vypracovať jednotné filozoficko-metodologické a ideologické princípy vývinu jazykov socialistických národov, ktoré sa majú zakladať na ich vzájomnosti (vzájomnom obohacovaní), na postihnutí spoločných prvkov ich rozvoja. Poukazuje na nevyhnutnosť boja proti nacionalistickým tedenciám usilujúcim sa o utváranie umelej výlučnosti jazyka, o jeho archaizáciu a izoláciu pod falošným heslom „národného ducha" jazyka a pod.

Ukrajinský spisovný jazyk dosiahol najväčší rozvoj v sovietskom období. Je dnes všestranne vyspelým a vypracovaným spisovným jazykom. Mohol sa pri tomto rozvoji opierať o bohatstvá a tvorivú pomoc ruského jazyka, musel však prekonať nacionalistické vplyvy, ktoré zjavne sledovali odklon od vývinu ruského jazyka a jazykov iných národov ZSSR. Nacionalistické tendencie sa prejavili v lexike (najmä v terminológii), syntaxi a pravopise. V 20. rokoch vyšlo niekoľko slovníkov, v ktorých sa prejavili pokusy odstrániť z ukrajinčiny termíny spoločné s ruštinou a nahradiť umelými domácimi slovami aj niektoré internacionálne termíny (napr. namiesto *zavod vyrobňa,* miesto *atom nedilka* a pod.). Ako nesprávne sa zamietali výrazy na *-čyj* (aktívne príčastia) — *kerujučyj, zavidujučyj* . . ., v syntaxi sa za chybné vyhlasovali konštrukcie s inštrumentálom typu *postanova schvalena plenumom* a navrhovala sa miesto nej umelá konštrukcia s predložkou *vid (uchvaleno vid plenumu).* Do pravopisu z roku 1928 sa dostali pravidlá, ktoré oddeľovali ukrajinský pravopis od pravopisných zásad platných v ruštine a bieloruštine, niekedy išlo zároveň o značné skomplikovanie pravopisných pravidiel (napr. pri používaní písmen *h* a *g*). Takýto pravopis vyvolal odpor verejnosti i pokrokových jazykovedcov a bol odstránený v r. 1933. Nacionalistické tendencie sa prejavili v tom čase medziiným aj v tom, že sa neuznávala dvojjazyčná prax, ktorá mala na Ukrajine už dávnu tradíciu (ide o paralelné používanie ukrajinčiny a ruštiny), nedoceňoval sa alebo sa ani neuznával význam ruštiny pre obohacovanie ukrajinského jazyka, boli aj tendencie stavať tieto jazyky proti sebe. Komunistická strana a sovietska veda prijali opatrenia na odstránenie nacionalistických tendencií. Vypracoval sa nový ukrajinský pravopis, normatívne slovníky, učebnice a iné potrebné jazykovedné príručky i základné teoretické práce o ukrajinskom jazyku. Ruština sa stala v Sovietskom zväze jazykom medzinárodného styku, druhým materinským jazykom národov ZSSR. Vznikla tak harmonická dvojjazyčnosť, paralelné po-

užívanie materinského národného jazyka i ruštiny ako jazyka medzinárodného dorozumievania vo všetkých oblastiach života.

V druhej časti tejto kapitoly autor venuje pozornosť otázkam používania jazykov v kapitalistických štátoch i činnosti ukrajinských buržoáznych nacionalistov z radov emigrácie na Západe. V porovnaní so situáciou v ZSSR, kde jazyky všetkých národov majú neobmedzené možnosti rozvoja, autor konštatuje, že v USA nijaká národnostná skupina nemá ani zďaleka také možnosti rozvíjať svoj materinský jazyk. Vidieť to zreteľne medziiným aj na postavení jazyka Indiánov, domorodého obyvateľstva Ameriky. Zjavila sa tam aj nevedecká teória o primitívnosti jazyka Indiánov, ktorá vraj súvisí s primitivizmom myslenia. Hovorí ďalej o zneužívaní jazyka maoistami v Číne i buržoáznou propagandou na Západe na zahmľovanie a falšovanie informácií o skutočnom stave vecí. Popri tzv. slovnej kozmetike (nahrádzanie tzv. hrubých, ostrých slov „mäkšími" — nie *zvýšenie cien,* ale *vyrovnanie cien s úrovňou zárobkov* a pod.) siaha sa i k prekrúcaniu významu slov (nie *vojenská intervencia,* ale *prítomnosť ozbrojených síl USA vo Vietname* a pod.), k zámene politického významu slov neutrálnym alebo aj protikladným významom (napr. slovo *revolúcia* neznamená zmenu spoločenského poriadku, ale revolúciu v kozmetike, v metódach prípravy jedál a pod.), k ideologickému „spracovaniu" slova — napr. negatívny významový odtienok slova *peacenik* „bojovník za mier, stúpenec mieru" sa dosahuje tým, že úmyselne použité zakončenie *-nik* pripomína ruské slovo (sovietizmus) *sputnik,* čím sa má poukázať na domnelý prosovietsky charakter amerického mierového hnutia. V americkej diplomatickej reči a oficiálnej propagande sa mnohé výrazy používajú vždy s istým príznačným významom s politickým podfarbením. Napríklad: *viera* — „naše" presvedčenie, *fanatizmus* — „ich" presvedčenie, *nezávislý* — ten, kto podporuje „nás", *satelit* — ten, kto podporuje „ich" a pod.

Autor ostro odmieta ohováranie emigrantských ukrajinských buržoáznych nacionalistov o rusifikácii ukrajinského jazyka v sovietskej Ukrajine, o nedostatočných podmienkach rozvoja národných jazykov v ZSSR a zavrhuje buržoázno-nacionalistický program izolácie ukrajinského jazyka, tendencie k archaizácii, primitivizmu a uzavretosti.

Tretiu časť tejto kapitoly venuje autor charakteristike jazykovej situácie v Sovietskom zväze, najmä otázkam postavenia a rozvoja ukrajinčiny. Nové historické spoločenstvo ľudí v ZSSR — sovietsky ľud — charakterizuje jednota štátno-politického zriadenia, hospodárske väzby, charakter sociálnej štruktúry sovietskej spoločnosti, vyrovnávanie ekonomického a kultúrneho rozvoja jednotlivých oblastí ZSSR a pod. Vo vzťahoch medzi národnosťami sa uplatňuje ideológia socialistického internacionalizmu, niet národnostného antagonizmu. Vládne duch spolupráce a vzájomnej dôvery; prebieha ustavičné zbližovanie socialistických národov a národností. Komunistická strana dbá o to, aby sa nerobili umelé prekážky zbližovaniu národov. Autor však nikde nespomína, že by v ZSSR prebiehal proces zbližovania jazykov, hovorí o vzájomnom obohacovaní jazykov. Zdôrazňuje, že jazyk je jedným z najcharakteristickejších znakov národa, hoci ho nemožno oddeľovať od ostatných znakov (ekonomické vzťahy, územie, spoločné črty kultúry a psychiky). Jazykové rozdiely sa budú držať dlho, a to aj po víťazstve komunizmu v celosvetovom rozsahu. V ZSSR sa vždy zdôrazňovala a zdôrazňuje úloha národných jazykov v revolučnom boji a v socialistickej a komunistickej výstavbe spoločnosti. Mnohé národnosti v ZSSR

dostali svoje národné spisovné jazyky až v sovietskom období. Rovnoprávnosť všetkých jazykov je zabezpečená zákonom.

Dôležitou črtou vo vývine jazykov socialistických národov ZSSR je rozšírenie vzájomných jazykových kontaktov a vznikanie spoločných prvkov pri tvorení slov, v syntaktických konštrukciách i v prostriedkoch obrazného vyjadrovania. Intenzívne narastá spoločný fond socialistických internacionalizmov v lexike, vo frazeológii a terminológii. Spoločné sú aj internacionalizmy preberané z iných jazykov sveta v dôsledku kontaktov s týmito jazykmi.

Pri vzájomnom obohacovaní jazykov socialistických národov má najdôležitejšiu úlohu ruština, ktorú si národy ZSSR dobrovoľne vybrali ako jazyk medzinárodného styku a dorozumievania a ktorý najviac prispieva k obohacovaniu a zdokonaľovaniu jazykov mnohých národov ZSSR. V procese vzájomných kontaktov sa obohacuje i sám ruský jazyk. V priebehu komunistickej výstavby vzrastá význam a úloha ruského jazyka v mnohonárodnostnej sovietskej spoločnosti; ruština sa stala druhým materinským jazykom národov Sovietskeho zväzu. Popri vzdelávaní v národných jazykoch venuje sa veľká pozornosť aj vyučovaniu ruštiny, ktorá umožňuje lepšie uplatnenie sa vo všetkých oblastiach života a činnosti v ZSSR i v zahraničí. Znalosť ruštiny si vyžaduje napr. aj služba v Sovietskej armáde.

Vznikanie spoločných prvkov v jazykoch národov ZSSR a súčasne rozvoj a zdokonaľovanie všetkých týchto jazykov je odrazom vzájomného zbližovania socialistických národov a národností v Sovietskom zväze. Autor tu hneď pripomína, že pojmom sovietsky ľud treba rozumieť mnohonárodné spoločenstvo, ktoré spája jednotná sociálna štruktúra a marxisticko-leninská ideológia. Nie je to nijaký nový národ. Pretože USSR je mnohonárodnostnou republikou, existujú v nej školy s ukrajinským, ruským, moldavským, maďarským a poľským vyučovacím jazykom. Na vysokých školách sa prednáša v ukrajinskom a ruskom jazyku, pretože tieto školy pripravujú kádre aj pre celý Sovietsky zväz.

Ukrajinský spisovný jazyk, ktorý sa uplatňuje vo všetkých oblastiach spoločenského života, rozvil sa vo všetkých svojich štýloch na jeden z najvyspelejších jazykov sveta, čo nachádza odraz v umeleckej, odbornej i publicistickej literatúre. Ukrajinská jazykoveda vypracovala všetky potrebné príručky i mnohé základné teoretické práce o ukrajinskom jazyku. Pri základnej marxisticko-leninskej metodológii sa v sovietskej jazykovede uplatňujú rozličné metódy výskumu. Neprijímajú sa rôzne idealistické koncepcie, ktoré súvisia s niektorými tzv. novými metódami výskumu jazyka. V tejto súvislosti sa autor odvoláva aj na prácu poľského filozofa a sociológa T. Jaroszewského (Osobnosť a spoločnosť; ruský preklad vyšiel v Moskve v roku 1973), ktorý kritizuje idealistickú tézu o absolutizácii štruktúry jazyka, o nezávislosti jazyka od spoločenského života a spoločenských vzťahov. T. Jaroszewski sa pri svojej kritike opiera o výklad V. I. Lenina, že filozofický idealizmus je jednostranné, zveličené nafukovanie jednej zo stránok poznania. V sovietskej jazykovede vzniklo mnoho prác, v ktorých sa vedecky objasňuje vzťah štruktúry jazyka a ľudského vedomia, skúmajú sa historické aspekty vývinu jazyka, zdôrazňuje sa jeho sociálna podmienenosť. Veľká pozornosť sa venuje čistote a kultúre spisovného jazyka, boju proti archaizátorským a vulgarizátorským tendenciám, ktoré často majú nacionalistické zafarbenie. I. K. Beloded uvádza mnoho príkladov z ukrajinskej umeleckej pôvodnej i prekladovej literatúry, z odbornej spisby i z dennej tlače,

ktorými možno dokumentovať necitlivý prístup ich autorov k jazyku, nedostatočné poznanie jeho súčasného stavu a vyjadrovacích možností alebo i tendenčný nacionalistický prístup. Je to napr. nepotrebné nefunkčné používanie dialektizmov v spisovnom jazyku, presycovanie diel s historickou tematikou archaizmami a umelými výtvormi, ktorými sa má podčiarknuť „nacionálny duch" a „kolorit" jazyka. Početné chyby možno nájsť v periodickej tlači, v ktorej bývajú i jazykové rubriky. Z mnohých príkladov, ktoré autor uvádza, spomenieme tu jeho výčitku na adresu časopisu Socialistyčna kuľtura, že v oblasti poľnohospodárskej terminológie odporúča používať iba termíny s príponami *-nyk, -ar/-jar (tvarynnyk, pasičnyk, horodnyk* a pod.), hoci sa v spisovnej ukrajinčine všeobecne používajú aj termíny s komponentom *-vod (kukurudzovod, bur'akovod, polevod).*

Autor tu ďalej osobitne poukazuje na dôležitosť terminológie, upozorňuje na možnosti jej ideologického využívania. Upozorňuje i na to, že záľuba v nových termínoch i nadmerné používanie rozličnej symboliky často neprispieva k lepšiemu objasneniu problematiky.

Konštatuje sa tu v závere, že jazyk je nástrojom triedneho ideologického boja a úlohou sovietskych jazykovedcov je držať v čistote vedu o jazyku a pomáhať pri zdokonaľovaní a obohacovaní jazykov národov ZSSR, aby aj jazyk mohol byť dobrým nástrojom v procese komunistickej výstavby.

Druhá kapitola obsahuje v podstate text autorovho príspevku, ktorý vyšiel po ukrajinsky v časopise Movoznavstvo (1974, č. 2, s. 3—14). I. K. Beloded tu vysvetľuje svoje chápanie pojmu štandardnosti v jazyku, venuje pozornosť otázkam normy a štylistického rozvrstvenia spisovného jazyka a podáva prehľad o jazykovednom výskume ukrajinčiny od najstarších čias podnes. Osobitnú pozornosť venuje najnovšej monumentálnej práci o súčasnej spisovnej ukrajinčine, ktorá vyšla v rokoch 1969—1973 v piatich zväzkoch (Fonetika, Morfológia, Syntax, Lexika a frazeológia, Štylistika) pod názvom Sučasna ukrajins'ka literaturna mova. Vydanie tejto práce pokladá za významnú udalosť nielen v ukrajinskej jazykovede, ale aj v ukrajinskej kultúre vôbec. Náš slovenský preklad tohto príspevku I. K. Belodeda vyjde v osobitnom zborníku.

Aj posledná kapitola predstavuje vlastne autorov príspevok, ktorý už bol publikovaný v časopise Voprosy jazykoznanija (1973, č. 4, s. 16—24). Hodnotí v ňom význam a zásluhy význačného ruského jazykovedca V. V. Vinogradova pre rozvoj ukrajinskej jazykovedy a pre výskum ukrajinského jazyka vôbec. Ukrajinčine venoval V. V. Vinogradov veľa pozornosti najmä pri skúmaní dejín východoslovanských spisovných jazykov.

Práca I. K. Belodeda je pre nás poučná a významná predovšetkým ako príklad angažovaného marxisticko-leninského prístupu k riešeniu aktuálnych jazykových problémov v prostredí mnohonárodnej sovietskej socialistickej spoločnosti, kde v priebehu výstavby socializmu a komunizmu dochádza k zbližovaniu národov a národností, k vzájomnému obohacovaniu jazykov a vznikaniu spoločných prvkov v jazykoch národov ZSSR.

J. Doruľa

Simpozium po problemam karpatskogo jazykoznanija. Moskva, Izdateľstvo Nauka 1973. 67 s.

Z iniciatívy známeho sovietskeho slavistu S. B. Bernštejna sa od r. 1961, keď bola prvá všezväzová koordinačná porada o aktuálnych problémoch slavistiky, začalo v Ústave slavistiky a balkanistiky AV ZSSR pracovať na tematike karpatskej jazykovedy. Roku 1967 vyšiel prvý zväzok Karpatského dialektologického atlasu, na ktorom okrem moskovských slavistov pracovali aj jazykovedci z Ľvova, Černovíc, Kišineva a iných pracovísk. Na sympóziu, ktoré sa konalo 24. – 26. apríla 1973 v Moskve, mali sa zhodnotiť prvé výsledky jazykovedného bádania karpatskej oblasti a načrtnúť ďalšie perspektívy.

Všeobecnú problematiku a program karpatskej jazykovedy načrtol na sympóziu S. B. Bernštejn. Poukázal na význam interferencie jazykov (termín preberá z pražskej jazykovednej školy) a na existenciu jazykových zväzov. Vyslovil názor, že od Dnestra na východe až po Moravu na západe možno hovoriť o karpatskom jazykovom zväze, ktorý sa úzko viaže na balkánsky jazykový zväz. Počiatky vznikania tohto zväzu vidí v ďalekej prehistórii. Etnograficky ho podmienili staré indoeurópske kmene v Dácii, Panónii a v susedných oblastiach. Veľkú úlohu tu zohrali staré slovanské a románske kmene v oblasti Karpát. Maďarskému adstrátu nepripisuje S. B. Bernštejn pri formovaní karpatského jazykového zväzu podstatný význam. Staré karpatizmy vznikali v prvom tisícročí nášho letopočtu (do príchodu Maďarov), pričom spodnú vrstvu tu tvoria trácke prvky, neskoršie sú vrstvy keltské, románske a slovanské. Najmladšiu vrstvu predstavujú maďarské a germánske prvky. S. B. Bernštejn predpokladá, že v karpatskej oblasti by sa bol vytvoril osobitný jazykový typ, odlišný od troch skupín slovanských jazykov, keby nebolo došlo k balkánskej migrácii do Karpát a keby starých Slovanov v oblasti Karpát neboli asimilovali prichodiaci Románi a Maďari. Po vpáde Turkov na Balkánsky polostrov sa začala migrácia obyvateľstva z Balkánu do Veľkého a Malého Valašska, do Banátu a susedných oblastí. Touto migráciou prišli do karpatského jazykového areálu nové prvky, balkanizmy. Veľkú úlohu tu zohralo nomádske pastierstvo. V rámci balkanizmov treba rozlišovať bulharizmy, srbizmy, grécizmy, albanizmy. V rámci balkanizmov je aj veľa turcizmov. So starými karpatizmami (t. j. s prvkami staršími ako balkanizmy) korešpondujú mnohé lexikálne a derivačné prvky v oblasti bieloruského Polesia. Podľa S. B. Bernštejna zohrali staré karpatizmy i novšie balkanizmy závažnú úlohu aj pri formovaní slovenského jazyka.

Zdá sa, že historicky oveľa reálnejšiu predstavu o vznikaní karpatsko-balkánskeho makroareálu má V. B. Kobyľanskij, ktorý uvažuje, či možno hovoriť o balkánsko-karpatskom zväze jazykov. Je značne skeptickejší ako S. B. Bernštejn. Uvedomuje si totiž, že je ťažké určiť spoločné foneticko-fonologické a gramatické črty, bez ktorých sa nedá hovoriť o jazykovom zväze. Uznáva však existenciu spoločného lexikálneho balkánsko-karpatského areálu. Jeho etnicko-historické podnožie vidí v existencii prvého bulharského štátu od VII. do XI. storočia, ktorý siahal od Rodop až po Dnester a Tisu, v etnickom miešaní v oblasti ovládanej Jaroslavom Osmomyslom, v migrácii obyvateľstva z Balkánu na sever po vpáde Turkov, v intenzívnych kontaktoch karpatských a južných Slovanov s moldavsko-rumunským obyvateľstvom na území moldavských mocnárov (14.–16. stor.). V. B. Kobyľanskij rozlišuje tieto vrstvy karpato-balkaniz-

mov: 1. slovanské, napr. *brdo, planina,* 2 románske (rumunské), napr. *čutora, kulajstra, koleda, kornuta, mačuga,* 3. dácko-albánske, napr. *vatra, strunga,* 4. turecké, napr. *legoň, čičo,* 5. grécke, napr. *bisahy, koliba, kuťa.*

Kým V. B. Kobyľanskij sa drží pomerne pevnej historickej pôdy, autori V. V. Ivanov a N. V. Toporov idú do ďalekej predhistorickej minulosti, až do druhého tisícročia pred naším letopočtom. Podľa nich vtedy putovali z východu do stredu a na západ Európy indoeurópski predkovia Keltov, Germánov a Venetov, ktorí pomenovali Karpaty podľa indoeurópskeho pomenovania duba (*perkṷ-*, asimiláciou zmenené na *kerkṷ-*, lat. *quercus*, keltské *Arkunia*, germánske *Firgunnea*, ilýrske *Korkura*). Karpaty majú podľa ich hypotézy pôvodnú semantickú motiváciu „dubové hory". Tento názov existoval ešte v 12. storočí u arabského geografa, ktorý nazýva Karpaty „vrchy *K(a)r(a)ku*". S tým vraj súvisí aj názov mesta Krakova. Pomenovanie Karpát nadobudlo apelatívnu hodnotu „vrchy, vrchovina" ako opozitum k základovej morféme *We-/wol-* vo význame „dolina, nížina", ktorá je vraj v názve *Volyň* a v krakovskom názve hradu *Wa-wel-*. Názov *Karpaty* vraj vznikol oveľa neskoršie, a to tabuistickou (prečo?) transformáciou na *Karp-*. Táto transformácia nastala až vtedy, keď do Karpát prišli Trákovia, Slovania a Balti. Pôda, na ktorej sa pohybujú V. V. Ivanov a N. V. Toporov, je veľmi nepevná, ale kto ide tak ďaleko do minulosti, pevnú pôdu mať nemôže.

Obdobne do ďalekej predhistorickej minulosti sa pustil O. N. Trubačev v príspevku *Rané slovanské etnonymá. Slovania a Karpaty.* Pomenovanie *Beskydy (Beščady)* je podľa neho pôvodom ilýrske kompozitum *biz-kit,* resp. *biz-kēt* s významom „bukový les". Nám sa však zdá, že názov *Beskydy (Beščady)* je pôvodom slovanský, a to poľský. Má za základ praslovanské *bъz-* „baza, bez", ktoré je geneticky responzibilné s indoeurópskym pomenovaním *buka,* a v druhej časti je praslovanská lexéma *kyt-* „kopa, hromada niečoho", geneticky responzibilná s lexémou *kēt-* > *čat-* vo význame „kopa, hromada, zástup (ľudí alebo zvierat)". Pôvodná motivácia je teda taká istá, akú predpokladá O. N. Trubačev, ale lexémy sú slovanské, nie ilýrske. Alternácia *Bъz- kyt-/Bъz-čat-: Bъz- kyd/ Bъz-čad-* nie je prekážkou genetickej identifikácie apelatív *kyt-/čat-* s druhou časťou oronyma *Bezkyd-/Bez-čad-*. Alternácia neznelá/znelá v tejto pozícii je v indoeurópčine aj v praslovančine dobre známa. Ani Trubačevova etymológia etnonyma *Dudlěby, Dulěby* ako pôvodom germánskeho *daud-leb-* „mŕtvo žijúci, mŕtvi ľudia" nie je podľa nás prijateľná. Názvy praslovanských kmeňov neboli totiž germánske. My pokladáme za etnonymum *Dudlěbi* ako slovanský. V základe má praslovanské apelatívum *dud-, dud-l-* „jama, priehlbeň, dolina" (slovenské *duda, dudla).* Pôvodná motivácia etnonyma *Dulěbi* bola teda „ľudia žijúci na nížine, v doline, dolniaci" ako opozitum k etnonymu *Chrvati* s pôvodným významom „ľudia žijúci vo vrchoch, horniaci". Nie je asi náhoda, že pôvodné sídla Dudlebov boli v oblasti Volynska, ktoré N. V. Toporov a V. V. Ivanov vykladajú z koreňa *weł/wol-* „dolina" (pozri vyššie). (Bližšie budeme o týchto karpatských oronymách a etnonymách písať v osobitnej štúdii.)

Okrem uvedených všeobecných karpatologických a etymologických príspevkov majú ostatné príspevky viac-menej materiálový, pozitívny ráz. Sú to najmä lexikologické príspevky. A. A. Bodnik píše o terminológii výroby plátna, K. German o názvoch vrchov v Severnej Bukovine, I. A. Dzendzelivskij o slovnej zásobe ľudového veterinárstva, T. P. Zavortnaja o pomenovaniach hríba *Boletus rufus,* G. P. Klepikova o rumunských výpožičkách

v ukrajinčine, I. Lobjuk o slovnej zásobe v údolí rieky Moldovice a v severných huculských nárečiach, V. V. Manivčuk o terminológii spracovania dreva, M. Mladenov o karpatizmoch v bulharských nárečiach, N. V. Nikončuk o lexikálnych paralelách karpatsko-poleských, M. N. Onyškevič o stavebníckej terminológii v karpatskom areáli, V. I. Oros o lexikálnych starorusizmoch v nárečiach karpatského areálu, J. I. Smirnov o západoukrajinských menách mytologických bytostí, N. I. Tolstoj o náhrobných pamätníkoch v karpatskej oblasti a u južných Slovanov (Bulharov), Š. L. Fodo o slovanských prevzatiach v maďarských podkarpatských nárečiach, P. P. Čučko o južnoslovanských prvkoch v antroponymii karpatskej oblasti, C. F. Šilo o lexikálnych karpatizmoch.

Pomerne veľa príspevkov na sympóziu sa dotýkalo priamo alebo nepriamo aj slovenčiny. S. S. Arpa v príspevku o melódii hovorovej maďarčiny v porovnaní s melódiou ukrajinských a slovenských nárečí napr. píše, že ešte v 50. rokoch 20. storočia hlavným komunikačným prostriedkom na trhu v Užhorode bola slovenčina. N. I. Dzendzelivskaja, dcéra známeho slavistu v Užhorode, si všíma históriu príchodu Slovákov do Zakarpatska a otázky slovensko-ukrajinských nárečových vzťahov.

Š. Ondruš

Pokus o teóriu verejného jazykového prejavu

Kniha Lajdmata Ceplitisa a Nory Katlapeovej *Teorija publičnoj reči* (Riga, Izdateľstvo Zinatne 1972, 118 s.) je prvým pokusom o utvorenie všeobecnej teórie verejného jazykového prejavu. Hoci otázky komunikácie verejného styku boli už dávno a mnoho ráz predmetom úvah, sústavná teória, ktorá by sa dotýkala najvšeobecnejších otázok verejného jazykového prejavu, sa dosiaľ ešte nevypracovala.

Pri budovaní teórie a pri výskume sa autori sústredili najmä na komunikatívne a psychologické zvláštnosti verejnej reči. Neopierali sa však len o materiál získaný z verejných, oficiálnych vystúpení, ale podrobovali rozboru aj reč každodenného, bežného styku. Podľa autorov totiž jazyk verejného prejavu má korene v reči bežného styku, v reči, ktorej prvým atribútom je spontánnosť. Preto podľa nich vzor pre prirodzený jazykový prejav v podmienkach verejného styku treba hľadať v bežných výpovediach, rozhovoroch. Pravda, ani bežná komunikácia nie je vždy bez „porúch". Aj tu bývajú ťažkosti s vyjadrovaním myšlienok, vyskytujú sa nepresnosti, dochádza k nedorozumeniam. A tak — v súvise s cieľom analýzy — vychádza sa iba z „hladkých" jazykových prejavov bežného styku.

V bežnej reči vidia autori okrem toho aj prameň na obohatenie repertoáru jazykových (najmä intonačných) prostriedkov u verejne vystupujúceho.

Autori na verejný jazykový prejav pozerajú z troch aspektov: 1. deskriptívneho (s. 14—39), 2. generatívneho (s. 40—97) a 3. percepčného. Ich tretí „pohľad" je iba letmý. Z tejto oblasti jestvuje veľmi málo výskumov a aj sami autori sa

iba málo sústredili na výskum v tejto oblasti. (Poznámky o percepcii sa vyskytujú iba príležitostne.)

Verejný jazykový prejav sa autorom javí ako „druh ústnej komunikácie, pri ktorej hovoriaci odovzdáva informáciu väčšiemu počtu poslucháčov v oficiálnych podmienkach" (s. 7). Verejnú a bežnú komunikáciu diferencujú na základe dvoch extralingvistických faktorov: publika (početné — nepočetné) a situácie (oficiálna — neoficiálna).

Otázka, či sa možno naučiť dobre a výrazne hovoriť v podmienkach verejného styku, je pre autorov jednoznačná. Podľa nich treba využiť a rozvíjať prirodzenú schopnosť človeka hovoriť v každodennej, „triviálnej" situácii. Situácia verejného jazykového prejavu je síce potenciálne spojená so „zdvihom zátarasy", ktorý prekáža preneseniu návykov z bežného jazykového prejavu do podmienok verejného styku, ale sama oficiálna situácia neznemožňuje hovoriť voľne a výrazne. Zátarasa jestvuje iba v subjekte hovoriaceho. Možno ju teda odstrániť, a to jednoducho privyknutím na situáciu verejnej komunikácie alebo špeciálnou výukou.

Za znaky dobrého (výrazného) verejného jazykového prejavu sa pokladajú 1. počuteľnosť, 2. zrozumiteľnosť, 3. primeranosť, 4. schopnosť vzbudiť záujem, 5. zachovávanie spisovnej ortoepickej normy. Ide teda o jazykový prejav, ktorý „počúvajúci dobre počuje, je zrozumiteľný (ľahko pochopiteľný), vhodne zameraný, zaujímavý a zodpovedá normám spisovného jazyka" (s. 24).

V generatívnom aspekte sa skúmajú tri okruhy otázok: a) psychológia verejnej reči, b) intonácia, c) práca s textom.

Autori prikladajú veľký význam Stanislavského teórii psychológie hereckej tvorby (venujú jej skoro štvrtinu knihy), ktorá tiež vznikla zo snahy oživiť normálne psychické procesy a prirodzené vystupovanie, hoci v špeciálnych podmienkach — na scéne. L. Ceplitis a N. Katlapeová sa domnievajú, že Stanislavského teória je veľmi inšpiratívna a z psychologickej stránky prináša veľa užitočného aj pre každý iný typ verejného jazykového prejavu.

Do intonácie autori zahrnujú 1. zmeny v sile (intonačná pauza, logický prízvuk, intonačná sila — intenzívnosť), 2. zmeny vo frekvencii základného tónu (melódia, „register" nasadenia melódie), 3. zmeny v dĺžke (intonačné tempo, emfatická dĺžka) a 4. zmeny spektra (intonačný timbre).

Pauzy sa, pravda, za silové javy obyčajne nerátajú (konečne ani tzv. logický prízvuk nie je čisto silový jav). Možno ich za také pokladať iba konvenčne, a to tak, že sa foneticky budú chápať ako úseky nulovej sily. Tu však treba poznamenať, že pri tzv. netemporálnych pauzách sa dojem prestávky dosahuje iba ostrou zmenou melódie, tempa, resp. aj intonačnej sily. Okrem toho — ako ukázali fonetické experimenty — pauzu niekedy, najmä v delimitatívnej funkcii, pociťujeme aj na takých miestach, kde nie je fyzikálne ničím signalizovaná.

Autori okrem intonačných páuz vydeľujú ešte pauzy artikulačné (napr. pri explozívach), technické (napr. medzi veršami), „zosilňujúce", t. j. v našej tradícii významové (porov. napr. Mistrík J., Štylistika slovenského jazyka, Bratislava 1970, s. 335) a fyziologické (tak nazývajú prestávky vyvolané nedostatkom vzduchu v pľúcach, pomlkami v práci centrálnej nervovej sústavy — nespomenutie si na slovo, ťažkosti pri vyjadrovaní myšlienok ap.). Je zrejmé, že v tomto poslednom prípade splýva fyziologická a psychologická prestávka. Zdá sa, že autori vychádzali z toho, že psychický stav hovoriaceho sa vždy odráža i na činnosti artikulačných orgánov. V tom zmysle to možno prijať.

Syntagmy a vety v súvise s akcentom sa chápu podľa učenia L. V. Ščerbu. Napr. súvetie *Maľčik čitajet knigu, kotoruju jemu podaril otec* autori identifikujú ako vetu skladajúcu sa z dvoch syntagiem. Keďže „vetný prízvuk je najsilnejším logickým prízvukom" (s. 71), za nositeľa vetného prízvuku sa pokladá prvá slabika slova *otec*. Potom je pochopiteľná aj poznámka, že vhodnejší termín ako logický prízvuk je syntagmatický prízvuk. Takéto východiská nie sú neznáme ani v slovenskej tradícii (porov. napr. Pauliny, E. — Ružička, J. — Štolc, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd., Bratislava 1968; Pauliny, E.: Krátka gramatika slovenská, Bratislava 1965). Primeranejšia sa však ukazuje koncepcia, ktorá pracuje s navrstvovaním prízvukov taktovej, úsekovej a vetnej roviny (F. Daneš, F. Miko a i.). Dá sa ňou lepšie vysvetliť i fungovanie dôrazu i hierarchia prízvučných pozícií, najmä čo sa týka ich intenzitných diferencií.

Timbre je pojem, ktorý sa obyčajne odbavuje konštatovaním, že tento element závisí od ustrojenia artikulačných orgánov (t. j. že každý človek má svoju farbu hlasu) a že sa teda nedá komunikačne využiť. Autori najviac argumentov proti tejto téze nachodia v scénickej praxi.

Sú tu ešte kapitoly o intonéme, intonačnej norme, vzťahu intonácie k písaniu textu a i. Vyčleňujú sa aj intonačné štýly (informačný, umelecký, vedecký a publicistický). Na konci knihy je bohatá bibliografia prác dôležitých pre vybudovanie teórie verejného jazykového prejavu. Sú tam aj dve práce F. Daneša, jedna M. Romportla a jedna J. Chlumského.

Vybudovanie sústavnej teórie verejného jazykového prejavu ako protipólu k teórii hovorového jazyka a systematický výskum v tejto oblasti je aktuálna a dôležitá úloha. Analýza verejnej reči môže obohatiť naše vedomosti o komunikácii a psychologickej stránke jazyka. Na rozdiel od bežnej reči, v ktorej proces generovania je v podstate automatizovaný, vo verejnej reči dochádza k istej dezautomatizácii tohto procesu, čím sa stáva dostupnejším pre bádateľa.

Detailný výskum verejnej reči prinesie veľa i pre prípravu verejného jazykového prejavu. Pojem psychotechniky má významné miesto vo výuke a príprave hercov a deklamátorov. Lepšie by ho však mali poznať aj prednášatelia, pedagógovia, právnici a iní, čo verejne vystupujú. Tu im môže veľa pomôcť teória verejného jazykového prejavu.

Hodnota knihy L. Ceplitisa a N. Katlapeovej je predovšetkým v upozornení na užitočnosť vybudovania takejto teórie a v načrtnutí jej hrubých kontúr. A to nie je málo.

S. Ondrejovič

Malý synonymický slovník

Mária Pisárčiková a Štefan Michalus, členovia autorského kolektívu Slovníka slovenského jazyka, vypracovali a v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve na konci roka 1973 vydali *Malý synonymický slovník*. To, že synonymický slovník vznikol ako vnútorne zviazaný so šesťzväzkovým Slovníkom slovenského jazyka (Vydavateľstvo SAV 1959—1968) a že ho vydalo

školské vydavateľstvo, utvára jeho celkový ráz a zacielenie. Ukazuje to i trojica recenzentov, dve mená v nej — dr. Štefan Peciar, dr. František Kočiš — znova odkazujú na výkladový SSJ a tretie, Jozef Kahan (školský pracovník) pripomína poslanie slovníka — poslúžiť najmä školskej jazykovej výchove.

V súvislosti s tým, čo autori naznačujú v úvode svojho lexikografického diela, okrem Slovníka slovenského jazyka („doteraz suploval úlohu synonymického slovníka") i tu treba ako predchodcu Malého synonymického slovníka spomenúť Príručný slovník diferenciálny a synonymický (1937), v ktorom jeho autor Ján Garaj „si popri uvádzaní synoným kládol aj iné ciele — konfrontovať odlišné výrazy v češtine a slovenčine". Týmto sme naznačili východiskové pozadie recenzovaného slovníka, ale i rámcové zretele, na ktoré autori prizerali pri jeho koncipovaní.

Pri zostavovaní jazykových prejavov určujúcu úlohu hrá výber jazykových prostriedkov, a to pomenúvacích aj gramatických. Možnosti výberu lexikálnych prostriedkov súhrnne podávajú synonymické slovníky, naproti tomu gramatická synonymita (rovnoznačnosť) sa rozoberá v príručkách gramatiky a štylistiky. Malý synonymický slovník patrí medzi tie lexikografické diela, ktoré by mali byť každodennou pracovnou pomôckou nielen učiteľov, novinárov, redaktorov, prekladateľov, ale i spisovateľov a básnikov. Takto sa naznačuje aj určenie tohto nášho, podľa časového poradia druhého synonymického slovníka. Ale nielen básnici, spisovatelia, prekladatelia, redaktori, novinári a učitelia potrebujú synonymický slovník; siaha po ňom a môže z neho čerpať každý používateľ spisovného jazyka.

Každý z nás nosí vo svojom jazykovom povedomí individuálny synonymický slovník, lenže ten nám nemôže postačiť, a to nielen pre obmedzenosť našej pamäti, ale i pre svoj obmedzený obsah a rozsah; synonymický slovník teda objektivizuje naše jazykové povedomie, overuje, rozširuje a fixuje ho. Úplný (veľký) synonymický slovník by mohol vzniknúť iba na základe abstrahujúcej syntézy obsahu jazykových povedomí všetkých aktívnych používateľov spisovného jazyka: na základe akéhosi všeobecného jazykového povedomia. Mohol by sa zostavovať iba ako výsledok spolupráce veľkého kolektívu ľudí — autorov a ich spolupracovníkov; vieme si ho predstaviť, no je vlastne len ideálom, ku ktorému sa možno v rozličnom stupni priblížiť. Malý synonymický slovník už svojím názvom naznačuje, že na základe synonymity (rovnoznačnosti) usporadúva slovnú zásobu spisovnej slovenčiny len v obmedzenej miere, že je len výberom z toho, čo poskytuje slovná zásoba spisovnej slovenčiny.

Jazykový jav synonymity (pomenúvanie toho istého alebo veľmi blízkeho myšlienkového obsahu rozličnými jazykovými prostriedkami) nie je jav jedinečný — má analógie v spoločenskom živote, a teda i motivácia používania synoným má svoje spoločenské paralely. Práve na nej sa výrazne ukazuje zviazanosť synonymity s variabilitou v iných spoločenských oblastiach, kde sa uplatňuje zásada „tá istá funkcia dovoľuje odlišný prostriedok". Používanie synonymných lexikálnych jednotiek motivuje úsilie: 1. priliehavo pomenúvať veci, 2. použiť také pomenovanie, v ktorom sa naznačí aj citový a vôľový postoj k pomenovanému a 3. so zreteľom na vonkajšiu vyladenosť prejavu úsilie neopakovať ten istý výraz (porov. na s. 6). Dá sa povedať, že synonymita vznikla z potreby mnohostranného pohľadu na veci a ich príznaky, lebo aj tie synonymá, ktoré použijeme na štylistickú disimiláciu (motivácie v okruhu formy), zväčša majú i vnútorné (významové) dôsledky.

V súvislosti s lexikálnou synonymitou treba brať do úvahy vrstvenie slovnej zásoby spisovnej slovenčiny, dopĺňanie kodifikácie lexikálnej normy a zreteľ na jazykovú kultúru. — Všimneme si z týchto troch stránok recenzované lexikografické dielo.

V r s t v e n i e slovnej zásoby. — Heslové slovo, za ktorým po dvojbodke nasleduje synonymický rad, sa podľa štylistickej príslušnosti (vrstvy) neurčuje. Napr. slovo *bakšiš* ako heslové sa štylisticky nekvalifikuje, takisto sa štylisticky nezaraďuje ani prvé (najbližšie) synonymum *tringelt*, ani štylisticky nepríznakové synonymum *obslužné*, nasledujúce po bodkočiarke (upozornenie, že nasleduje vzdialenejšie synonymum), no synonymum *diškrécia* sa už zaraďuje značkou zastar. (časové kritérium); pritom slovo *tringelt* je v abecednom zaradení len odkazovým heslom (*tringelt* p. *obslužné*) a slovo *diškrécia* nie je ani odkazovým. Celý synonymický rad sa však znova zjavuje pri heslovom slove *obslužné* a tam štylistické označenie má i slovo *tringelt* (hovor.) i slovo *bakšiš* (slang.). Ukazuje sa, že štylistické kvalifikátory síce nie sú (ako ani nemôžu byť) pri všetkých slovách synonymického radu, no možno si ich dopĺňať na základe akejsi kontroly, pri ktorej pozrieme do všetkých synonymických radov, ktoré majú ako heslové slovo členy daného synonymického radu. Hoci teda sa heslové slovo a jeho základné synonymum (takzvaná dominanta) štylisticky nekvalifikuje, ak má v rámci druhých synonymických radov iné začlenenie, štylistický kvalifikátor už neraz má. Takto nepriamo sa štylisticky kvalifikuje veľa slov.

Dopĺňanie lexikálnej k o d i f i k á c i e. Z tejto stránky je poučné zaradenie tých slov, ktoré nemali doteraz dosť presne ustálený význam alebo pri ktorých sa zjavilo váhanie (pochybnosti, diskusie a škriepky). Napríklad príslovka *vše*, ktorá mala v staršej spisovnej slovenčine aj význam „vždy", má v Malom synonymickom slovníku v zhode s ustáleným úzom iba význam „zavše, časom, občas". Naproti tomu pri hesle *sporý* sa zachováva doteraz jestvujúce váhanie a slovo má i naďalej dva protichodné významy (1. nepočetný, slabý; 2. hojný, výdatný). Po starostlivom prečítaní diela sa nám ukazuje, že kodifikačný zreteľ bolo treba uplatniť dôraznejšie. Napr. sloveso *škamrať* bolo treba v zmysle prevládajúceho úzu ustáliť (kodifikovať) iba vo význame „blikotať, mihotať, sliepňať" (pozri s. 232), a nie aj vo význame „hundrať, šomrať". Kde-tu sa žiadalo zasiahnuť aj do vymedzenia významu slov s onomatopoickým základom, napr. *fidlikať* (= vyhrávať), ale *pidlikať* (= stružlikať), *nadštrknúť* (= nadhodiť, naznačiť) a základ *škrt* (zväzovať iba s takými prípadmi ako *škrtnúť zápalkou*). — V takýchto prípadoch by sme odporúčali zásadu „Odlišné významy majú mať (podľa možnosti) odchodné formy." Pozoruhodné je, že autori synonymického slovníka majú sloveso *primať* (nie už „primäť") ako odkazové heslo (*primať* p. *prinútiť*) a v synonymickom rade pri hesle *prinútiť* (na tej istej s. 169) sa na konci synonymického radu toto sloveso kvalifikuje ako knižné. — Upozorňujeme na dvojicu „primäť" — *primať* (podoba *primať*, porov. čes. *přimět*, je presvedčivejšia — pozri napr. v diele Šoltésovej a K. Z. Laskomerského). Kde-tu by bolo možné synonymické rady doplniť; napr. pri hesle *väznica* (s. 266) by sme doplnili výraz *temnica;* pri *množiť sa* (s. 88) expr. *kotiť sa, prasiť sa*. V istých prípadoch treba zasa podaktoré synonymá vylúčiť; napr. pri hesle *hnať sa* (s. 53) by sme radili vynechať *honiť sa (za slávou)* a pri hesle *chudý* (s. 62), *tenký* (s. 241) odporúčame vynechať synonymum *vyziabnutý* (základ *ziab-* nemá v spisovnej slovenčine tento význam).

Zreteľ na jazykovú kultúru. — Myslíme tu na ešte pozornejšie uplatnenie veľkého množstva drobných príspevkov najmä zo Slovenskej reči a z rozhlasovej jazykovej poradne (5 knižných výberov a Tisíc poučení zo spisovnej slovenčiny) ako východiskovej literatúry počas koncipovania Malého synonymického slovníka, ale i na spoluprácu autorov so slovenskou verejnosťou pri ďalších vydaniach tohto užitočného praktického diela. Všetci aktívni používatelia spisovnej slovenčiny berú do rúk Malý synonymický slovník so záujmom, lebo im pomáha v každodennej práci a je len prirodzené, že nejeden z nich bude môcť užitočne prispieť do pracovnej dielne autorov tohto podnetného diela svojimi príspevkami, doplnkami a hádam i opravami.

Príručky s takým obsahom a zacielením, ako je Malý synonymický slovník, vychádzajú v mnohých vydaniach; je isté, že sa mnohých vydaní dožije aj slovník M. Pisárčikovej a Š. Michalusa. Úprimne si želáme, aby toto naše nové lexikografické dielo dobre poslúžilo jazykovej kultúre. Jeho autori by pri ďalších vydaniach mali pozorne uplatniť všetky dobré podnety, aby nám z neho v užitočnej spolupráci narástol, keď nie veľký, aspoň stredný slovník.

Malý synonymický slovník má 317 strán; vyšiel v náklade 7200 výtlačkov; cena viazaného výtlačku je 21.— Kčs.

G. Horák

ROZLIČNOSTI

O prípustkovom súvetí v prekladoch. — Zo syntaktickej problematiky jazyka prekladov chceme upozorniť na prípustkové súvetie. Podáme najskôr charakteristiku jeho významovej štruktúry a potom ukážeme, ako táto štruktúra býva niekedy deformovaná v prekladoch.

1. Opierajúc sa o príklady na prípustkové súvetie v Slovenskej gramatike E. Paulinyho, J. Ružičku, J. Štolca, (5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 419), významovú štruktúru prípustkového súvetia môžeme vyjadriť takto: Ak je zmysel deja hlavnej vety (HV) kladný, potom dej vedľajšej vety (VV) vyjadruje negatívnu okolnosť. A naopak: ak je zmysel deja hlavnej vety záporný, dej vety vedľajšej vyjadruje pozitívnu okolnosť. Táto štruktúra je typická pre prípustkové súvetie a schematicky sa dá znázorniť takto:

HV	VV
+	–
–	+

Negatívnu a pozitívnu okolnosť VV netreba chápať absolútne, izolovane, ale vždy vo vzťahu k deju hlavnej vety. Pozitívny alebo negatívny zmysel hlavnej i vedľajšej vety je niekedy v súlade s kladným alebo záporným tvarom slovesa a niekedy je k nemu v protiklade (sloveso v kladnom tvare — negatívny zmysel deja).

2. Skúmajme teraz, či uvedená významová štruktúra je zachovaná v nasledujúcich súvetiach:

Hoci bola klimatizácia preťažená, v hotelovom vestibule bolo vlhko a horúco . . ." (A. Hailey, Hotel. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973, s. 15.)

V hlavnej vete *(v hotelovom vestibule bolo vlhko a horúco)* je nepochybne negatívne konštatovanie, také prostredie nám je nepríjemné, usilujeme sa ho odstrániť. Ale aj preťažená klimatizácia vyvoláva predstavu negatívneho javu: preťaženosť (človeka, stroja) je nežiadúca, vedie k chybám, poruchám, výkyvom vo výkone. Hlavná a vedľajšia veta v uvedenom súvetí majú teda negatívny zmysel, súvetie je preto v tejto podobe logicky chybné. Pravda, čitateľ môže ľahko pochopiť danú situáciu. Príslušnú súvislosť možno vhodne vyjadriť napr. takto: *Hoci klimatizácia bežala naplno, v hotelovom vestibule bolo vlhko a horúco.*

Iný príklad: „*Roberto, hoci nemá veľké nadanie, predsa mu niečo chýba . . .*" (B. Tecchi, Egoisti. Bratislava, Tatran 1969, s. 123—124.)

Aj v tomto súvetí majú obidve vety negatívny zmysel. Čitateľ aj tu pochopí pravý zmysel, ak len nezabudol (na rozdiel od prekladateľa), čo si prečítal na šiestej strane románu *(Roberto . . . ešte ani nie tridsaťročný bol už riadnym profesorom nukleárnej fyziky na univerzite; o jeho odborných znalostiach, týkajú-*

cich sa štúdií atómovej energie, rozprávali sa zázračné veci). Citované súvetie malo teda znieť: *Roberto, hoci má veľké nadanie,... predsa mu niečo chýba.*

3. V ďalších príkladoch, ktoré uvedieme, tiež sa vyskytujú prípustkové spojky, ale nebudeme v nich sledovať ich konštrukčnú správnosť. Chceme len upozorniť, že i pri všetkej pozornosti, ktorá sa vydaniu prekladu venuje, niektoré chyby v korektúrach „ujdú": „Potom došlo k jednému či dvom incidentom, *ktoré i keď boli neboli* také dramatické, mali rovnaký priebeh ako prípad Millie." (J. Fowles, Milenka francúzskeho poručíka. Tatran 1972, s. 52) — „Hoci sa vydala za Angličana a už nemala maternicu." (E. M. Remarque, Víťazný oblúk. Smena 1963, s. 346) — Bolo nám treba čakať jedenásť rokov, kým sme si v novom vydaní prekladu tohto románu (Smena 1974) mohli prečítať: „Vydala sa za Angličana a už nemala maternicu."

„Vedela som, *hoci by som,* že by ho neprekvapilo a ani nadlho nezarmútilo, keby *Bol* mimoriadne pozorný, hýril úsmevmi a nehou, no vedela som že by ho neprekvapilo a ani nadlho nezarmútilo, keby som nebola prišla." (J. Fowles, Milenka francúzskeho poručíka. Tatran 1972, s. 153)

Zdá sa, že u niektorých prekladateľov nie je model významovej štruktúry prípustkového súvetia dosť pevný a spoľahlivý. Treba vždy prekladať pozorne a so zmyslom pre logické súvislosti. Napokon, doslovný preklad nie je vždy na zahodenie. V pôvodnej slovenskej beletrii sa s podobnými prípadmi porušovania významovej štruktúry prípustkového súvetia nestretávame.

K. Sekvent

Bihár alebo Bihar? — V Slovníku slovenského jazyka VI (red. Š. Peciar, 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 261) sa názov štátu v Indii *Bihár* zapisuje s dlhou samohláskou *-á-* po spoluhláske *-h-*. Okrem základného tvaru *Bihár* sa v SSJ VI popri pádovej prípone gen. sg. *-u* uvádza aj pádová prípona lok. sg. *-e: (v) Biháre.*

Podľa Morfológie slovenského jazyka (red. J. Ružička, 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 99) prevažná väčšina slov zakončených na *-ár* (okrem *nesvár, nešvár, pár, suchopár, svár)* má v lok. sg. pádovú príponu *-i* (podľa vzoru *stroj*), napr.: *bazár — (v) bazári, cirkulár — (na) cirkulári, honorár — (o) honorári, seminár — (v) seminári* a pod. Podľa tohto pravidla by aj názov štátu *Bihár* mal mať v lok. sg. pádovú príponu *-i: (v) Bihári.* Pádovú príponu *-i* v lok. sg. majú aj iné zemepisné názvy zakončené na *-ár,* napr.: *Kandahár — (v) Kandahári, Gibraltár — (o) Gibraltári, Temešvár — (v) Temešvári* a pod.

Pádová prípona *-e* v lok. sg. zemepisného názvu *Bihár,* ktorú uvádza SSJ VI, má však svoje opodstatnenie. V Abecednom zozname Atlasu sveta (3. vyd. Bratislava, Slovenská kartografia 1970, s. 8) sa uvádza tento názov s krátkou samohláskou *-a-*, hoci v mapovej časti je zase forma *Bihár* (s. 66).

Podoba *Bihar* (s krátkym *a*) by sa pravidelne skloňovala podľa vzoru *dub,* rovnako ako podstatné mená zakončené na *-ar,* napr.: *autokar — (v) autokare, liehovar — (o) liehovare, útvar — (v) útvare, solivar — (v) solivare* a pod. Takto sa v spisovnej slovenčine skloňujú aj zemepisné názvy zakončené na *-ar,* napr.: *Zanzibar — (v) Zanzibare, Zadar — (v) Zadare, Krasnodar — (v) Krasnodare, Vardar — (vo) Vardare, Dakar — (v) Dakare, Madagaskar — (na) Madagaskare, Katar — (v) Katare, Mostar — (v) Mostare, Péšávar — (v) Péšávare* a pod.

V denníku Pravda (21. 9. 1974, s. 6) sme sa stretli s obyvateľským menom k názvu *Bihar* v tejto vete: *Nepatrnú menšinu tvoria B i h a r c i a kmene neindoeurópskeho pôvodu.* Aj tento doklad potvrdzuje, že prirodzenejší a vhodnejší by bol názov *Bihar* (s krátkou samohláskou *a*). Z citovaného dokladu ďalej vidieť, že obyvateľské meno k zemepisnému názvu *Bihar* sa utvorilo príponou *-ec (Biharec — Biharci).* V súčasnej spisovnej slovenčine sa obyvateľské mená mužského rodu od zemepisných názvov zakončených na *-ar* a *-ár* bežne tvoria príponou *-čan,* napr.: *Zanzibar — Zanzibarčan, Madagaskar — Madagaskarčan, Mostar — Mostarčan, Weimar — Weimarčan, Ulánbátar — Ulánbátarčan, Kandahár — Kandahárčan, Temešvár — Temešvárčan* a pod. Podľa toho by bol ústrojný derivát *Biharčan.*

V novom vydaní Slovníka slovenského jazyka navrhujeme uviesť zemepisný názov *Bihar* s krátkym *a* a podľa neho aj príslušné deriváty *(Biharčan, Biharčanka, biharský).*

J. Jacko

Obyvateľské mená a prídavné mená k názvom Bangladéš, Grenada a Guinea-Bissau. — Prijatím Bangladéša, Grenady a Guiney-Bissau sa zvýšil počet členských štátov OSN na 138. Názvy týchto troch štátov ani príslušné deriváty nie sú zachytené v Slovníku slovenského jazyka VI. Preto bude účelné zamyslieť sa nad tým, ako treba v spisovnej slovenčine tvoriť obyvateľské mená a prídavné mená od zemepisných názvov Bangladéš, Grenada a Guinea-Bissau.

Názov *Bangladéš* sa v spisovnej slovenčine skloňuje podľa vzoru stroj. Obyvateľské meno mužského rodu od zemepisného názvu *Bangladéš* sa v spisovnej slovenčine tvorí príponou *-an: Bangladéšan.* Takto sa v spisovnej slovenčine tvoria obyvateľské mená mužského rodu od domácich miestnych názvov, napr. *Pereš — Perešan, Veľký Horeš — Veľkohorešan* i *Horešan,* ako aj od cudzích zemepisných názvov napr.: *Ándhrapradéš — Ándhrapradéšan, Madhjapradéš — Madhjapradéšan, Uttarpradéš — Uttarpradéšan* a pod. Od obyvateľských mien mužského rodu tohto typu sa prechyľovacou príponou *-ka* tvoria príslušné ženské obyvateľské mená: *Perešan — Perešanka, Veľkohorešan* i *Horešan — Veľkohorešanka* i *Horešanka; Ándhrapradéšan — Ándhrapradéšanka, Madhjapradéšan — Madhjapradéšanka, Uttarpradéšan — Uttarpradéšanka, Bangladéšan — Bangladéšanka.* Prídavné mená od uvedených názvov sa v spisovnej slovenčine tvoria odvodzovacou príponou *-ský: Pereš — perešský, Veľký Horeš — veľkohorešský* i *horešský; Ándhrapradéš — andhrapradéšsky, Madhjapradéš — madhjapradéšsky, Uttarpradéš — uttarpradéšsky, Bangladéš — bangladéšsky.*

Grenada je ostrovný štát v Malých Antilách v Karibskom mori. Od tohto názvu sa v spisovnej slovenčine môže tvoriť obyvateľské meno mužského rodu príponou *-čan (Grenadčan)* i príponou *-an (Grenaďan);* pred príponou *-an* nastáva v slovotvornom základe striedanie spoluhlások *d — ď.* Možno pripomenúť, že dvojakým spôsobom sa v spisovnej slovenčine tvoria aj tvary obyvateľského mena k názvu španielskeho mesta a územia *Granada: Granadčan, Granaďan.* K názvu štátu *Kanada* sa však v spisovnej slovenčine ustálilo iba obyvateľské meno s odvodzovacou príponou *-an: Kanaďan.* Ženské obyvateľské mená sa tvoria odvodzovacou príponou *-ka* od mužských obyvateľských mien: *Grenadčanka* i *Grenaďanka, Granadčanka* i *Granaďanka, Kanaďanka.* Prídavné mená sa tvoria odvodzovacou príponou *-ský: grenadský, granadský, kanadský.*

Republika Guinea-Bissau leží na pobreží Atlantického oceánu v Afrike. V Slovníku slovenského jazyka VI názov tejto republiky nie je uvedený, ale je zachytený názov štátu *Guinea*. Názov *Guinea* sa v spisovnej slovenčine skloňuje ako napr. apelatívum *idea*, názov *Bissau* je nesklonný. Celý názov republiky sa bude skloňovať takto: *(z) Guiney-Bissau, (ku) Guinei-Bissau, (v) Guinei-Bissau, (s) Guineou-Bissau*. Mužské obyvateľské meno od názvu *Guinea-Bissau* budeme v spisovnej slovenčine tvoriť iba od časti *Bissau* odvodzovacou príponou *-čan: Bissaučan* (ako od iných podobných nesklonných zemepisných názvov zakončených na *-au*, napr.: *Dachau — Dachaučan, Tokelau — Tokelaučan, Torgau — Torgaučan*). Prechyľovacou príponou *-ka* tvoríme obyvateľské mená ženského rodu: *Bissaučanka, Tokelaučanka, Torgaučanka*. Príslušné prídavné meno tvoríme príponou *-ský* od základu *Guinea-Bissau* alebo iba od časti *Bissau: guinejskobissauský* alebo iba *bissauský*.

V novom vydaní Slovníka slovenského jazyka bude treba zachytiť aj uvedené tri zemepisné názvy s príslušnými derivátmi.

J. Jacko

Z knižnej produkcie:

Klára Buzássyová
SÉMANTICKÁ ŠTRUKTÚRA SLOVENSKÝCH DEVERBATÍV

Práca sa zameriava predovšetkým na významovú, sémantickú stránku tvorenia slov odvodzovaním. Autorka tu zisťuje odvodzovacie možnosti slovenských slovies, t. j. ktoré odvodené slová a akého významu možno tvoriť sufixálnym spôsobom od slovies. V centre jej pozornosti je odvodzovanie deverbatívnych podstatných mien, ale prihliada aj na tvorenie prídavných mien.

Práca je rozdelená na teoretickú a na aplikatívnu, materiálovú časť. Prvá sa dotýka základných problémov teórie odvodzovania slov, najmä vzťahu slovotvorného a lexikálneho významu slova; druhá, materiálová časť obsahuje distribúciu inventára deverbatívnych významov pri skúmaných slovách.

240 strán — viaz. Kčs 46,—

Zdenko Kasáč

SLOVENSKÁ POÉZIA PROTIFAŠISTICKÉHO ODBOJA 1938–1945

(Venované 30. výročiu Slovenského národného povstania)

Kniha podáva obraz o vzniku, ideovoestetickom ustrojení a spoločenskej funkcii veršovanej tvorby slovenských básnikov, ktorí takto prejavovali svoj odpor proti fašizmu v období druhej svetovej vojny. Autor rozoberá a hodnotí poéziu tohto obdobia, pričom veľkú pozornosť venuje humoru a satire, ďalej alegórii a symbolu, ako forme protestu v dielach popredných slovenských básnikov: L. Novomeského, J. Poničana, D. Okáliho, K. Bezeka, J. Smreka, E. B. Lukáča a ďalších. Hodnotí aj aktivitu nadrealistov, ich programové východiská a vzťah k literárnej tradícii.

267 strán — viaz. Kčs 33,—

SLOVENSKÁ REČ, časopis Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied pre výskum slovenského jazyka. Ročník 40, 1975, číslo 2. Vydáva Veda, vydavateľstvo Slovenskej akademie vied. Technická redaktorka Marta Paráková Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky, včítane zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám 48/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin. Povolené výmerom SÚTI 7/13.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam, Netherlands.

© Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1975.

Kčs 8,—